

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI VE
TÜRKİYE

BURAK İPEKSÜMER

ŞUBAT/2020

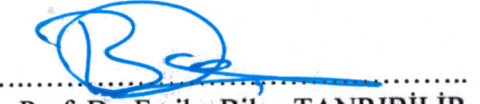
Tez Başlığı : AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
KARARLARININ İCRASI VE TÜRKİYE

Tezi Hazırlayan : BURAK İPEKSÜMER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı:

Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Enstitü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Feriha Bilge TANRIBİLİR
Kamu Hukuku ABD Başkanı (Uhde)

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

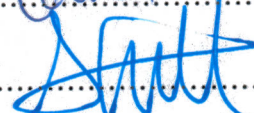

Dr. Öğretim Üyesi Cem Duran UZUN
Tez Danışmanı

Tez Sınav Tarihi: 4 Şubat 2020

Tez Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Mehmet TURHAN (Çankaya Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi Adnan KÜÇÜK (Kırıkkale Üniv.)

Dr. Öğr. Üyesi Cem Duran UZUN (Çankaya Üniv.)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Ad, Soyad : **Burak İPEKSÜMER**

İmza :

Tarih : 4 Şubat 2020

ÖZET

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI VE TÜRKİYE

İPEKSÜMER, Burak

Yüksek Lisans Tezi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Cem Duran UZUN

Aralık 2019

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf devletlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararları doğrultusunda iç hukuklarını ve uygulamalarını Sözleşmeye uygun hale getirmesine yol açan en önemli araçlardan biridir. Bakanlar Komitesi tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığı denetlenir. Taraf Devletler Bakanlar Komitesine AIHM kararlarının icrası bağlamında bilgi sunmak zorundadır. Bu sayede taraf devlet kararın icrası bağlamında başvuranın ihlal durumunu telafi edecek ve ihlale neden olan hususları düzelterek ilerde gerçekleşecek benzer ihlallerin önüne geçmek için çalışma yapacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bugüne kadar Türkiye hakkında birçok ihlal kararı vermiştir. Bu sebeple, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının yerine getirilmesiyle iç hukukumuzda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Kararların icrası.

ABSTRACT

EXECUTION OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS JUDGEMENTS AND TURKEY

İPEKSÜMER, Burak

Postgraduate Thesis,

Institute of Social Sciences

Department of Public Law,

Thesis Advisor: Associate Professor Cem Duran UZUN

December, 2019

The execution of the judgments of the European Court of Human Rights is one of the most important means by which States parties to the European Convention on Human Rights shall bring their domestic laws and practices into conformity with the Convention in accordance with the decisions of violation given by the European Court of Human Rights. The Committee of Ministers supervises the execution of the decisions of the European Court of Human Rights by the States Parties. States parties are obliged to provide information to the Committee of Ministers in the context of the execution of European Court of Human Rights judgments. In this way, the State party will compensate the applicant for the violation in the context of the execution of the decision and will work to prevent further violations by correcting the causes of the violation. European Court of Human Rights gave a lot of violations about Turkey until today. For this reason, important developments have been achieved in our domestic law with the execution of the judgments of the European Court of Human Rights.

Keywords: European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe Committee of Ministers, Execution of judgements.

TEŞEKKÜR

Tez alıŐmalarım s¼recinde değerli katkı ve yardımları ile beni yönlendiren ve bilgilendiren sayın tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cem Duran UZUN' a, tez alıŐma s¼recinde beni teşvik eden, yardım ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Safiye Bet¼l İPEKS¼MER'e, beni yetiŐtiren ve her hususta yanımda olan değerli babam ve anneme de en içten duygularım ile teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN DİLEKÇE	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x

BÖLÜMLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ	4
1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Kabulü.....	4
1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı	6
1.2.1. Yer Bakımından Yetki Alanı	6
1.2.2. Konu Bakımından Yetki Alanı.....	7
1.2.3. Kişi Bakımından Yetki Alanı.....	8
1.2.4. Zaman Bakımından Yetki Alanı	9
2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ	11
2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı.....	11
2.1.1. İdari Birimler.....	11
2.1.2. Yargısal Birimler.....	12
2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları	14
2.2.1. Kabuledilebilirlik Kararları	15
2.2.2. İhlal Kararları	15
2.2.3. Dostane Çözüm Kararları.....	16
2.2.4. Tek Taraflı Deklarasyon Kararları	17
2.2.5. Geçici Tedbir Kararları	18

2.2.6. Pilot Karar Usulü	18
--------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI	23
2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI SÜRECİNDE TARAF DEVLETİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ	24
2.1. Bireysel Önlemler	27
2.1.1. Adil Tazmin	27
2.1.2. Yargılamann Yenilenmesi	32
2.1.3. Diğer Bireysel Önlemler	34
2.2. Genel Önlemler	35
3. TARAF DEVLETİN BAKANLAR KOMİTESİ'NE BİLGİ SUNMASI....	37
3.1. Eylem Planı	38
3.2. Eylem Raporu.....	38
3.3. Ek Bilgi Sunulması	39
4. BAKANLAR KOMİTESİ'NİN DENETİM MEKANİZMASI	40
4.1. Bakanlar Komitesi.....	40
4.2. Denetim Süreci.....	41
4.2.1. Standart Usul.....	43
4.2.2. Geliştirilmiş Usul	44
4.3. Denetim Sürecinin Sona Ermesi	45
4.3.1. Ara Karar.....	45
4.3.2. Son Karar	47
5. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ YERİNE GETİRİLMEMESİ DURUMUNDA UYGULANABİLECEK YAPTIRIMLAR	47
5.1. Bakanlar Komitesi'nin Sahip Olduğu Yaptırım Araçları.....	47
5.2. Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. Maddesinin Uygulanması	48
5.3. 14 No.lu Protokol ile Getirilen Yenilikler	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURULAR AÇISINDAN TÜRKİYE.....	53
2. TÜRKİYE'DE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI SÜRECİNİN TAKİBİ.....	55
3. TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÖNEMLİ GRUP KARARLARI	59
3.1. İcra Süreci Tamamlanan Gruplar	59
3.2. İcra Süreci Devam Eden Gruplar	69
4. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İÇ HUKUKA ETKİSİ.....	74
4.1. Mevzuat Değişiklikleri.....	74
4.2. İç Hukukta İhdas Edilen Başvuru Yolları	79
4.3. Diğer Gelişmeler	86
5. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASINA İLİŞKİN İSTATİSTİKİ VERİLER	87
5.1. Derdest Davalar (Pending Cases)	88
5.2. Yeni Davalar (New Cases).....	88
5.3. Sınıflandırmayı Bekleyen Davalar (Case Awaiting Classification).....	89
5.4. Kapatılan Davalar (Closed Cases)	89
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	95

KISALTMALAR

AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.y.	Adı geçen yayın
AYM	Anayasa Mahkemesi
Bkz.	Bakınız
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu
CPT	Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi
DH	Droits de l'homme/ İnsan Hakları
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HUDOC	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karar Veri Tabanı
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

İnsan haklarının korunmasına yönelik olarak atılan en önemli adımlardan biri şüphesiz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması, bir diğeri ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulmasıdır. Bu iki önemli gelişmenin temelinde ise Avrupa Konseyi'nin kurulması bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi kurulmuş ve 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır.

Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamış, 10 Mart 1954 tarihinde onaylamış ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne 18 Mayıs 1954'te onay verilmesi ile sözleşme ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisini tanıyarak 22 Ocak 1990 tarihinden geçerli olmak üzere bireysel başvuru hakkını tanımıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesi gereğince; Sözleşmeye taraf olan her ülke Sözleşme ile teminat altına alınan hak ve özgürlükleri kendi yetki alanları içerisinde bulunan herkese sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğün denetimi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir bireysel başvuruda Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine karar verebilir ve bu kararlarda, ilgili devlet aleyhine tazminata hükmedebilir.

AIHM istatistiklerine göre Türkiye, aleyhine en çok ihlal kararı verilen ülkedir. 2018 yılı sonuna dek AIHM tarafından ülkemiz aleyhine verilen ihlal kararı sayısı 3,128'dir. AIHM ülkemiz hakkında en çok ihlal kararını 919 ihlal ile adil yargılanma hakkı ile ilgili olarak vermiştir. Adil yargılanma hakkını 755 ihlal kararı

ile özgürlük ve güvenlik hakkı, 660 ihlal kararı ile mülkiyet hakkı izlemektedir. Ülkemizle ilgili olarak en çok ihlal kararı verilen hususlardan bir diğeri de makul sürede yargılanma hakkıdır. 603 ihlal kararı makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olarak verilmiştir

Gerek ülkemiz gerekse de diğerk taraf devletler aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararların kesinleşmesi sonrasında ilgili kararlar Bakanlar Komitesine gönderilmekte ve kararın icra süreci başlamaktadır. Ülkemiz hakkında verilen ve Bakanlar Komitesi denetimine giren ilk karar olma özelliğini taşıyan 10 Mayıs 1993 tarihli Erdagöz/Türkiye kararı ile Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına ilişkin icra süreci başlamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde aleyhine en fazla ihlal kararı verilen ülke olması nedeniyle diğerk ülkelerle kıyaslandığında AİHM kararlarının icrası Türkiye üzerinde oldukça etkili olmuştur. Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyma yükümlülüğü dolayısıyla Mahkeme kararları günümüze kadar iç hukukumuzu güçlü bir şekilde etkilemiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve bu kararlara uyma yükümlülüğü, iç hukukumuzda genel olarak mevzuat değişikliklerine yol açmış, ayrıca iç hukukta yeni başvuru yollarının ihdas edilmesini sağlamış ve yerel mahkemelerin içtihatlarının gelişimine ve yenilenmesine çok büyük katkı sunmuştur. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bazı kararlarının icrası uzun yıllar Bakanlar Komitesi'nin gündeminde kalmıştır.

Çalışmamızda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve iç hukukumuzda etkisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesi kararları ile bu kararlarda ele alınan konular üzerinden ele alınacaktır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası Bakanlar Komitesi tarafından yürütülmektedir. Ancak denetim mekanizmasının nasıl işlediği pek bilinen bir konu değildir. Çalışmamızın amacı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının genel olarak ve Türkiye'de nasıl icra edildiğini ile icranın etkisini gösterebilmektir.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilişkin bilgi verilerek Sözleşme'nin kabul edilme süreci ile Sözleşme'nin uygulama alanı anlatılacaktır. Ayrıca bu bölümde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapısı ile vermiş olduğu karar türleri izah edilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararların icrası ele alınacak, icra sürecinde Sözleşmeye taraf devletlerin yükümlülükleri, bu yükümlülükleri ne şekilde yerine getirmesi gerektiği, Bakanlar Komitesinin denetim mekanizmasının nasıl işlediği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icra edilmemesi halinde ilgili taraf devletin karşılaşılabileceği yaptırımlar ele alınacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise ülkemizde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrasına ilişkin süreç anlatılacaktır. Ülkemizle ilgili önemli ihlallerin takip edildiği ve çok sayıda ihlale sebebiyet veren grup kararları ele alınacak, bu hususlara ilişkin Bakanlar Komitesi kararları açıklanacaktır. Yine bu bölümde AİHM kararlarının icrasının iç hukuka ve ülkemizdeki ciddi reformlara etkisi belirtilecek ve istatistiki verilere yansımaları ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Kabulü

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'nin kurulması sonrası ortaya çıkmıştır. Avrupa Konseyi İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesinin ardından 5 Mayıs 1949 tarihinde, 10 Avrupa ülkesinin katılımı ile kurulmuştur¹. Avrupa Konseyi'nin kurulması sonrasında 13 Nisan 1950 tarihinde Konsey'in 13. üye ülkesi Türkiye olmuştur. Günümüzde Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük maddi ve manevi kayıplar yaşayan Avrupa'da uzlaşma, ortak standartlar ve sözleşmelere dayalı güven ortamı sağlamak gayesiyle kurulmuştur². Avrupa Konseyi'nin bu amacına ulaşmasının en önemli aracı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulmasıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmıştır³. Bu sözleşme ve ek protokolleri, sivil ve siyasi haklarla birlikte; ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da kapsayan bir koruma mekanizmasına sahiptir.

¹ Rona Aybay, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S: 88, 2010, s. 225.

² Bkz. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, 8 Mart 2019.

³ Mehmet Turhan, *Anayasal Devlet*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 1996, s.83

Sözleşmede yer almayan haklar ise zaman içerisinde AİHM içtihatları ve ek protokoller ile tamamlanmıştır.

Türkiye, diğer üye ülkelerle birlikte 4 Kasım 1950'de imzaladığı sözleşmeyi 10 Mart 1954 tarihinde onaylamıştır⁴. Onay belgesinin 18 Mayıs 1954'te Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne verilmesi ile AİHS, ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Türkiye AİHS'ye taraf olmasına rağmen AİHS'nin eski 25. maddesinin taraf devletlere tanıdığı takdir yetkisine dayanarak (1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11 No.lu Protokol öncesi bir devlet AİHS'ye taraf olmasına rağmen AİHM'nin bireysel başvuru hakkını vatandaşlarına tanımama hakkına sahipti.) 1987 yılına kadar bireysel başvuru hakkını kabul etmemiştir. AİHS'ye ek 11 No.lu Protokol ile AİHS'nin 25. maddesi değiştirilmiş bireysel başvuru hakkının tanınması tüm taraf devletlere zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye ise 28 Ocak 1987'de Bakanlar Kurulu kararıyla AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini kabul ederek 22 Ocak 1990 tarihinden geçerli olmak üzere bireysel başvuru hakkını tanımıştır⁵.

AİHS, zorunlu yargı sistemi ve kurduğu yargısal organ olan AİHM ile temel hakların korunması noktasında en etkili uluslararası metinlerden birisidir⁶. Sözleşme'nin en önemli denetim mekanizması olan AİHM, Sözleşme'ye ek protokollerle daha etkin bir yapıya kavuşmuştur⁷.

1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11 No.lu Protokol öncesinde AİHS'nin orijinal halinde yargısal koruma organları olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Divanı ile birtakım yargısal yetkileri bulunan Bakanlar Komitesi bulunmaktaydı⁸. 1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11 No.lu Protokol ile bu tarihten önce yer alan Avrupa Konseyi organlarının yargısal yetkileri kaldırılarak

⁴ Süheyl Batum, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye*, İstanbul, Kavram Yayınları, 1. Basım 1996, s.13

⁵ Sami Selçuk, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Uygulaması", **Yargıtay Dergisi**, C: 25, S: 3, Temmuz 1999, s.400.

⁶ Ahmet Burak Bilgin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, S.22.1, 2016, s.82

⁷ Yaşar Salihpaşaoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S: 13.1-2, 2009, s.254

⁸ Murat Volkan Dülger, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler, Uğur Alacakaptan'a Armağan", **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, CI, İstanbul, 2008, s.250

tamamen AİHM'ye devredilmiş ve tek yargısal organ AİHM olmuştur⁹. AİHS'ye ek 11. No.lu Protokol ile yapılan bu değişiklik ile dava ve karar sürelerinin kısaltılması ve iş yükünün azaltılması da amaçlanmıştır¹⁰.

Türkiye'de 2004 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." hükmü ile temel hak ve özgürlüklere koruma sağlayan sözleşmeler öncelikli kabul edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de bu öncelikli metinlerden birisidir.

1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı

Sözleşme'nin 1. maddesinde "Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar" hükmü yer almaktadır. Sözleşme'ye taraf devletlerin yetki alanı dört ana başlık altında açıklanabilir. Bunlar yer bakımından, konu bakımından, kişi bakımından ve zaman bakımından yetkidir.

1.2.1. Yer Bakımından Yetki Alanı

Yer bakımından (ratione loci) yetki alanı, ihlal iddiasının taraf devletin yargı yetkisi alanında veya taraf devletin etkili bir şekilde kontrolü altında bulunan topraklarda meydana gelmiş olmasını ifade eder¹¹. Bu koşul oldukça esnek olup, "yetki alanı" terimi kısıtlayıcı değil, kapsayıcıdır. Yani, söz konusu koşul kişinin bir devletin yetkisi ya da denetimine tabi olduğu her tür durumu kapsar¹².

İlgili devletin toprakları dışında meydana gelen ve bu devletin kurumlarıyla ilgisi bulunmayan olaylar nedeniyle yapılan başvurular ise yer bakımından

⁹ Said Vakkas Gözlüçöl, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014., s.512

¹⁰ Salihpaşaoğlu, a.y., s.259

¹¹ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, Çev., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2014, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112404Kabul%20Edilebilirlik%20Kriterlerini%20Uygulama%20Rehberi.pdf>, 20 Mart 2019, s.46

¹² Gilles Dutertre, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları, 2003, s. 20

bağdaşmaz oldukları gerekçesiyle reddedilecektir. Ancak AİHM'ye göre taraf devlet makamlarının eylem ve işlemleri ülke dışında da etki doğuruyor ise, bu işlemlerden dolayı yine taraf devletin sorumluluğu doğmaktadır¹³. Mahkeme Louzidou (15318/89) kararında bu konuya açıkça değinmiştir. Mahkeme'ye göre; “*Sözleşmeci Devletlerin sorumlulukları kendi topraklarının dışında da etki yaratan yetki fiilleri ile de bağlantılı olabilmektedir. Mevcut dava açısından özel öneme sahip bir husus olarak Mahkeme, Devlet sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, bir askeri hareket sonucunda -ister kanuni isterse kanun dışı nitelikte olsun ulusal toprakları dışında bir alanın etkin kontrolü uygulandığında Sözleşmeci Taraf açısından sorumluluğu ortaya çıkardığı kanaatindedir. Anılan türden bir bölgede, Sözleşme'de altı çizilen hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğü, kontrolün ister doğrudan silahlı kuvvetler yoluyla isterse tali yerel bir yönetim yoluyla yapıldığına bakılmaksızın anılan kontrolden kaynaklanmaktadır*”. AİHM, başvuranın Kuzey Kıbrıs'ta bulunan arsasına erişimi ve kullanma hakkını etkin şekilde kaybetmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlalinin iddiasının 1. maddeye göre Türkiye'nin "yetkisi" dahilinde olduğunu belirterek, Türkiye'ye isnat edilebilir olduğuna karar vermiştir¹⁴.

1.2.2. Konu Bakımından Yetki Alanı

AİHS'nin konu bakımından yetkisi güvence altına aldığı haklarla sınırlıdır. Bir başvurunun veya şikâyetin AİHS'nin konu bakımından (ratione materiae) yetkisi dahilinde olup olmadığı, Mahkeme'nin esasa ilişkin yargı yetkisinden kaynaklanmaktadır¹⁵. Dolayısıyla şikâyet konusu olay temelde Sözleşme ve yürürlüğe girmiş olan ek protokolleriyle korunan haklar kapsamına girmelidir. Bu husus AİHS'nin kabuledilebilirlik koşullarını düzenleyen 35/3 (a) maddesinde “*Başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması...*” ifadesi ile yer almaktadır. Örnek olarak AİHM, ceza davasında

¹³ David Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates, Colin Warbrick, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. M. Bingöllü Kıvıncı, Ulaş Karan, (1.Baskı), Ankara: Avrupa Konseyi, 2013, s.832

¹⁴ Bkz. Louzidou/Türkiye Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-124295>, (Çevrimiçi), 20 Mart 2019

¹⁵ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, Çev., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2014, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112404Kabul%20Edilebilirlik%20Kriterlerini%20Uygulama%20Rehberi.pdf>, 20 Mart 2019, s.52

karar verilmemesine ilişkin bir başvuru hakkında AİHS'nin 6. maddesinin, başvuranlara üçüncü kişileri mahkûm ettirme hakkı tanımadığını ve bu durumun AİHS'nin 6. maddesi ile konu bakımından bağdaşmadığını belirtmektedir¹⁶.

7 Ekim 2008 tarihli Monedero Angora/İspanya (41138/05) kararında Fransa'da gıyabında verilen mahkûmiyet kararı dolayısıyla İspanyada yakalanan başvuranın, Fransa'ya iade edilme kararına yaptığı itirazın reddedilmesi sonrası yaptığı başvuruda AİHM, iade edilmeme hakkının Sözleşmede düzenlenen bir hak olmadığını belirterek konu itibariyle (ratione materiae) yetkisizlik gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur¹⁷.

Taraf devletler AİHS'nin 57. maddesine dayanarak Sözleşme'nin bazı maddelerine çekince koyabilmektedirler. Taraf devletin çekince koyduğu maddeler ile ilgili şikâyetler de AİHM tarafından konu bakımından yetkisizlik kapsamında değerlendirilmekte olup, bu başvurularda Mahkeme, çekincenin 57. madde ile bağdaşır olup olmadığını incelemektedir¹⁸. Bununla birlikte AİHM, AİHS hükümlerini ve taraf devletlerin yükümlülüklerini yorumlarken diğer uluslararası sözleşmelerden de yararlanabilmektedir¹⁹.

1.2.3. Kişi Bakımından Yetki Alanı

AİHS'den kimlerin yaralanacağı konusu, birinci maddede ele alınmıştır. Anılan maddeye göre: *“Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanır.”* AİHS bu maddede 1. bölümün kapsamını tanımlamıştır. Dolayısıyla 1. bölümde yer alan hak ve özgürlükler, bir Sözleşmeci Devlet'in “yetki alanına” girdiği sürece “herkes” için geçerli olup, bu konuda herhangi bir kısıtlama belirtilmemiştir. Bu nedenle kişinin vatandaşlığı, yaşı, ırkı, dini, cinsiyeti, yaşadığı yer ya da başka herhangi bir yeterliliği göz önünde bulundurulmamaktadır²⁰.

¹⁶ Bkz. Başaran /Türkiye Kararı, Başvuru no.19878/03, Perez/Fransa Kararı, Başvuru no. 47287/99

¹⁷ Bkz. Monedero Angora/İspanya Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119547>, (Çevrimiçi), 21 Mart 2019

¹⁸ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e. s.829

¹⁹ Bkz. AİHM'nin Demir ve Baykara /Türkiye başvurusu, Başvuru no. 34503/97, para. 69

²⁰ Dutertre, a.g.e., s. 20.

Kişi bakımından (ratione personae) yetki alanı, AİHS'ye ilişkin ihlal iddiasının bir taraf devlete isnat edilebilir olmasını gerektirmektedir²¹. Taraf devlet aleyhine yapılan bir başvuru, aleyhine başvuruda bulunulan devlete yüklenemeyecek kapsamda ise ya da AİHS veya ek protokolleri ile güvence altına alınan haklardan birine ilişkin olmasına rağmen ek protokol ilgili devlet tarafından henüz onaylanmamış ise bahse konu başvuru kişi yönünden bağdaşmaz bulunarak reddedilecektir²². Örneğin Mahkeme, 5 Kasım 2013 tarihli Azemi/Sırbistan (11209/09) kararında, başvuranın, 2002 yılında Kosova mahkemesi tarafından verilen kararın icra edilmemesine ilişkin olarak Sırbistan'a karşı yaptığı başvuruda Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, Sırbistan'ın Kosova üzerinde artık kontrol sahibi olmadığı belirtilerek kişi bakımından yetkisizlik kararı vermiştir²³.

1.2.4. Zaman Bakımından Yetki Alanı

Zaman bakımından yetki, taraf Devlet bakımından AİHS'nin veya ek protokollerinin onaylanmasından sonraki dönemi kapsamakta olup, bu tarihten önce sebebiyet verilen zararın tazmini için taraf devletler yükümlülük altına girmemektedirler²⁴.

AİHM, herhangi bir başvuruda yetkisine ilişkin değerlendirme yaparken, ihlal iddiasına konu edilen olayın gerçekleştiği tarihi esas almaktadır yani ihlal iddiasına konu olaya ilişkin işlem veya kararın kesinleştiği tarih değil olayın gerçekleştiği tarih dikkate alınmaktadır²⁵. Ancak ihlal konusu, taraf devletin bireysel başvuru hakkını tanıdığı tarihten önce başlamış ve bireysel başvuru hakkının tanındığı tarihten sonra

²¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, Çev., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2014, s.52, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112404Kabul%20Edilebilirlik%20Kriterlerini%20Uygulama%20Rehberi.pdf>, 20 Mart 2019

²² Cüneyt Durmaz vd., Ed. Musa Sağlam, *Bireysel Başvuru: İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) Ankara: Şen Matbaa, 2013, s.169.

²³ Bkz. Azemi/Sırbistan kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-139052> ,para.48, 3 Mart 2019.

²⁴ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, Çev., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2014, s.52, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112404Kabul%20Edilebilirlik%20Kriterlerini%20Uygulama%20Rehberi.pdf> , s.47

²⁵ Mücahit Aydın, "Bireysel Başvuruda Zaman Bakımından Yetki", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S:25, 2016/3, s. 285

da devamlılık gösteren nitelikteyse, yani başvuran o ihlalden halen zarar görmekte ise²⁶ AİHM'nin yargı yetkisinin kapsamına girmektedir²⁷. Mahkeme, bireysel başvurunun her aşamasında zaman bakımından yetkisinin bulunmadığına karar verebilir.

AİHM, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin zaman bakımından yetki değerlendirmesini Mansur /Türkiye (16026/90), Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye (15530/89, 15531/89), Loizidou/Türkiye (15318/89) kararlarında yapmıştır²⁸. Bu kapsamda AİHM, “Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca Türkiye'nin sunmuş olduğu bildirgenin metnini dikkate alarak, 22 Ocak 1990 tarihinden önce meydana gelen olaylara ilişkin şikâyetlerin görülemeyeceği ve zaman itibarıyla yetkinin sadece anılan tarihten sonrasını kapsadığı” görüşüyle zaman bakımından yetkinin sınırlarını belirlemiştir.

AİHM'nin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesi için, başvuruda iddia edilen olay zamanının tespit edilmesi oldukça önemli olup, AİHM'nin bu tespiti yaparken, başvurucunun şikâyet konusu ettiği olayların yanı sıra ihlal edildiği öne sürülen maddenin koruma alanını da dikkate alması gerekmektedir²⁹.

Mahkeme Sözleşme'nin 2. ve 3. maddelerine ilişkin olarak 9 Nisan 2009 tarihli Şilih/Slovenya (no. 71463/01) kararında zaman bakımından yetki açısından kriterlerini belirlemiştir. Bahse konu kriterler Janowiec ve Diğerleri/Rusya, (no. 55508/07 ve 29520/09) kararında³⁰ da özetlenmiştir.

Buna göre; “Birincisi, ölümün kritik tarihten önce vuku bulduğu hallerde, zaman bakımından yetki sadece söz konusu tarihten sonraki dönemde gerçekleşen usuli işlemlere veya ihmellere teşmil edecektir. İkincisi, usuli yükümlülük ancak,

²⁶ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.829

²⁷ Münci Özmen, *AİHM'ye Bireysel Başvurunun Önemi*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2013, s. 15

²⁸ Bkz. Mansur /Türkiye Davası, Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye, Loizidou/Türkiye kararları (Çevrimiçi) <https://hudoc.echr.coe.int/eng>, 10 Ağustos 2019.

²⁹ Bkz. Varnava ve diğerleri kararı (16064/90), para. 131, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162>, 05 Mart 2019

³⁰ Bkz. Janowiec ve Diğerleri/Rusya, para.141 (no. 55508/07 ve 29520/09), (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144736>, 06 Mart 2019

tetikleyici olay niteliği taşıyan ölüm ile Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi arasında "sahici bir bağlantı" bulunması halinde söz konusu olacaktır. Üçüncüsü, Sözleşme'deki güvencelerin ve Sözleşme'nin temelinde yatan değerlerin gerçek ve etkili bir şekilde korunmasını sağlamak için bunun gerekli olması halinde, Mahkeme'nin yargılama yetkisinin tesisi için "sahici" olmayan bir bağlantı da yeterli sayılabilmektedir."

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı

AİHM, Avrupa Konseyi'ne, bağlı olarak kurulmuş, temel hak ve özgürlüklerin ihlali söz konusu olduğunda bireylerin, birey gruplarının, tüzel kişilerin ve diğer taraf Devletlerin başvurabileceği bir yargı merciidir³¹. AİHM'nin yargı yetkisi Avrupa Konseyi'ne üye olan 47 Devlet tarafından tanınmaktadır.

AİHS'nin 20. maddesine göre, "*Mahkeme, Yüksek Sözleşmeciler Tarafından sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşur*". AİHS'nin 21. maddesine göre yargıçlar, en üstün ahlaki vasıflarla donanmış ve yüksek yargısal görevleri icra için gerekli niteliklere sahip veya alanında uzmanlığı herkesçe malum hukukçu olmalıdırlar. AİHS'nin 23. maddesine göre ise AİHM yargıçları dokuz yıllık bir süre için seçilirler ve tekrar seçilmeleri mümkün değildir.

2.1.1. İdari Birimler

AİHM'nin idari birimleri kapsamında genel kurul, bölümler, yazı işleri müdürlüğü ve filtraj bulunmaktadır.

Genel kurul, Sözleşmeye taraf olan 47 üye devletin yargıçlarından oluşmaktadır. AİHS'nin 25. maddesine göre; genel kurul halinde toplanan AİHM üç yıllık bir süre için başkanını ve bir veya iki başkan yardımcısını seçer; bu kişilerin tekrar seçilmeleri mümkündür. Genel kurul, belirli süreler için Daire'ler oluşturur; Daire başkanlarını seçer, Mahkeme içtüzüğünü kabul eder ve Yazı İşleri Müdürü'nü

---

³¹ Abdullah Gürhan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşum Biçimi", **İstanbul Barosu Dergisi**, C:82, S:5, 2008, s. 2422,

ve bir veya birden fazla Müdür yardımcısını seçer. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğüne göre Genel Kurulun toplantı yeter sayısı, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu, karar yeter sayısı ise toplantıya katılanların oyçokluğudur.

AIHM, idari yapı olarak 5 bölümden oluşmaktadır. Bölümler, yargısal bir birim olan Dairelerin idari yapılanmasıdır. Yargıçların tümü bu bölümlerden birinde görev almaktadır³². AIHM İçtüzüğü'ne göre bölümler, üç yıllık bir süre için kurulur ve üç yılın sonunda oluşumu yenilenir.

AIHM'nin bir diğer idari birimi olan Yazı İşleri Müdürlüğü, AIHS'nin 24. maddesi ve AIHM İçtüzüğü'nün 15 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. AIHS'nin 24. maddesine göre "*Mahkeme nezdinde, görev ve kuruluşu Mahkeme içtüzüğünde belirlenen bir Yazı İşleri Müdürlüğü bulunur*". Yine bu maddeye göre yazı işleri müdürlüğü bünyesinde çalışan ve Mahkeme Başkanı otoritesi altında bulunan raportörler tek yargıç düzeninde Mahkemeye yardım ederler.

AIHM tarafından artan iş yükü ile birlikte, kabul edilemez olduğu açıkça tespit edilebilen başvuruların kısa sürede reddedilebilmesi, komite veya daire tarafından incelemeyi gerektiren başvuruların ayrılması amacıyla başvuruların filtrelenmesi yapılmakta olup, bu uygulamayı oluşturulan ayrı bir filtraj bölümü ile mahkeme hukukçuları, yazı işleri raportörü ve tek hakim yerine getirmektedir³³.

2.1.2. Yargısal Birimler

AIHM'nin yargısal birimleri; Tek Hakim, Komite, Daire ve Büyük Daire'dir. AIHS'nin 27. maddesine göre; Tek Hakim, "*Mahkeme'ye yapılan bir başvurunun kabul edilemez olduğuna veya işlem den kaldırılmasına, eğer böyle bir karar ek inceleme gerekmeksizin alınabilecek ise, karar verebilir*". Tek hâkim tarafından verilen başvurunun kabuledilemez olduğuna veya kayıttan düşürülmesine ilişkin kararlar kesindir. Tek Hakim, temsilcisi olduğu devlet aleyhine yapılmış olan başvurular dışındaki başvuruların ilk incelemesini yapar, kabuledilemezlik ya da

---

³² Durmaz vd. , a.g.e., s.5

³³ A.e., s.47

kayıttan düşme kararlarından birini vermediği hallerde başvuruyu geniş kapsamlı bir inceleme için bir komiteye ya da daireye iletir³⁴.

Komite, Sözleşme'nin 26/1 maddesi uyarınca kurulan üç yargıçtan oluşur. Sözleşme'nin 28. maddesine göre Komite, bireysel bir başvurunun, kabul edilemez olduğuna ya da işlemde kaldırılmasına karar verebilir veya davadaki temel sorun, Sözleşme ve Protokollerinin uygulanması veya yorumlanması ile ilgili veya Mahkeme'nin yerleşik içtihadının konusu ise, davayı kabul edilebilir bulabilir ve aynı zamanda davanın esasına ilişkin karar verebilir. Komitenin kabul edilebilirlik kararı ile esasa ilişkin kararı kesindir. Başka bir deyişle Komite kararları Büyük Daire önünde itiraza konu olamazlar.

Sözleşme'nin 26. maddesine göre Daireler, 7 yargıçtan oluşur. Sözleşme'nin 29. maddesine göre ise Daireler, başvuruların kabul edilebilirliği ve esas hakkında kararı vermekle görevlidir. Bununla birlikte Sözleşme'nin 30. maddesine göre *“Eğer Daire önünde görülmekte olan dava, Sözleşme ve Protokollerinin yorumu konusunda ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önceden verilmiş bir karar ile çelişme yaratabilecekse, Daire, daha karar vermemiş olmak kaydıyla, başvurudan el çekerek.”* dosyayı Büyük Daire'ye gönderilebilir. Ayrıca Dairelerin, başvuruların esas hakkındaki kararlarına karşı başvuran veya aleyhine başvuru yapılan devlet tarafından Büyük Daire'ye gidilebilir.

Büyük Daire ise 17 yargıçtan oluşur. Büyük Daire bir başvuruyu Sözleşme'nin 43. maddesi uyarınca Daire kararının verilmesini izleyen 3 ay içinde taraflardan birinin Daire kararına itiraz etmesi ve Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan kurulun bu itirazı, Sözleşme ve Protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ya da genel nitelikte ciddi bir sorun olarak kabul ederek Büyük Daireye göndermesi halinde davayı karara bağlar. Büyük Daire'nin Mahkeme içtihadında tutarlılığı sağlama görevi mevcuttur³⁵. Bu görevi kapsamında ise başvurunun Büyük Daire önüne gelmesinin bir diğer yolu da Sözleşme'nin 30. maddesine göre Dairelerin Büyük Daire lehine başvurudan el çekmesi usulüdür. Özellikle yeni

---

³⁴ Aybay, a.y. , s. 248.

³⁵ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.853

sorunlar içeren önemli başvurular bu kapsamda değerlendirilir³⁶. 2019 yılı içerisinde Büyük Daire toplam 11 başvuru hakkında karar vermiş olup, bunlardan 2'si (*Mihalache v. Romanya*, no. 54012/10, *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romanya*, no. 41720/13) Sözleşme'nin 30. maddesi usulünce karara bağladığı başvurulardır³⁷.

Büyük Daire ayrıca, Bakanlar Komitesinin talebiyle istişari görüş verebilmekte olup, bu görüş yetkisi AIHS ve protokollerinin yorumlanmasından kaynaklanan problemlere ilişkindir³⁸.

2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

AIHM önüne gelen bir başvuru hakkında hem kabuledilebilirlik açısından hem de esas açısından karar vermekle yetkilidir. AIHM'nin vermiş olduğu kararlar, ulusal mahkeme kararlarını ortadan kaldıramaz; onları değiştiremez. Zira AIHM bir temyiz mercii gibi çalışmamaktadır³⁹. AIHM'nin ulusal mahkemelerin delillere, mevzuata ya da somut olaya ilişkin değerlendirmeleri ve kararlarının yerine geçecek surette karar vermek gibi bir görevi ve yetkisi yoktur.

Sözleşme'nin 45. maddesine göre “*Esasa ilişkin kararlar ile başvuruların kabul edilebilirliğine ya da kabul edilemezliğine ilişkin kararlar gerekçelidir. Esasa ilişkin kararın içeriği, tamamen veya kısmen, tüm yargıçların kanaatini oybirliği ile yansıtmadığı takdirde, her yargıç kendi ayrık görüşünü belirtme hakkına sahiptir.*” AIHM'nin sözleşmeden kaynaklanan yetkisiyle farklı şekilde kararlar verebilmektedir. AIHM'nin karar türleri; kabul edilebilirlik kararları, ihlal kararları, dostane çözüm kararları, tek taraflı deklarasyon kararları ve geçici tedbir kararlarıdır.

³⁶ Gürhan, a.y., s.2427

³⁷ Bkz. *Mihalache/Romanya, Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* kararları, (Çevrimiçi), <https://hudoc.echr.coe.int/>, 12 Mart 2019

³⁸ Fatih Karaosmanoğlu, *İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, s.170

³⁹ Mustafa Ruhan Erdem, Ömer Korkmaz, “Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İhlali”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:5, S.:2, 2003, s.196

2.2.1. Kabuledilebilirlik Kararları

AİHM'ye yapılan başvurularda esas incelemesinden önce, ilgili başvurunun kabul edilebilirlik açısından incelemesi yapılmaktadır⁴⁰.

Sözleşme'nin 35. maddesine göre; *“başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması, dayanaktan açıkça yoksun veya bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması veya başvuru hakkının önemli bir zarar görmemiş olması”* durumlarında yapılan bireysel başvuruları AİHM kabuledilmez bulur. Mahkeme, yargılamanın her aşamasında bu yönde karar verilebilir. Mahkeme kabuledilebilirlik incelemesi yaparken aşağıdaki hususları değerlendirmektedir; iç hukuk yollarının tüketilmesi, 6 ay süre kuralı⁴¹, mağdur sıfatının varlığı, Mahkeme'nin yargı yetkisinin bulunması, başvuru hakkının kötüye kullanılmaması, önemli bir zararın varlığı, açıkça dayanaktan yoksunluk, başka bir uluslararası mekanizmaya yahut AİHM'ye başvurulmamış olması⁴².

Ayrıca bir başvuru hakkında esas incelemesi yapıldığı sırada, kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığı anlaşıldığı takdirde ilgili başvuru reddedilerek kayıttan düşme kararı verilebilir ve bireysel başvurunun kabul edilmezliğine karar vermiş olması halinde, komitenin bu kararı kesindir⁴³.

2.2.2. İhlal Kararları

AİHM, Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden birine ilişkin önüne gelen başvuruda, esasa ilişkin yapmış olduğu inceleme sonucunda somut olayda “ihlalin bulunmadığına” ya da taraf devlet tarafından Sözleşmede yer alan bir hakkın “ihlal edildiğine” karar verir. AİHM kararlarının icrası bakımından ihlal kararları ayrı bir öneme haizdir.

⁴⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.175

⁴¹ AİHS'e ek 15 No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak başvurular için 4 ay olarak uygulanacaktır. Bkz., Avrupa Konseyi, Treaty Office, (Çevrimiçi) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/213>, 24 Mayıs 2019.

⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 50 Soruda AİHM, Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_TUR.pdf, 26 Mayıs 2019, s. 7

⁴³ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.176-177

AİHM ihlal kararı ile birlikte adil tazmine (maddi ve manevi tazminat) hükmedebilmektedir. Bununla birlikte ihlal kararının yeterli olduğuna ve tazminata gerek görülmediğine ilişkin kararları da mevcuttur. Aynı zamanda AİHM, kararlarında yargılama giderleri ve avukatlık ücretine de hükmetmektedir.

2.2.3. Dostane Çözüm Kararları

Dostane Çözüm, AİHM'ye yapılmış başvurunun sonlandırılması için öngörülmiş yöntemlerden birisidir⁴⁴. Dostane çözüm usulü, AİHS'nin 39.maddesi ile AİHM İçtüzüğü'nün 62. maddesinde düzenlenmekte olup, AİHM'ye yapılmış bir başvuruda, taraf devlet tarafından başvurana belirli bir meblağın ödenmesi ya da bir başka konudaki taahhüdünü içeren teklifin mahkemeye sunulması ve başvuranın, ilgili devlet tarafından verilen teklifi kabul etmesi halinde, başvurunun kayıttan düşürülmesi ile neticelendirilen, gizli bir süreçtir. Sürecin gizli tutulması güvenli bir dostane çözüm süreci için oldukça önemli olup, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü'nün 62/2. maddesinde bu sürecin gizli yürütüleceğine dikkat çekilmiştir.

Dostane çözümde, taraf devletin başvurana belirli bir miktar tazminat ödemesi kararlaştırılabileceği gibi, başvuruya konu olayın sonlandırılması, davaya konu olay hakkında soruşturma yapılması gibi hususlar da kararlaştırılabilir⁴⁵. Dostane çözüm kararlarının büyük bir çoğunluğu taraf devletin teklif ettiği tazminatın başvuranlar tarafından kabul edilmesi ile sonuçlandırılmaktadır. Ayrıca 27 Ağustos 2013 tarihli İlhan Fırat/Türkiye (40851/08) dostane çözüm kararında olduğu gibi, tazminat ödenmesinin yanı sıra, başvuranın Askeri Ceza İnfaz kurumunda maruz kaldığı kötü muamele teşkil eden olay hakkında taraf devlet tarafından etkili soruşturma yapmayı taahhüdünü de içerebilmektedir⁴⁶.

Dostane çözüm, başvurucuya maddi ve/veya manevi tatmin sağlarken, taraf devlete aleyhine yeni bir ihlal kararı alınmasının önüne geçme imkânı sağlar⁴⁷.

⁴⁴ Şeref Ünal, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara: TBMM Yayınları, 1995, s.400

⁴⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e. , s.178

⁴⁶ Bkz. Fırat/Türkiye Kararı (40851/08), (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126569> , 27 Temmuz 2019.

⁴⁷ Özmen, a.g.e., s. 41

Genellikle birbirine benzeyen başvurular açısından dostane çözüm usulünün taraf devletler bakımından avantajlı olacağı değerlendirilmektedir⁴⁸.

Sözleşme'nin 39. maddesine göre, dostane çözüm süreci gizli yürütülmektedir. Taraflar dostane çözümün unsurlarında uzlaşma sağladığı takdirde, AİHM, bu uzlaşmanın insan haklarına saygı ilkesine uygun olup olmadığını inceledikten sonra başvurunun kayıttan düşürülmesine karar vermektedir⁴⁹.

AİHM, tarafından verilen dostane çözüm ile kayıttan düşme kararları da Bakanlar Komitesi denetimine tabidir. AİHM, dostane çözüme ulaşıldığı takdirde, varılan çözümü açıklayan kararlar birlikte başvuruyu kayıttan düşürür ve Bakanlar Komitesine gönderir⁵⁰. Bakanlar Komitesi ilgili devlet tarafından taahhüt edilen hususların yerine getirilip getirilmediğini denetleyecektir⁵¹.

2.2.4. Tek Taraflı Deklarasyon Kararları

Taraf Devlet, Mahkeme İçtüzüğü'nün 62/A maddesi uyarınca, “tek taraflı deklarasyon”la (unilateral declaration) aleyhine yapılan bir başvurunun kayıttan düşürülmesini talep edebilmektedir. Tek taraflı deklarasyonun dostane çözümden en önemli farkı, taraf devlet tarafından başvuruçunun tatmin edilmesi yanı sıra ihlalin varlığının da kabul edilmesidir⁵².

Bakanlar Komitesinin tek taraflı deklarasyon süreci sonunda verilen kayıttan düşürme kararlarının icrasını takip etme görevi bulunmamaktadır⁵³. Buna rağmen, taraf devletin tek taraflı deklarasyon metninde yer alan taahhütlerini gerçekleştirmemesi halinde, AİHS'nin 37/ 2 maddesi uyarınca AİHM başvurunun

---

⁴⁸ Aybay, a.y., s. 255.

⁴⁹ M. Sezgin Tanrıkulu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı*, Ankara: Seçkin Yayınları, Dördüncü Baskı , 2007, s.114

⁵⁰ Turgay Cin, *İnsan Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları , 2019, s.345

⁵¹ Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme Ve Yargılama Yöntemi*, 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011, s.115

⁵² Özmen, a.g.e, s. 43

⁵³ Bkz. AİHM Yıllık Rapor, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> , 21 Haziran 2019. s.92

yeniden kayda alınmasını kararlaştırabilir ve ihlal kararı verebilir. Bu takdirde, bahse konu karar Bakanlar Komitesi denetimine girebilecektir⁵⁴.

2.2.5. Geçici Tedbir Kararları

AİHS’de geçici tedbir kararları ile ilgili bir düzenleme bulunmamakta olup, geçici tedbir kararlarına dayanak olan düzenleme AİHM İçtüzüğü’nün 39. maddesidir⁵⁵. Geçici tedbir kararları ile resen veya tarafların talebi üzerine AİHM, telafisi imkânsız zarar doğması muhtemel ve acil olan hallerde, aleyhine başvuru yapılmış olan taraf devletten bazı tedbirlerin alınmasını isteyebilir⁵⁶.

Geçici tedbirler, sınır dışı etme, suçluların iadesi, ceza infaz kurumu koşulları, tutuklunun salıverilmesi, sağlık koşulları gibi konularda uygulanmakta olup, başvuruya ilişkin acil önlemin alınması şeklinde tatbik edilmektedir⁵⁷. Geçici tedbir talepleri AİHM tarafından kolay kabul edilmemektedir. Çünkü AİHM tarafından istenen koşulların gerçekleşmesi oldukça zordur⁵⁸.

Bakanlar Komitesi, geçici tedbir kararlarının icrasını da izleme yetkisine sahip olup, bu kararlar da Bakanlar Komitesine bildirilmektedir⁵⁹. Bakanlar Komitesi, verilen tedbir kararının ilgili taraf ülkede uygulanıp uygulanmadığını takip edecektir.

2.2.6. Pilot Karar Usulü

Pilot karar usulü, 2011 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü’ne eklenen 61. madde ile düzenlenmiştir⁶⁰. İçtüzüğün 61. maddesine göre “*Bir başvuruya ilişkin olayların, ilgili Sözleşmecî Taraf’ta yapısal ya da sistemik bir*

---

⁵⁴ Münci Özmen, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) bireysel başvuru, AİHM kararına karşı başvuru yolları ve AİHM kararlarının icrası ile ilgili pratik bilgiler”, Ankara, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s. 246

⁵⁵ Levent Korkut, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”. **Ankara Barosu Dergisi**, S:4, 2008, s. 29

⁵⁶ Bahadır Kılınç, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006, s.219

⁵⁷ Bkz. Tematik Bilgi Notu- Geçici Tedbirler (çev: Adalet Bak. İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_TUR.pdf , 7 Eylül 2019

⁵⁸ Kılınç, a.g.e., s.219

⁵⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.176

⁶⁰ Hüseyin Bilgin, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları*. Ankara: Adalet yayınları, 2014. , s. 26

sorun ya da benzer başvurulara neden olan başka benzer işlevsizlikler ortaya çıkarması durumunda, Mahkeme pilot-karar uygulaması başlatabilir ve pilot-karar verebilir”.

Pilot karar usulü, Sözleşme’ye taraf bir devlette bulunan yapısal bir sorunun çok sayıda benzer başvuruya neden olması veya olabileceği hallerde bu dosyaları tek tek incelemek yerine, sorunun kaynağının tespit edilip, taraf devlete sorunun çözümü hususunda yol gösterilmesi şeklinde tanımlanabilir⁶¹.

AİHM önünde derdest olan başvuruların çoğu, taraf devlette yer alan işleyiş sorunlarından kaynaklanan mükerrer nitelikteki başvurular olup, pilot karar usulü, bu şekildeki mükerrer başvurulara neden olan yapısal sorunların kaynağını tespit ederek taraf devlete bu sorunların ortadan kaldırılması hususunda yükümlülük getirilmesi amacıyla geliştirilen bir usuldür⁶². AİHM pilot karar usulünü benzer ve tekrar eden nitelikte olan davaların sayısını azaltmanın yanı sıra taraf devletleri yasalarını ve idari uygulamalarını düzenlemeleri konusunda cesaretlendirmeyi de amaçlamaktadır⁶³.

İçtüzüğün 62. maddesine göre “*Mahkeme pilot-karar usulünü re’sen ya da bir ya da her iki tarafın talebi üzerine başlatabilir*”. AİHM, pilot karar usulünde tarafların görüşlerini ister. Pilot kararda yer alan önlemlerin kabulüne kadar benzer başvuruların incelenmesini durdurabilir, sonrasında resen incelemeye alabileceği ilgili devlet yükümlülüklerini yerine getirmez ise bu başvuruları ele alacaktır⁶⁴. AİHM, pilot kararda yer verilen tedbirlerin yerine getirilmesi için taraf devlete süre öngörebilir⁶⁵.

⁶¹ İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, (Birinci Baskı), Ankara: Astana Yayınları, 2013. s.557

⁶² Bkz. Tematik Bilgi Notu, Pilot Karar Usulü, (Çev. İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı) (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_TUR.pdf, 08 Eylül 2019.

⁶³ Martyn Bond, *The Council of Europe and Human Rights: An Introduction to the European Convention on Human Rights*, Strasbourg: Council of Europe, 2010, s.79

⁶⁴ İlke Göçmen, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s.215

⁶⁵ Bilgin, H., a.g.e., s. 26

Alınacak önlemler, ilke olarak Bakanlar Komitesi'nin gözetiminde, ilgili devlet tarafından tespit edilir. Ancak AİHM özellikle büyük yapısal sorunlar için uyguladığı pilot karar usulü aracılığıyla icra sürecine yardımcı olabilir⁶⁶. Taraf devletin iç hukukunda pilot karar sonrasında ihlale konu husus çözüme kavuşturulduğu takdirde, Mahkeme, taraf devletin iç hukukunda ihdas edilen başvuru yolları tüketilmemesi nedeniyle diğer başvurular hakkında kabuledilmezlik kararı verir⁶⁷.

Bakanlar Komitesi ilk olarak 12 Mayıs 2004 tarihli ve 2004/6 sayılı Tavsiye Kararı ile AİHM'ye pilot karar usulünün uygulanması hususunda yol göstermiştir⁶⁸. AİHM'nin ilk pilot kararı ise 22 Haziran 2004 tarihli Broniovski / Polonya davasında vermiş olduğu Büyük Daire kararıdır. Karar yaklaşık 80.000 kişiyi ilgilendirmektedir⁶⁹. AİHM'nin Türkiye ile ilgili vermiş olduğu pilot karar örneği ise 20 Mart 2012 tarihli Ümmühan Kaplan (24240/07) kararıdır⁷⁰. AİHM bu kararda uzun yargılama konusundaki ihlallerin uzun yıllardan beri tekrar ettiğini, buna benzer çok sayıda başvuru yapıldığını, bu konuda artan başvuru sayısını ve verilecek olası ihlalleri göz önüne alarak başvuruyu ilgili olarak pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir⁷¹. AİHM bu kararın kesinleşmesinden itibaren 1 yıl içerisinde iç hukuk düzeninde uygun ve yeterli bir iç hukuk yolu oluşturmak üzere Türkiye'ye süre tanımıştır⁷².

AİHM'nin Ümmühan Kaplan (43647/98) pilot kararı üzerine, 6384 sayılı "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun" hazırlanarak 19 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. "İnsan Hakları Tazminat Komisyonu" Adalet Bakanlığı

⁶⁶ Bkz. Avrupa Konseyi Denetim Süreci, (Çevrimiçi), <http://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process>, 02 Ekim 2019

⁶⁷ Durmaz, a.g.e., s.40

⁶⁸ Bkz. Tavsiye Kararı için, (Çevrimiçi), [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec\(2004\)6](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec(2004)6), 08 Eylül 2019.

⁶⁹ Ebru Karaman, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: LXXII, S: 1, 2014, s.419

⁷⁰ Sezin Aktepe Artık, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında, Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014, s.302

⁷¹ Bkz. Ümmühan Kaplan/ Türkiye kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur/?i=001-120398>, para. 63, 05 Mayıs 2019

⁷² Artık, a.g.e., s.302-304

bünyesinde kurularak 20 Şubat 2013 tarihi itibariyle başvuruları kabul etmeye ve karar vermeye başlamıştır.

İnsan Hakları Tazminat Komisyonu'nun kurulması ile yargılamalarının makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla geçmişte AİHM'ye başvuran ya da derdest başvurusu olan kişilerin haklarını iç hukukta kurulmuş bir komisyonda arayabilme imkânına sahip olması sağlanmıştır. Ayrıca adil yargılanma hakkı bağlamında mahkeme kararlarının icra edilmemesi veyahut eksik icra edilmesi ile geç icra edilmesinden kaynaklanan başvurular da İnsan Hakları Komisyonu tarafından incelenmektedir.

Diğer yandan, 6384 sayılı Kanun ile ihdas edilen bu başvuru yolu, AİHM tarafından 6 Mart 2013 tarihli Müdür Turgut vd./Türkiye (4860/09) kararında, bu konudaki başvurular açısından tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle AİHM tarafından bu konuda verilmiş çok sayıda karar bulunmaktadır.

AİHM, 22 Aralık 2005 Xenides–Arestis/Türkiye (46347/99) pilot kararında Türkiye'den Kıbrıs'ın kuzeyinde Rumların mülkiyet hakkı iddialarıyla ilgili olarak etkin bir iç hukuk yolu oluşturulması amacıyla tedbir alınmasını istemiştir. Bunun üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından 67/2005 sayılı Taşınmaz Mal Yasası ile "Taşınmaz Mal Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon tarafından açıklanan verilere göre; *"17 Aralık 2019 itibariyle Komisyona toplam 6,633 adet başvuru yapılmış ve bunlardan 970 tanesi dostane çözüm yoluyla ve 33 tanesi de duruşma yoluyla sonuçlandırılmıştır. Komisyon, başvurulara mallarının bedeli olarak 303,877,517.- Sterlin tazminat ödemiştir"*⁷³.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kurulan bu komisyona başvurunun, AİHM tarafından da etkili bir iç hukuk yolu olduğu kabul edilmiştir. Örneğin Demopoulos vd./Türkiye (46113/99) kararında Rum kökenli başvuruçuların

---

⁷³ Bkz. Taşınmaz Mal Komisyonu Resmi Sitesi (Çevrimiçi), <http://www.tamk.gov.ct.tr/index.html>, 17.12.2019

Komisyonu başvurmamaları nedeniyle i hukuk yollarının tüketiImemesinden dolayı kabul edilemezlik kararı verilmiřtir⁷⁴.

---

⁷⁴ Bkz. Demopoulos vd./Türkiye kararı, (evrimii), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119650> , 17 Aralık 19

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI

AİHS'nin 1. maddesi uyarınca, taraf devletler “kendi yetki alanları içinde bulunan herkese Sözleşme'nin Birinci Bölümünde (ayrıca taraf oldukları ek protokollerde) belirtilmiş hak ve özgürlükleri sağlama yükümlülüğünü kabul etmişlerdir. Bir taraf devlet AİHS'yi onaylamak suretiyle iç hukukunu AİHS ile uyumlu hale getirme ve AİHS'de yer alan hak ve özgürlükleri de iç hukukunda güvence altına alma ve koruma yükümlülüğünü üstlenmiş olur⁷⁵.

AİHS'nin 46. maddesi uyarınca ise “*Yüksek Sözleşmeciler Taraf, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.*” Bu madde, Sözleşme taraf devletler açısından Mahkeme'nin kararlarını icra etme yükümlülüğü getirmektedir⁷⁶. Taraf devletlerin icra edeceği kararlar ise mahkemenin kesinleşmiş olan Komite, Daire ve Büyük Daire kararlarıdır⁷⁷.

11 No.lu Protokol öncesi, bireysel başvurular hususunda karar veren Avrupa İnsan Hakları Divanı kararları da Sözleşme'nin eski 52. maddesi uyarınca kesin olup, Sözleşme'nin eski 53.maddesi uyarınca taraf devletler de Divan kararlarına uymakla yükümlü kılınmışlardı⁷⁸. Ancak bir diğer yargısal organ olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun başvurulara ilişkin kararları kesin değildi. Avrupa İnsan Hakları

⁷⁵ Erdem, Korkmaz, a.y. , s. 182

⁷⁶ Akandji-Kombe, Jean-François, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*, Çev. Özgür Heval Çınar ve Abdulcelil Kaya, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap*, Strasbourg: Avrupa Konseyi, İnsan Hakları El Kitapları, 2008, 7. s.64

⁷⁷ Özmen, a.g.e., s.25

⁷⁸ Turhan, a.g.e., s.87

Komisyonu başvuru hazırladığı raporu Bakanlar Komitesine sunar, bu rapor 3 ay içerisinde Avrupa İnsan Hakları Divanı'na gönderilmediği takdirde, Bakanlar Komitesi de bağlayıcı karar verebiliyordu⁷⁹. 11 No.lu protokol sonrası ise yalnızca AİHM bağlayıcı karar vermektedir.

AİHM görevini yerine getirirken temyiz mahkemesi gibi çalışmaz⁸⁰. Mahkeme'nin vermiş olduğu kararlar, yerel mahkeme kararlarını hükümsüz hale getirmez, onları değiştiremez. Sadece yerel mahkemeler tarafından verilmiş kararların AİHS ile güvence altına alınan hakları ihlal ettiğini tespit eder⁸¹. AİHM vermiş olduğu kararda somut olayda AİHS'nin ihlalinin olup olmadığını belirler⁸². AİHM'nin yargı yetkisi ihlal tespiti ile sınırlıdır. İhlalin nasıl giderileceği ise taraf devletlerin takdirine bırakılmış olup, taraf devletler bu konuda serbesttirler⁸³. Ancak yine de taraf devletlerin, Sözleşme'ye uygun şekilde ihlali ortadan kaldırmaları gerekmektedir.

AİHM kararlarının bağlayıcılığı kural olarak aleyhine başvuru yapılan devlet açısından söz konusu olsa da diğer devletler açısından yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Diğer taraf devletler benzer ihlallerin yaşanmasını engellemek için kendi iç hukuklarında AİHM içtihatları uyarınca düzenleme yapabilirler⁸⁴.

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI SÜRECİNDE TARAF DEVLETİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Taraf devletler AİHM kararlarının uygulanmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler. Yani Sözleşmeye aykırılığı AİHM tarafından

⁷⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e., s.165

⁸⁰ Bilir, Faruk, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14. Protokol" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:55, Sayı: 1, 2006, s. 153

⁸¹ Ünal, a.g.e. , s.407

⁸² Kadir Yıldırım, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İle Divan Kararlarının Hukuksal Niteliği Ve Taraf Devletlerde Uygulanması*. İstanbul, , Kazancı Hukuk Yayınları, 1997, s.15

⁸³ Gözlügöl, a.g.e. , s.513

⁸⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004 İkinci Baskı, s.124-125

tespit edilen durumun ortadan kaldırılması da ilgili devletin sorumluluğundadır⁸⁵. Taraf devletlerin Sözleşmeye uygun davranma yükümlülükleri bulunmaktadır⁸⁶.

AİHM tarafından verilmiş kararların icrası, ilgili devlet tarafından yerine getirilir. Sözleşmeye taraf devletler haklarında verilmiş ve kesinleşmiş olan karara uymakla yükümlüdür⁸⁷.

AİHM tarafından verilen kararın icra edilebilmesi için kesinleşmesi gerekmektedir⁸⁸. Büyük Daire Kararları ve Komite kararları kesindir⁸⁹. AİHM’de daire tarafından verilmiş karar ise AİHS m.44’e göre; “*Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemezler, bu haklarından feragat ederlerse, Karardan itibaren üç ay içerisinde Büyük Daireye gönderilmesini istemezlerse, Büyük Daire tarafından istem reddedilirse*” kesinleşir.

Sözleşmede, kararların nasıl infaz edileceği konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır⁹⁰. AİHM, son yıllarda taraf devletin iç hukukundaki icrasını kolay bir duruma getirecek şekilde alınması gereken genel ve özel önlemleri kararlarında belirtmeye başlamıştır⁹¹.

Ancak AİHM tarafından verilen ihlal kararı doğrudan doğruya ilgili devletin iç hukukunda sonuç doğurmamakta, AİHM tarafından verilen karar Sözleşme’ye aykırılığı saptanan olayı kendiliğinden ortadan kaldırmamaktadır⁹². AİHM’nin taraf devlete bir kanun, yönetmelik, tüzük hükmünün iptali gibi bir düzenleme talimat verme yetkisi bulunmamaktadır⁹³. AİHM’nin böyle bir yetkisi bulunmasa da taraf

---

⁸⁵ Akay, Seda, “Etkili Bir İnsan Hakları Mekanizması İçin: AİHS Sisteminde Hükümlerin İcrasının Denetimi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Sayı: 16, Yıl: 8, 2009, s.125

⁸⁶ Akıllıoğlu, Tekin. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, , 44.03. 1989, s.159

⁸⁷ Göçmen, a.g.e. , s.216

⁸⁸ Faruk Bilir, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargılama Yetkisi*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011, s.54

⁸⁹ Osman Doğru, Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, (1. Cilt), Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara: Şen Matbaa (2012)., s.7

⁹⁰ Yıldırım, a.g.e, s.42

⁹¹ Harris, O’Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e, s.895

⁹² Tanrıkulu, a.g.e. , s.114

⁹³ Gözlügöl, a.g.e. , s.531

devletler AİHM kararının gereğini yerine getirme anlamında gerekli önlemleri almaları gerekmektedir⁹⁴.

Sözleşme kapsamında Mahkeme tarafından bir ihlalin tespiti halinde taraf devlet ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmak, ihlalden önceki durumun mümkün olduğunca eski hale iadesini sağlamak ve ihlalin tekrar etmesini önlemek ile sorumludur⁹⁵. Taraf devlet bu sorumluluğunu, AİHM kararını göz önünde bulundurarak bireysel önlemler ve genel önlemler olarak yerine getirecektir⁹⁶.

AİHM kararlarının icrası AİHS'nin 46. maddesinde yer almaktadır. Buna göre taraf devletler AİHM tarafından verilen kararlara uymayı taahhüt ederler. Ancak AİHM'nin verdiği bir ihlal kararının ne şekilde yerine getirileceği hususunda taraf devletlerin belirli bir takdir hakkı bulunmaktadır⁹⁷. Örneğin Marckx/Belçika (6833/74) kararında Mahkeme, taraf devletin yükümlülükleri çerçevesinde iç hukukta alacağı önlemleri seçmek konusunda ilgili devlete bir serbestlik tanımıştır⁹⁸.

Sözleşme'ye taraf devletler aldıkları tüm önlemleri Bakanlar Komitesi'nin bilgisine sunmaktadırlar⁹⁹. Bakanlar Komitesi'nin görevi bu noktada taraf devlete herhangi bir öneride bulunmak değildir. Kararın yerine getirilmesi aşamasında hangi yol ve yöntemin kullanılacağına ilişkin seçim taraf devlete aittir¹⁰⁰. AİHM tarafından verilen ihlal kararına uyulması için gerekli olan tüm tedbirler ilgili devlet tarafından alınana kadar, bahse konu karar Bakanlar Komitesi'nin gündeminde tutulmaktadır¹⁰¹. Bu kapsamda taraf devletin, kendi seçtiği araçlar ile AİHM tarafından verilen nihai kararın icrası için bireysel ve genel önlemleri yerine getirmesi gerekmektedir¹⁰².

---

⁹⁴ Arıkoğlu, Enver, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması". **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni** 24 / 1-2 (Haziran 2011): s.94 .

⁹⁵ Erdem,; Korkmaz, s.183.

⁹⁶ Gözlüğü, a.g.e. , s.516

⁹⁷ Bilir, a.g.e. , s.55

⁹⁸ Bkz. Marckx/Belçika kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> , para.58 (Çevirmişçi) 27 Nisan 2019

⁹⁹ Cengiz, Serkan. "AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2008, Sayı 79, , s. 345

¹⁰⁰ Arıkoğlu, a.y. , s.96

¹⁰¹ Tanrıkulu, a.g.e, s.114

¹⁰² Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e, s.896

2.1. Bireysel Önlemler

AİHM tarafından verilen ihlal kararı sonrası alınması gereken tedbirlerin yapılması amacıyla ilgili devletin birincil nitelikte alması gereken önlemler bireysel önlemlerdir¹⁰³. Bireysel önlemler, kararda hükmedilen tazminatın ödenmesi, yargılamanın yenilenmesi, yeniden soruşturma yapılması gibi tedbirlerden oluşur.

Bireysel önlemler, devletin söz konusu ihlalin mağduru olan başvuran kişiye yönelik olarak ivedi şekilde alması gereken önlemleri de içerir. Taraf devlet kesinleşmiş bir AİHM kararı sonrasında ivedi biçimde başvuran lehine olacak şekilde devam etmekte olan bir ihlal varsa sonlandırmak, ihlal hiç olmasaydı başvuran hangi halde bulunacak idiyse o hale getirmek (restitutio in integrum) zorundadır¹⁰⁴. Bakanlar Komitesi de ilgili taraf devletten bu yükümlülükleri yerine getirmesini talep edebilir ve söz konusu davayı gündeminde tutar¹⁰⁵.

AİHM kararı gereğince eski hale iade, çok farklı görünüm arz edebilmekte olup, ilgili ihlâl kararının niteliğine göre yargılamayı yenilemek, sabıka kayıtlarını silmek, ceza soruşturmasını baştan başlatmak, tutuklu olan kişinin salıverilmesi, yerel mahkemelerin icra edilmeyen kararlarının icrası, mülkiyetin hak sahibine iadesi, disiplin cezalarının silinmesi, cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle işe alınmayan kişilerin işe alınması gibi önlemlerin hepsi eski hâle iade başlığı altında kendilerine yer bulup temin edilmesi gereken önlemler içinde sayılabilir.

Bireysel önlemler, adli tazmin ve yargılamanın yenilenmesi ile kararın konusuna göre alınması gereken diğer tedbirler şeklinde gruplandırılabilir.

2.1.1. Adil Tazmin

AİHM tarafından verilen ihlal kararlarında, Mahkeme AİHS'nin 41. maddesinde düzenlenen adil tazmin konusunu da inceler ve koşullar uygun olduğu takdirde tazminata karar verir. AİHM, tazminat miktarlarını belirlemede geniş takdir

---

¹⁰³ Aygut, Hüdanur “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Sisteminde İhlallerin Onarılması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2017, Cilt:22, Sayı:37, , s.183

¹⁰⁴ Gözlüçöl, a.g.e. , s.520

¹⁰⁵ Türmen, Rıza. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukukumuzda Etkileri”. **Anayasa Yargısı Dergisi**, 2000, Cilt 17 s.37

yetkisine sahip olup, her davanın koşullarına göre tazminat miktarını belirlemektedir¹⁰⁶. AİHS'nin 41. maddesine göre; “Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.” Bu maddeden görüleceği üzere AİHM'nin adil tazmin kararı verebilmesi için, başvuru hakkında ihlal kararı vermiş olması, taraf devletin iç hukukunda ihlalin telafisinin kısmen mümkün olması ya da hiç mümkün olmaması gerekmektedir¹⁰⁷.

AİHM tarafından tazminat kararı verilebilmesi için, başvuranın bu konuda talepte bulunmuş olması da gerekmektedir. Başvuranın böyle bir talebi bulunmadığı takdirde Mahkeme kendiliğinden tazminat hususunu değerlendirmez¹⁰⁸. Bu husus Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü'nün 60. maddesinin 1. fıkrasında açıkça düzenlenmiştir. Madde 60/1'e göre; “Mahkeme'nin, başvuranın Sözleşme'de yer alan haklarının ihlal edildiğini tespit etmesi halinde, Sözleşme'nin 41. Maddesi uyarınca adil tazminat talep eden başvuran, bu yönde özel bir talepte bulunmalıdır.” Örneğin 4 Haziran 2019 tarihli Yılmaz/Türkiye (36607/06) kararında¹⁰⁹ AİHM, ihlal kararı vermesine rağmen başvuran tarafından adil tazmine ilişkin herhangi bir talepte bulunulmaması nedeniyle tazminata hükmetmemiştir.

AİHM tarafından tazminat kararı verilebilmesi için, başvuran ilgilinin bu konuda talebini süresi içerisinde ve destekleyici belgelerle de sunması gerekmektedir¹¹⁰. Konuya ilişkin m.60/2 ve 60/3 şu şekildedir:

Madde 60/2 “Başvuran, Daire Başkanı aksine karar vermedikçe, esas bakımından görüşlerini sunması için verilen zaman süresi içerisinde, destekleyici belgelerle birlikte bütün taleplerini başlıklar altında ayrıntılı olarak sunmak zorundadır.”

¹⁰⁶ Gözübüyük, Gölcüklü, a.g.e., , s.118

¹⁰⁷ Serkan Cengiz, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları*, , Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 23

¹⁰⁸ Güney Dinç, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Birinci Baskı, 2007, s.416

¹⁰⁹ Bkz Yılmaz/Türkiye kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-198841> para. 51., 02 Mart 2019

¹¹⁰ Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e. , 2004a, s.132,

Madde 60/3. “Başvuranın yukarıdaki fıkralardaki şartlara uymaması halinde, Daire, talepleri bütünüyle veya kısmen reddedebilir.”

Örneğin 17 Kasım 2015 tarihli Sefer Yılmaz-Meryem Yılmaz/Türkiye (611/12) kararında¹¹¹ başvuruların maddi ve manevi tazminat taleplerinin yanı sıra masraf ve giderlerine karşılık olarak da tazminat taleplerini inceleyen Mahkeme, başvurular lehine manevi tazminata hükmetmesine rağmen, masraf ve giderlerle ilgili olarak destekleyici nitelikte bir belge sunulmaması nedeniyle masraf ve giderleri için tazminat taleplerini reddetmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, başvuranın süresi içerisinde tazminat talebinde bulunmamış olması başvurunun esasını etkilemeyecek, yalnızca tazminata karar verilmeyecektir¹¹².

AIHM tarafından tazminat kararı verilebilmesi için bir başka şart da başvuran tarafından iddia edilen zarar ile ihlal kararı arasında illiyet bağı bulunmasıdır¹¹³. Mahkeme illiyet bağı tespit etmediği takdirde tazminat talebini reddetmektedir. Örneğin 21 Kasım 2017 tarihli Tarman/Türkiye (63903/10)¹¹⁴ kararında başvuran, maddi veya manevi tazminat belirtmeden maruz kaldığını iddia ettiği zarara karşılık olarak 50.000 avro talep etmiştir. Mahkeme maddi tazminatla ihlal arasında bir illiyet bağı bulunmadığını belirtmiş ve maddi tazminat talebini reddetmiştir.

AIHS'nin 41. maddesi anlamındaki “adil tazmin” maddi ve manevi tazminat ile birlikte masraf ve giderlerin ödenmesini ve vekalet ücretine hükmedilmesini de kapsamaktadır¹¹⁵. AIHM'nin ilk içtihatlarında faiz ile ilgili özel bir karar bulunmama ile birlikte günümüzde, karar ile belirtilen tutarın fiili ödemesi arasındaki süre için otomatik olarak faiz ödenmesi de karara bağlanmakta olup, bu durum adil tazminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir¹¹⁶.

¹¹¹ Bkz. Sefer Yılmaz-Meryem Yılmaz/Türkiye Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-160820> , 02 Mart 2019

¹¹² Dinç, a.g.e. , s.417

¹¹³ Recep Ersel Erge, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin*, İstanbul , Oniki Levha Yayıncılık, 2016, s. 113

¹¹⁴ Bkz. Tarman/Türkiye Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-187815> , 02 Mart 2019

¹¹⁵ Enver Bozkurt, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Asil Yayıncılık, 2006, s.261

¹¹⁶ Robert Blackburn, Jörg Polakieicz, *Fundamental Rights in Europe, The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950-2000*, New York: Oxford University Press, 2001, s. 64

AİHM'nin ihlal kararının yanı sıra dostane çözüm ve tek taraflı deklarasyon yöntemlerinde de verdiği kararlarda taraf devlet bu kararların gereği olarak başvurulara belirlenen meblağları ödemekle yükümlüdür.

Adil tazmin Sözleşme kapsamında Mahkeme'nin taraf devlete doğrudan emredebileceği tek önlemdir¹¹⁷. Adil tazmin taraf devletlerin ihlalin giderilmesi gereklerini yerine getirme hususunda sahip oldukları hareket serbestinin istisnası olup, kararda hükmedilen para cinsinden ödeme yapması gerekmektedir¹¹⁸. Mahkeme para birimlerinin hızla değer kaybetmesi durumundan kaçınmak için tazminat miktarını Avro cinsinden hükmetmektedir¹¹⁹. Bununla birlikte ödemenin yapılabilmesi için taraf devlete bir zaman sınırı getirilmiştir. Buna göre tazminatın ödenmesi kararın kesinleşmesinden itibaren 3 ay içerisinde ödenmek durumundadır. Aynı zamanda ödemenin süresinde yapılmaması halinde temerrüt faizinin de ödenmesi gerekmektedir. Bu durum Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmektedir¹²⁰. AİHM'nin tazminat ile ilgili kararları, taraf devletler tarafından genellikle süresi içinde yerine getirilmektedir¹²¹. Türkiye günümüze kadar, AİHM tarafından verilen tazminat kararlarının ödemesini yerine getirmiş olup, uzun süre ödeme yapmadığı kararlardan birisi Loizidou/Türkiye (15318/89) başvurusunda hükmedilen tazminattır. Türkiye bu ödemeyi siyasi olarak nitelendirdiği için uzun süre yapmamıştır¹²².

AİHM'nin vermiş olduğu tazminat kararları ancak başvuran kişi lehine sonuç doğurur, başvuran karardan sonra vefat ettiği takdirde miras yoluyla doğrudan mirasçılara intikal etmez¹²³. Bu takdirde başvuranın mirasçıları tarafından tekrar AİHM'ye başvurup revizyon kararı alınması gerekmektedir. Örneğin AİHM Kar (25257/05) başvurusuna ilişkin tazminat kararını 21 Kasım 2017 tarihinde açıklamış ve başvuran Hasan Kar lehine manevi tazminat olarak 5.000 Avro hükmetmiştir.

---

¹¹⁷ Elisabeth Lambert Abdelgawad, *The execution of judgments of the European Court of Human Rights, (2nd edition)*, Strasbourg: Council of Europe Publishing 2008, s.12.

¹¹⁸ Gözlügül, a.g.e. , s.531

¹¹⁹ Abdelgawad, a.g.e. s.13

¹²⁰ A.e.

¹²¹ Gözlügül, a.g.e. , s.516

¹²² Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e, 2004a, s. 135

¹²³ A.e., s. 132

Ancak Mahkeme'nin 21 Kasım 2017 tarihli tazminat kararı öncesinde başvuru Hasan Kar 22/12/2016 tarihinde vefat etmiştir. Bunun üzerine başvuranın yasal varisleri Mahkeme'ye başvurarak tazminat kısmının düzeltilmesi talebinde bulunmuşlar ve Mahkeme tarafından 26 Mart 2019 tarihli revizyon kararı verilmiştir. Tazminat hükmü başvuranın mirasçıları adına yeniden düzenlenmiştir¹²⁴.

AİHM'nin Türkiye aleyhine hükmettiği bu tazminatlar Adalet Bakanlığı tarafından başvuruçulara ödenmektedir. Dışişleri Bakanlığı da kendi sorumluluğu içinde bulunan kararlara ilişkin ödemeleri yapmaktadır. Adalet Bakanlığı'nda ödeme işlemleri İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yerine getirilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yazı İşleri Müdürlüğü kararın kesinleştiğini başvurana ya da vekiline bildirir. İnsan Hakları Daire Başkanlığı da ayrıca başvurana ya da vekiline bir yazı göndererek ödeme işlemleri için gerekli olan evrakın bir dilekçe ile gönderilmesini ister. Evrak, usulüne uygun olarak hazırlanır ve tamamlanır ise Avro olarak hükmedilen tutarın ödeme tarihindeki Türk Lirası karşılığı, dilekçede belirtilen banka hesabına gönderilerek tamamlanır. Ancak ödeme işlemleri için gerekli evrak eksik gönderilirse hükmedilen tazminat miktarı Adalet Bakanlığı Saymanlık hesabında tutulur ve eksik evrak tamamlandığında başvuran ya da vekiline ödeme yapılır¹²⁵.

Bazı durumlarda ise, Mahkeme'nin, başvuranın tazminat istemini reddedip sadece ihlalin tespitini yeterli gördüğü kararları da mevcuttur¹²⁶. Örneğin, Mahkeme 23 Ekim 2018 tarihli Mehmet Duman/Türkiye (38740/09) kararında "*ihlal tespitinin başvuranın uğramış olabileceği her türlü manevi zarar açısından tek başına yeterli adil tazmin teşkil ettiğine*" kanaat getirerek başvuranın tazminat taleplerini reddetmiştir.

AİHM'nin 41. madde uyarınca tazminata hükmetmiş olması, taraf devletin Sözleşme'nin 46. maddesi gereği kararın icrasını yerine getirmekle yükümlü

¹²⁴ Bkz. AİHM'in Kar Revizyon kararı, (Çevrimiçi), http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-191924_05 05 Mayıs 2019

¹²⁵ Cengiz, a.g.e, s.96

¹²⁶ Gözübüyük,, Gölcüklü, a.g.e., s.117

olmadığı anlamına gelmemektedir. İlgili taraf devlet AİHM kararın icrası için gerekli olan diğer tedbirleri de almalıdır¹²⁷. Yani taraf devlet, yalnız tazminatı ödemekle ilgili AİHM kararını icra etmiş sayılmayacaktır.

2.1.2. Yargılamanın Yenilenmesi

AİHM kararlarının taraf devletlerin iç hukukuna etki ettiği en önemli hususlardan biri yargılamanın yenilenmesi olup, AİHM'nin bazı kararlarında başvurana iç hukukta yeniden yargılama imkânı verilmesi gerektiği açıkça zikredilmektedir. Ayrıca Bakanlar Komitesi de istisnai hallerde ihlali ortadan kaldırmanın tek çaresinin yargılamanın yenilenmesi veya dosyanın yeniden ele alınması olduğunu belirterek, taraf devletlere iç hukuklarında yargılamanın yenilenmesi imkânı verilmesini 19 Ocak 2000 tarih ve 2000/2 No.lu kararında tavsiye etmiştir¹²⁸.

Yargılamanın yenilenmesi açısından önemli olan husus, ihlalin doğrudan kesinleşmiş bir yerel mahkeme kararı ile meydana gelmiş olmasıdır. Bu noktada yerel mahkemenin kararını geri alması veya değiştirmesi mümkün olmayacağından yargılamanın yenilenmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır¹²⁹. AİHM'nin kararı sonrasında yargılama sürecinde maddi ve usule ilişkin olarak ilgili kararın gözden geçirilmesi imkanı doğacaktır¹³⁰. Bu önlemin bazı durumlarda tek çare olması Bakanlar Komitesi'nin tavsiyede bulunmasına yol açmıştır¹³¹. Sözleşmeye taraf devletlerin iç hukuklarında AİHM'nin ihlal kararları yargılamanın yenilenmesi sebebi sayılmıştır¹³². Avusturya, İsveç, Belçika, Danimarka, Türkiye, Norveç, Lüksemburg gibi ülkelerde de AİHM'nin ihlal kararları yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak düzenlenmiştir¹³³.

¹²⁷ Naz Çavuşoğlu, *İnsan hakları Avrupa mahkemesi: Kararların uygulanması Türkiye kararları 1995- Haziran 2003 tazminat tutarları*, İstanbul :Su Yayınevi, 2003, s.41

¹²⁸ Arıkoğlu, a.y. , s. 95

¹²⁹ Erdem; Korkmaz, s.195.

¹³⁰ Tom Barkhuysen, Michiel L.A Van Emmerik, *Comparative View on The Execution of Judgments of The European Court of Human Rights. European Court of Human Rights, Remedies and Execution of Judgments*, London: British Institute of International and Comparative Law, 2005, 1-23.s. 6

¹³¹ Bkz. Bakanlar Komitesi tavsiye kararı, Recommendation No. R (2000) 2

¹³² Akıllıoğlu, a.y. s.163

¹³³ Tezcan, Erdem, Sancaktar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, Ankara, TC Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2004, s.78-79

Özellikle ceza yargılamalarına ilişkin AİHM başvurularında adil yargılanma hakkına aykırı yargılama yapıldığının değerlendirildiği ve AİHS 6. madde ihlali verildiği takdirde, başvurana iç hukukta yeniden yargılama yapılmasının gerektiği Bakanlar Komitesi kararlarında da belirtilmektedir¹³⁴. AİHM başvurusuna konu olayda iç hukuktaki yargılama esnasında delillerin gereği gibi değerlendirilmemesi, yapılan itirazların dikkate alınmaması, tanık dinlenmemesi gibi adil yargılanma hakkı ihlali sonucu doğuran ihlaller, yargılamanın yenilenmesi yoluyla giderilebilecektir¹³⁵. Örneğin 10 Temmuz 2018 tarihli İshak Sağlam (22963/08) kararında AİHM, avukat olan başvuranın Hizbullah terör örgütü üyeliği nedeniyle yargılandığı davanın 7 yıl 7 ay sürmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının yani Sözleşme'nin 6/1 maddesinin ihlal edildiğine, başvurana ifadeleri mahkûmiyetine esas alınan tanıkları sorgulama imkânının verilmemesi, bu durumu telafi edecek güvencelerin sağlanmaması, tanık ifadesi dışındaki delilin de (bilgisayar diski) doğruluğuna yönelik itirazların dikkate alınmamış olması nedeniyle Sözleşme'nin 6/1 ve 6/3 (d) maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bahse konu kararda AİHM, “, *Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin, Mahkemenin Sözleşme'nin ihlal edildiğini tespit etmesi halinde iç hukukta yeniden dava açılmasına imkân sağladığını*” belirtmiştir¹³⁶. Başvuran tarafından CMK 311 uyarınca yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunduğu takdirde, yapılacak yeniden yargılamada ihlale neden olan olaylar telafi edilebilecektir.

Ancak her zaman yargılamanın yenilenmesi ile de ihlalin etki ve sonuçlarını ortadan kaldırmak mümkün olmamaktadır¹³⁷. Ne var ki bu durum tıpkı uzun yargılama şikâyetleri dolayısıyla yapılan başvurularda olduğu gibi her zaman mümkün olmayabilir¹³⁸. Ulusal Mahkemeler, ihlal kararının bağlayıcılığına rağmen önceki kararlarını değiştirmeyebilirler¹³⁹. Uygulamada bu tip durumlarda başvuran yargılamanın yenilenmesine başvursa dahi yerel mahkemeler tarafından

¹³⁴ Çavuşoğlu, a.g.e. ,s.51

¹³⁵ Özmen, a.y. ,s.255

¹³⁶ Bkz. İshak Sağlam Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195253> ,7 Temmuz 2019

¹³⁷ Tezcan, Erdem, Sancaktar a.g.e, 2004b, s.77

¹³⁸ Ünal, Şeref, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı:17, 2000, s.64

¹³⁹ Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e, 2004a, s. 137

yargılamanın yenilenmesi talepleri reddedilebilmekte ya da yargılama yenilenmiş olsa bile mahkeme önceki kararlar aynı şekilde karar verebilmektedir. Ayrıca cezanın infaz edilmiş olması halinde yargılamanın yenilenmesine gerek kalmayabilir¹⁴⁰. Ayrıca ihlale konu olayın kaynağı AİHM içtihadına uygun olmayan bir mevzuat hükmü ise, söz konusu hüküm değiştirilmeden yeniden yargılama yapılması halinde yerel mahkemenin aynı sonuca varması doğaldır¹⁴¹. Ancak yine de iç hukukta yargılamanın yenilenmesi imkanı sağlanmış olması AİHM kararlarının icrası açısından uygun bir ortam yaratmaktadır¹⁴².

2.1.3. Diğer Bireysel Önlemler

AİHM'nin verdiği ihlal kararları gereğince tazminat ödenmesi, yargılamanın yenilenmesi gibi önemli bireysel önlemlerin yanında verilen ihlal kararlarının konularına göre başka bireysel önlemlerin de alınması gerekebilir. Örneğin Bakanlar Komitesi ceza yargılamasına ilişkin başvuruların icrasında, başvurana yargılamanın yenilenmesi imkânı tanınmasının yanı sıra başvuruların adli sicil kayıtlarının da silinmesi bekleyebilmektedir. Bu husus genellikle ifade özgürlüğüne ihlaline ilişkin kararlarda ortaya çıkar. Bakanlar Komitesi, AİHM'nin ifade özgürlüğü kapsamında olduğunu kabul ettiği bir fiil nedeniyle ceza alan kişilerin örneği yapmış oldukları bir konuşma ya da yazdıkları bir köşe yazısı nedeniyle cezası almaları halinde bu kişilerinin adli sicil kayıtlarının silinmesini taraf devletten beklemektedir. Benzer şekilde tutuklu olan başvuruların salıverilmeleri, başvuruya konu taşınmazların başvurulara iadesi¹⁴³ ve idari kararların iptali yahut yeniden düzenlenmesi¹⁴⁴, başvuruların işe iadesi, başvuruların disiplin kararının silinmesi, yerel mahkeme kararının uygulanmasının sağlanması diğer bireysel önlemlere örnek olarak verilebilir. Alınacak bireysel önlemler sınırlı olmayıp karar konusuna göre değişebilmektedir.

¹⁴⁰ Gözlüçöl, a.g.e. , s.516

¹⁴¹ Mustafa Baysal, *(Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta) Yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.103

¹⁴² Çavuşoğlu, a.g.e. , s.48

¹⁴³ Karakul, Selman. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kendi Kararlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü". *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: V Sayı: 2 Güz 2018, s.133

¹⁴⁴ Barkhuysen, Emmerik, a.g.e. , s. 5

Ülkemizde bu bağlamda bireysel önlemler açısından yapılan önemli mevzuat değişikliklerinden biri yeniden soruşturma yapılması olup, Ülkemizde 11 Nisan 2013 tarihinde yapılan yasa değişikliği ile Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 172. maddesine eklenen üçüncü fıkraya göre, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde yeniden soruşturma açılması zorunlu hale getirilmiştir.

2.2. Genel Önlemler

Genel önlemler, başvurucunun şahsi durumu ile ilgili olmayan, genel nitelikte olan, ihlale konu durumun ileride başka vatandaşlar için de tekrar yaşanmaması amacı taşıyan tedbirler olup, mevzuat veya içtihat değişikliği, kararın tercüme edilerek yayınlanması ve duyurulması, eğitim ile farkındalık artırıcı faaliyetler gibi tedbirleri içerir¹⁴⁵. Bu tip genel önlemler, uluslararası kamu hukukunun gereği olarak sözleşmeye taraf devletlerin mevzuat ve uygulamalarını, o sözleşmeye uygun hale getirme zorunluluklarının da bir sonucudur¹⁴⁶.

Benzer yeni ihlalleri önleme yükümlülüğü ise, Sözleşmeye taraf devletler, AİHM ve Bakanlar Komitesi için ayrı bir önem taşımakta olup, AİHM kararlarında ve Bakanlar Komitesi tarafından alınan kararlarda bu durum vurgulanmaktadır¹⁴⁷. Ancak, gelecekteki ihlalleri önlemek için hangi önlemlerin alınması gerektiği hususu bir kararda her zaman net olarak belirtilmemektedir¹⁴⁸.

AİHM'nin ihlal kararı sonrası taraf devlet, ihlalin tekrarlanmasını engellemeye yönelik genel önlemleri almak zorundadır. Bu durum, AİHM'nin ulusal mahkemeler üzerinde doğrudan etkisi olmasından değil, Sözleşme hükümleri gereğince AİHM kararlarının yerine getirilmesinin zorunluluğundan kaynaklanmaktadır¹⁴⁹. Bakanlar

¹⁴⁵ Karaman, a.y. , s.419

¹⁴⁶ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e, s.901

¹⁴⁷ Özdemir, Metin., "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5)", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 17, S: 2, Temmuz 2018, s. 146

¹⁴⁸ Theodora Christou, A. *European Court of Human Rights: remedies and execution of judgments.*, London:The British Institute International and Comparative Law , 2005., s.19

¹⁴⁹ Tezcan, Erdem, Sancaktar a.g.e, 2004b, s.71

Komitesi de taraf devletten aynı konuda benzer ihlallerin yaşanmaması için önlemler alınmasını beklemektedir¹⁵⁰.

Genel önlemler, taraf devletlerce içerik olarak farklı biçimlerde yerine getirilebilir¹⁵¹. AİHM tarafından verilen ihlal kararların kaynağı mevzuat hükmünden kaynaklanabilir. Bu durumda eğer ihlale doğrudan ilgili kanun maddesinin kendisi neden oluyor ise, bu kanun hükmünün değiştirilerek AİHM içtihadına uygun hale getirilmesi ile AİHM kararı icra edilmiş olacaktır¹⁵². Bazen de ilgili mevzuat yeterli olsa da AİHM kararları ile uyumlu olmayabilir. Bu durumlarda ise ihlale sebebiyet veren ilgili mevzuat hükmü AİHM içtihatları ile uyumlu hale getirilecektir.

AİHM normalde bireysel başvurular ile ilgilenmekte olup doğrudan mevzuattaki problemleri incelememektedir. Ancak bireysel başvuruyu incelerken genellikle hak ihlaline sebep olan mevzuattaki tutarsızlıklar veya boşlukları açığa çıkarmaktadır¹⁵³. Dolayısıyla AİHM tarafından verilen birçok karar, taraf devletlerde yasal değişiklikleri, idari uygulamaları teşvik etmiş veya hızlandırmıştır¹⁵⁴. Taraf devletler iç hukuklarını AİHS ihlallerine göre yeniden şekillendirmiştir¹⁵⁵.

Mevzuattaki boşluk nedeniyle AİHM tarafından ihlal kararı verilmesi halinde ise de hem mahkeme kararının yerine getirilmiş olması hem de gelecekte tekrar aynı hususta ihlal kararına engel olabilmek için, söz konusu mevzuat boşluğunun ortadan kaldırılması gerekmektedir¹⁵⁶.

Bir diğer genel önlem olarak AİHM kararlarının tercüme edilmesini sayabiliriz. AİHM tarafından verilen kararlar, mahkemenin resmi dilleri olan İngilizce veya Fransızca olarak verilir. Bu nedenle, kararların sözleşmeye taraf devlet tarafından kendi resmi diline tercüme edilerek yayınlanması gerekmekte olup, ihlallerin kamuoyuna duyurulması, daha çok kişiye ulaşması ve uygulayıcıların ve

---

¹⁵⁰ Karaman, a.y. ,s.422

¹⁵¹ Aygüt, a.y. s.193

¹⁵² Gözübüyük; Gölcüklü a.g.e. s.126

¹⁵³ Blackburn; Jörg, a.g.e, s. 63

¹⁵⁴ Blackburn; Jörg, a.e, s. 62

¹⁵⁵ Gözlügül, a.g.e. , s.516

¹⁵⁶ Arıkoğlu, a.y. , 96

vatandaşların bilgilendirilmesi açısından ilgili kurum kuruluşlara ve mahkemelere gönderilmesi de önemlidir¹⁵⁷. Bakanlar Komitesi de 2002(13) sayılı Tavsiye Kararıyla sözleşmeye taraf devletleri Sözleşme'nin ve verilen kararların yayınlamasını ve dağıtılmasını önermiştir¹⁵⁸.

İhlale sebep olan olay kamu personeli uygulamasından kaynaklamakta ise ilgili personellere AİHM kararlarına ilişkin farkındalıklarını artırıcı eğitim, seminer, konferans, çalışma ziyareti ve benzeri faaliyetler düzenlenebilir. Bir hapishanenin yenilenmesi veya yargıç veya personel sayısının artırılması vb. büyük öneme sahip yapısal sorunları ortaya çıkaran durumlar için de önlemler alınması gerekebilir.

Bakanlar Komitesi'nin, ihlal kararlarının icrası kapsamında iş yükünün büyük bir bölümünü genel önlemlerin alınıp alınmadığının incelenmesi oluşturur ve tazminat ödenmiş diğer bireysel önlemler alınmış olsa dahi, ilgili ihlal kararı genel önlemler alınmadıkça Bakanlar Komitesi'nin gündeminde kalacaktır¹⁵⁹. Kararların tamamen icra edilmesi uzun yıllar alabilmekte olup, özellikle anayasa değişikliği veya yasa değişikliği gereken hallerde bu süreç daha da uzayabilmektedir. Bakanlar Komitesi kararın icrası için politik baskı uygulayabilecektir¹⁶⁰.

3. TARAF DEVLETİN BAKANLAR KOMİTESİ'NE BİLGİ SUNMASI

Sözleşmeye taraf devletler, AİHM kararının kesinleşmesi sonrası, söz konusu kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne kararın icrası bağlamında aldıkları önlemleri açıklama, Bakanlar Komitesi'ne bilgi ve cevap verme yükümlülükleri bulunmaktadır¹⁶¹. Sözleşmeye taraf devletler bu yükümlülüklerini üç şekilde Bakanlar Komitesi'ne karşı yerine getirmektedirler. Bunlar eylem planı, eylem raporu ve cevap ile bilgi sunma yöntemidir.

---

¹⁵⁷ Aygut, a.y. s.193

¹⁵⁸ Aygut, a.y. s.193-194

¹⁵⁹ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s. 901

¹⁶⁰ Mashood.A Baderin, Manisuli Ssenyonjo, *International Human Rights Law: Six Decades After the Udhr and Beyond*, Ashgate Publishing, 2010, s. 278

¹⁶¹ Cin, a.g.e. , s. 349

3.1. Eylem Planı

Bakanlar Komitesi, 2004 yılında "eylem planı" kavramını getirmiş, 2009 yılında yapılan 1059. DH (İnsan Hakları) toplantısı ile de eylem planının eylem raporu ile desteklenmesi gerektiğine karar vermiştir. Söz konusu toplantıda eylem planı ve eylem raporunu tanımlamış ve bu çalışma sisteminin olumlu etkileri üzerinde durulmuştur. Bakanlar Komitesi'ne göre eylem planı/eylem raporu sisteminde çalışmak, AİHM kararın uygulanması için neyin gerekli olduğu belirlenmesini, eylem planı veya raporunun son teslim tarihlerinde sunulmalarını sağlayarak daha hızlı bir anlaşmaya varılmasını ve Bakanlar Komitesi'nin kararın uygulanmasının uzun sürdüğü durumlarda daha etkili tepki vermesini ve önemli konulara odaklanmasını sağlayacaktır¹⁶².

Eylem planı, AİHM kararının icrası kapsamında taraf devletin aldığı veya alacağı önlemleri gösteren ve bu önlemlerin uygulanması için taraf devletin atacağı adımları mümkünse bir takvim içerisinde belirten belgedir¹⁶³. Basit ifadesiyle eylem planı bir ihlâl kararına maruz kalan devletin, söz konusu kararın icrasına ilişkin süreçte yol haritasıdır. Eylem planı, taraf devletçe kararın uygulanması sürecinde atılan yeni adımlar neticesinde güncellenebilmektedir.

3.2. Eylem Raporu

AİHM kararının uygulanması için tüm önlemlerin alındığı veya alınan önlemlerin yeterli olduğu, başkaca bir önlem almanın gerekli olmadığı açıklamasını içeren ve taraf devlet tarafından Bakanlar Komitesi'ne sunulan rapordur¹⁶⁴.

Taraf devlet daha önce sunduğu eylem planlarında kararın uygulanması için belirtmiş olduğu önlemleri gerçekleştirdiği takdirde, eylem planı, eylem raporuna dönüştürülür. Ancak taraf devlet gerekli tedbirleri eylem planı aşamasında almış ise

¹⁶² Bkz. Bakanlar Komitesi, 1059. Toplantısı (DH), 19 Haziran 2009, (Çevrimiçi), https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805adb14, Erişim tarihi 10 Temmuz 2019.

¹⁶³ Bkz. Guide for the drafting of action plans and reports for the execution of judgments of the European Court of Human Rights, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/guide-drafting-action-plans-reports-en/1680592206>, Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019, s.3

¹⁶⁴ Bkz. Guide for the drafting of action plans and reports for the execution of judgments of the European Court of Human Rights, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/guide-drafting-action-plans-reports-en/1680592206>, Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019, s.3

Bakanlar Komitesine yalnızca bir eylem raporu da iletebilir¹⁶⁵. Taraf devletler eylem planı veya raporunu mümkün olan en kısa zamanda hazırlayarak Bakanlar Komitesine sunmalı ve bu süre kararın kesinleşmesinden itibaren 6 ayı geçmemelidir¹⁶⁶.

Bakanlar Komitesi önünde icra süreci devam eden grup başvuruları altında birbirini tekrar eden başvurular (repetitive cases) bulunabilmektedir. Bu tip başvuruların bireysel önlemleri, ayrıca değil, grup dosya için hazırlanan eylem planı/raporu içerisinde bildirilebilir. Genel önlemler ise sonrasında hazırlanacak güncellenmiş eylem planı/raporu içerisinde ortak bir şekilde bildirilebilir, tekrar eden başvurular için bireysel önlemlerin de güncel bilgisi verilebilir.

Taraf devlet tarafından bu usulde iletilen bilgiler Bakanlar Komitesi tarafından en geç 6 ay içerisinde değerlendirilecektir. Alınan önlemlerin yeterli olduğu değerlendirildiği takdirde Bakanlar Komitesi tarafından başvurunun kapatılması yönünde son karar verilebilir¹⁶⁷.

3.3. Ek Bilgi Sunulması

Sözleşmeye taraf devletler, AIHM kararının kesinleşmesi sonrası Bakanlar Komitesine sunmuş oldukları eylem raporuna ek olarak gerektiğinde bahse konu kararın icrasına ilişkin olarak ek bilgi sunabilirler.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hükmedilen tazminatların ödenmesi açısından başvuranlar taraf devlet tarafından ödemelerin yapılmaması veya eksik yapılması gibi hususlarda Bakanlar Komitesi'ne şikâyette bulunabilirler¹⁶⁸. Ayrıca kararın icrasına yönelik olarak başka hususlarda da şikâyet veya bildirimde

¹⁶⁵ Bkz. Avrupa Konseyi, <http://www.coe.int/en/web/execution/glossary> , (Çevrimiçi), Erişim tarihi, 23 Temmuz 2019.

¹⁶⁶ Bkz. Avrupa Konseyi, Ministers' Deputies Information documents, CM/Inf/DH(2010)37, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a327f> , Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019, s.10

¹⁶⁷ Bkz. Avrupa Konseyi, Ministers' Deputies Information documents, CM/Inf/DH(2010)37, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a327f> , Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019.

¹⁶⁸ Kılınç, a.g.e., s.251

bulunabilirler. Bu tip bildirimler, ilgili taraf devlete iletilerek konu hakkındaki cevap ve görüşleri istenecek, söz konusu sorunlara çözüm aranacak ve taraf devlet konu hakkında Bakanlar Komitesi'ne bilgi sunacaktır.

4. BAKANLAR KOMİTESİ'NİN DENETİM MEKANİZMASI

4.1. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi, AİHS ile kurulmuş bir organ olmayıp, Avrupa Konseyi Statüsü ile var olmuştur¹⁶⁹. Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin yürütme organı olup, üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşmaktadır. Bakanlar komitesinin ana görevleri arasında AİHM kararlarının icrasını denetlemek bulunmaktadır¹⁷⁰.

Bakanlar Komitesi AİHM kararlarının gereğini yerine getirmekle görevli değil, kararın yerine getirilip getirilmediğini takip etmek ve denetlemekle görevlidir¹⁷¹. Kesinleşmiş AİHM kararları, kararların uygulanmasını denetlemek amacıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne iletilir.

Avrupa Konseyi Statüsü'nün 14. maddesine göre taraflardan her biri Bakanlar Komitesi'nde bir temsilciye, her bir temsilci de bir oy hakkına sahiptir. Ülke olarak bu temsilciler her bir taraf devletin Dışişleri bakanlarından oluşmaktadır¹⁷². Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği tarafından desteklenen bir sekreteryaya sahiptir.

AİHM kararlarının, AİHS'ye taraf devletler tarafından uygulanmasının takibi ise Avrupa Konseyi (AK) Bakanlar Komitesi adına Delegation Komitesi, teknik manada ise AK İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan, AİHM Kararlarının İcrası Dairesi (*Department for the execution of*

¹⁶⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul Beta Yayınları, 2001, s.370

¹⁷⁰ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.895

¹⁷¹ Gözübüyük; Gölçüklü a.g.e. , s.124

¹⁷² Bernadette Rainey; Elizabeth Wicks; Clare Ovey, *The European Convention on Human Rights*, United Kingdom:Oxford University Press, 2014, s. 56

judgments of the European Court of Human Rights) tarafından yapılmaktadır¹⁷³. Komite, 10 Mayıs 2006'da, Sözleşme'nin 46 (2) maddesi uyarınca kabul edilen "Kararların İcrası ve Dostane Çözüm Şartlarının Yerine Getirilmesi İçin Bakanlar Komitesi Kuralları" çerçevesinde faaliyet göstermektedir¹⁷⁴.

AİHM kararlarının icrasının takibinden sorumlu bulunan, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne bilgi verilmesi ilgili devletin yükümlülüğüdür. Bakanlar Komitesi, benzeri olmayan yetkili ve siyasi bir organ olup, AİHM kararlarının uygulanmasının denetimini sağlamaktadır¹⁷⁵. Kararların icrasının takip süreci, ilgili devletin Bakanlar Komitesi'ne sunduğu bilgi ve belgeler üzerinden yürümektedir.

4.2. Denetim Süreci

10 Mayıs 2006 tarihli 964. Daimi Temsilciler Toplantısı'nda benimsenen 6/2 no.lu kurala göre; Bakanlar Komitesi, AİHM kararlarının icrasının denetlenmesi sürecinde, AİHM tarafından hükmedilmiş ise tazminatın başvurucaya ödenip ödenmediğini, bireysel ve genel önlemlerin taraf devletçe yerine getirilip getirilmediğini, taraf devletin takdir hakkını da göz önünde bulundurarak incelemektedir¹⁷⁶.

Bakanlar Komitesi Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla, yılda 4 kez DH (İnsan Hakları) toplantısı yapar ve bu toplantılarda taraf devletlerle ilgili kararları müzakere eder¹⁷⁷. Bu toplantılar Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayında gerçekleştirilir. Bakanlar Komitesi gerek gördüğü takdirde önemli nitelikte bir kararı tartışmalı (debate) olarak ele alabilir ve kararlar ilgili olarak DH (İnsan Hakları) toplantısında sözlü olarak ilgili devletten bilgi talep edebilir. Bu usulde diğer devletlerin de ilgili devlete soru sorma imkânı bulunmaktadır.

¹⁷³ Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (1. Baskı), 2015, İstanbul, s.147-148

¹⁷⁴ Bkz. Bakanlar Komitesi Kuralları (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/16806eebf0>, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2019

¹⁷⁵ Cin, a.g.e, s.349

¹⁷⁶ Karaman, a.y. , s.414-415

¹⁷⁷ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.896

DH (İnsan Hakları) toplantıları, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile bu kararlarının yürütülmesinin denetimi amacıyla düzenlenir. Gerekirse Komite, düzenli bir toplantı sırasında bir dosyanın icra durumunu detaylı olarak inceleyebilir.

Bu toplantıların takvimi ve gündemi kamuya açık olup, toplantıdan önce ilan edilir. Ayrıca toplantı sonrası alınan kararlar da yayınlanarak kamuoyu ile paylaşılır¹⁷⁸. Bakanlar Komitesi'nin denetim süreci de şeffaf olup internet üzerinden erişime açıktır. <https://hudoc.exec.coe.int> adresinden tüm taraf devletlerin derdest dosya sayılarına, sunmuş olduğu bilgilere, eylem planı ve raporlarına, Bakanlar Komitesi kararlarına, DH (İnsan Hakları) toplantı sonuçlarına ve mevcut durum bilgisine ulaşılabilmektedir.

AIHM tarafından, benzer konudaki başvuru sayısının çok olması dikkate alınarak, taraf devlette bulunan yapısal bir sorun tespit edildiğinde, yapısal sorun içeren başvurulardan birisi karara bağlanarak, benzer konulara ilişkin diğer derdest başvurular bu karara atıf yapılarak incelenir¹⁷⁹. Bu usule uygulamada öncü (leading) dava uygulaması denilmektedir. Örnek olarak Türkiye'de avukat yardımından yararlanma hususunda Salduz/Türkiye (36391/02), İtalya'da müebbet hapis cezasına ilişkin Marcello Viola/İtalya (no. 2) (77633/16), Rusya'da ceza infaz kurumuna gönderilen mektupların incelenmesi ve tutukluluk koşullarına ilişkin olarak Rodionov/Rusya (9106/09) kararları verilebilir¹⁸⁰. Bakanlar Komitesi tarafından öncü olarak nitelendirilmeyen davalar, bir başka öncü dosyada incelenen sorunlar benzer veya aynı konuda ise, tekrarlayan dava (repetitive case) olarak ilgili öncü dosya altına alınarak incelenir. Bu sistem kararların icrasını ve bu kararların denetimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Birden çok konuda ihlal verilen kararlar, belli bir konuda öncü dava olabileceği gibi, başka bir ihlal yönünden tekrarlayan dava olabilir. Örneğin AIHM'nin 1 Ekim 2013 tarihli Yalçınkaya vd./Türkiye (25764/09) kararında, hem ifade özgürlüğü hakkının ihlali hem de mahkemeye

¹⁷⁸ Bkz. Bakanlar Komitesinin gündemi ve kararlara (Çevrimiçi) <http://www.coe.int/en/web/execution> adresinden erişilebilir.

¹⁷⁹ Durmaz, a.g.e., s.44

¹⁸⁰ Kararlar için bkz. <https://hudoc.exec.coe.int> (Çevrimiçi)

erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Bu karar, Bakanlar Komitesi tarafından ifade özgürlüğü ihlaline konu yönünden öncü dava kabul edilmiştir. Bunun yanında Bayar ve Gürbüz/Türkiye (37569/06) kararı altında tekrarlayan dava olarak incelenmiştir. Bayar ve Gürbüz/Türkiye (37569/06) kararı, başvurular hakkında verilen para cezasının temyiz sınırı altında kalması nedeniyle, başvuruların kararı temyiz ederek Yargıtay tarafından incelenmesi imkânından yoksun olmalarını mahkemeye erişim hakkının ihlaline karar verdiği öncü dosyadır¹⁸¹.

Bakanlar Komitesi, 7 Aralık 2010 tarihli toplantıda almış olduğu karar ile Ocak 2011'den bu yana, denetim sisteminde çift şeritli sistemi, orijinal adıyla “Twin-Track Supervision System” prosedürünü uygulamaya başlanmıştır. Bu prosedüre göre başvuruların incelenmesi standart veya geliştirilmiş usul yöntemleri ile incelenmektedir¹⁸². Bu usulle birlikte denetim sürecinde, standart usulden geliştirilmiş usule ya da geliştirilmiş usulden standart usule geçilebilmektedir. İlgili ülkenin kararın icrası bağlamındaki çalışmalarına ve Bakanlar Komitesi’ni yeteri kadar bilgilendirip bilgilendirmediğine göre denetim usulü değişebilmektedir.

4.2.1. Standart Usul

Kendine özgü doğası gereği, bir dava gelişmiş prosedür kapsamında ele alınmayı gerektirmediği sürece tüm davalara uygulanan denetim prosedürüdür. Bu usul, ilgili Devletlerin AİHM kararlarının etkili bir şekilde icrasının sağlanması temel ilkesine dayanmaktadır¹⁸³.

AİHM kararlarının birçoğu standart usulde takip edilmektedir. Bununla birlikte Bakanlar Komitesi’nin denetim sürecinde AİHM kararının kesinleşmesinden sonra öngörülen altı aylık sürenin sonunda taraf devlet tarafından hiçbir eylem planı/raporu sunulmadığı takdirde, AİHM Kararlarının İcrası Dairesi tarafından ilgili devlet

---

¹⁸¹ Bkz. Yalçınkaya/Türkiye davası, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-34917>, Erişim Tarihi:29 Aralık 2019

¹⁸² Özmen, a.y. , s.257

¹⁸³ Bkz. Bakanlar Komitesi Yıllık Raporu, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> Erişim tarihi, 21 Haziran 2019. s. 91-92

makamlarına hatırlatma mektubu (reminder letter) gönderilir¹⁸⁴. Hatırlatma mektubu ile taraf devlete bilgi sunması için 3 aylık müddet verilir ve bu süre içerisinde bilgi sunulmadığı takdirde Bakanlar Komitesi'nin ilgili kararı geliştirilmiş usule alabileceği hatırlatılır. Eğer taraf devlet, hatırlatma mektubuna rağmen verilen ek 3 aylık müddet içerisinde Bakanlar Komitesi'ne eylem planı veya raporu sunmaz ise, kararın standart usulden geliştirilmiş usule alınması Sekreterlik tarafından önerilecektir. Sonuç olarak, yapılacak ilk DH(İnsan Hakları) toplantısında Bakanlar Komitesi'ne bu yönde karar alması teklif edilecek taraf devletin gecikmeksizin eylem planı veya raporu sağlaması istenecektir¹⁸⁵.

Ayrıca taraf devlet ve sekreterlik arasında sunulan raporun içeriği hakkında bir anlaşmazlık bulunduğu ve tarafların uzlaşmaya varamadığı hallerde, taraf devlet veya sekreterlik söz konusu davanın standart usulden geliştirilmiş usule aktarılmasını Bakanlar Komitesi'nden talep edebilir¹⁸⁶. Bununla birlikte, eylem planında belirtilen önlemlerin uzun süre yerine getirilmemesi halinde de söz konusu karar standart usulden geliştirilmiş usule alınabilecektir¹⁸⁷.

4.2.2. Geliştirilmiş Usul

Geliştirilmiş usul, Bakanlar Komitesi'nin özellik arz eden başvurulara ilişkin olarak uygulamakta olduğu takip usulüdür. Örneğin, acil bireysel önlem almayı gerektiren kararlar, pilot karar usulü uygulanan başvurular, karmaşık veya yapısal sorunlara ilişkin olarak tanımlanan kararlar ve devlet başvuruları bu kapsamda takip edilmektedirler¹⁸⁸. Bakanlar Komitesi geliştirilmiş usulde incelenmekte olan davaları öncelikli şekilde incelemektedir¹⁸⁹. Ancak bu usulde takip edilen başvuruların her biri ya da tümü sistematik olarak tartışmalı başvurular olması gerektiği anlamına gelmez. Daha ziyade bu usulde takip edilen başvurular Bakanlar Komitesi'nin Sekreteryayı, eylem planlarının hazırlanmasında veya uygulanmasında yardımcı

¹⁸⁴ Bkz. Bakanlar Komitesi Yıllık Raporu, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> Erişim tarihi, 21 Haziran 2019. s.89

¹⁸⁵ Alastair Mowbray, *Cases, Materials, And Commentary On The European Convention On Human Rights*. United Kingdom: Oxford University Press, 2012, s. 60

¹⁸⁶ Mowbray, a.g.e., s. 60

¹⁸⁷ A.e.

¹⁸⁸ Rainey; Wicks; Clare, a.g.e. s. 57

¹⁸⁹ A.e

olma, öngörülen önlem türüne ilişkin uzmanlık yardımı sağlama, karmaşık ve önemli hususlarda işbirliği programları yapma (örneğin seminerler, toplantılar) gibi araçlarla daha yoğun ve taraf devlet ile daha aktif bir işbirliği halinde takip etmesini sağladığı başvurulardır¹⁹⁰.

Acil bireysel önlemler alınmışsa, kararın icrasına ilişkin engeller ortadan kalkmışsa veya eylem planı veya uygulaması tatmin edici ise, Bakanlar Komitesi her zaman bir başvuruyu geliştirilmiş usulden standart usule alabilir¹⁹¹.

4.3. Denetim Sürecinin Sona Ermesi

Bakanlar Komitesi Sözleşme'den kaynaklanan denetim yetkisinin bir gereği olarak, taraf devlet tarafından sunulan eylem planı ve raporları üzerinde inceleme yapmaktadır. İnceleme sonucunda hazırlanan kararlar gerek kamuoyuna gerekse de ilgili devlete bildirilerek, taraf devlet tarafından alınan önlemlerin yeterli olup olmadığı hususu değerlendirilmektedir¹⁹².

Bakanlar Komitesi karar alma yoluyla orijinal adıyla “*resolution*” ile çalışmakta olup, denetim sürecinde taraf devletin ihlal kararına uygun olarak tüm tedbirleri yerine getirdiğine ya da dostane çözümdeki taahhütlerini gerçekleştirdiğine kanaat getirmesi halinde “nihai karar” (final resolution) almakta veya kararın icrasına ilişkin kaygı duyulacak durumları tespit ettiğinde, bu hususlarda bilgi almak ve tavsiyelerde bulunmak için “ara karar” (interim resolution) almaktadır¹⁹³.

4.3.1. Ara Karar

Bakanlar Komitesi tarafından 10 Mayıs 2006 tarihli 964. toplantısında kabul edilen Dostane Çözüm ve Kararların İcrasının Denetimine İlişkin Bakanlar Komitesi İçtüzüğü (*Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements*) kapsamında 16 numaralı kurala göre; Bakanlar Komitesi, özellikle kararların icrasının gelişim durumu hakkında bilgi

¹⁹⁰ Mowbray, a.g.e., 59

¹⁹¹ A.e. , s. 60

¹⁹² Cengiz, a.y, 2008, s. 345

¹⁹³ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.896

sağlamak veya gerektiğinde kararın uygulanması ile ilgili kaygısını ifade etmek ve/veya önerilerini dile getirmek gayesiyle ara kararlar alabilir¹⁹⁴.

Bu kapsamda Bakanlar Komitesi'nin ara karar almaktaki temel amacının kararların icrası aşamasında devletleri eleştirmek, yönlendirmek ya da öneri sunmak olduğu söylenebilir. Kararların uygulanmasının denetiminden sorumlu olan Bakanlar Komitesi, ara kararları, kararın icrasının sağlanması gayesiyle taraf devlet üzerinde baskı aracı olarak da kullanabilmektedir¹⁹⁵.

Bakanlar Komitesi farklı şekillerde ara karar verebilmekte olup, taraf devlet AİHM kararı sonrası hiçbir önlem almamışsa, ilgili devlete karara uyması için ara karar ile çağrıda bulunabildiği gibi, taraf devlet tarafından alınan önlemleri yetersiz bulduğunda, başka önlemlerin alınmasının da gerekli olduğunu taraf devlete bildirebilmektedir¹⁹⁶.

Bakanlar Komitesi'nin, 13 Kasım 2019 tarihli ara kararında (CM/ResDH(2019)306) olduğu gibi, Türkiye'yi, yalnızca bireysel ve genel önlemleri almaya davet ettiği ara kararları bulunmaktadır¹⁹⁷. Bakanlar Komitesi bazı ara kararlarında ise taraf devletin sunduğu bilgileri değerlendirmekle beraber Hulki Güneş başvurusuna ilişkin 5 Aralık 2007 tarihli ara kararında olduğu gibi alınan önlemleri yeterli görmeyerek taraf devleti kararın icrası önündeki engelleri kaldırmaya ve yeni önlemler almaya da teşvik edebilmektedir¹⁹⁸.

Bazı ara kararlarda ise sürenin geçmiş olması veya durumun önemi nedeniyle ilgili devleti çok ciddi tedbirlerle kararı uygulamaya zorlamaktadır. Örneğin Loizidou/Türkiye (15318/89) başvurusuna ilişkin olarak Bakanlar Komitesi,

¹⁹⁴ Bkz. Bakanlar Komitesi İçtüzüğü, (Çevrimiçi) Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi, <https://rm.coe.int/16806eebf0>, Erişim tarihi.15 Ekim 2019.

¹⁹⁵ Abdelgawad, a.g.e. , s.41

¹⁹⁶ Çavuşoğlu, a.g.e., s.61

¹⁹⁷ Bkz. Bakanlar Komitesi'nin 13 Kasım 2019 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-198789> , Erişim tarihi, 25 Kasım 2019.

¹⁹⁸ Bkz. Bakanlar Komitesi 5 Aralık 2007 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-84488> , Erişim tarihi. 10 Ekim 2019.

Türkiye'nin başvurana ödeme yapması gerektiğini daha önce de vurguladığını belirtmiş ve bir kez daha ödeme yapılmadığı halde Türkiye'ye karşı alınabilecek tüm tedbirleri alacağını belirtmiştir¹⁹⁹. Bunun üzerine Türkiye tarafından hükmedilen tazminat ödenmiştir²⁰⁰.

4.3.2. Son Karar

Bakanlar Komitesi'nin, taraf devletin, Mahkemenin tespit ettiği ihlallere cevaben gerekli tüm önlemleri aldığı göz önünde bulundurarak, bir kararın uygulanmasının denetimini kapatmaya karar verdiği kararlardır²⁰¹.

Bakanlar Komitesinin yılda 4 kez düzenlediği DH (İnsan Hakları) toplantılarının gündeminde, icra işlemleri tamamlanmış kararlar da yer alır ve bu kararlarda taraf devletin kararı ne şekilde icra ettiği, varsa tazminat ödemesini yaptığı, bireysel ve genel tedbirlere ilişkin bilgilerin yer aldığı karar hazırlanır ve taraf devletin AİHS'nin 46. maddesinden doğan yükümlülüğünü gerçekleştirildiği bildirilerek dosya kapatılır ve toplantıdan sonra yayımlanır²⁰².

5. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ YERİNE GETİRİLMEMESİ DURUMUNDA UYGULANABİLECEK YAPTIRIMLAR

5.1. Bakanlar Komitesi'nin Sahip Olduğu Yaptırım Araçları

Taraf devletler AİHM tarafından verilmiş bir kararı uygulamada başarısız olur ise Bakanlar Komitesi, ilgili üye devlete karşı uygulayabileceği yaptırım hususunda karar verecektir²⁰³. Bakanlar Komitesi taraf devlete siyasi ve diplomatik baskı uygulayabilir ya da Avrupa Konseyinden çıkarılması prosedürünü uygulayabilir.

¹⁹⁹ Bkz. Bakanlar Komitesi 12 Kasım 2003 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-71912>, Erişim tarihi. 10 Ekim 2019.

²⁰⁰ Bkz. <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37072>, (Çevrimiçi), Erişim tarihi, 10 Ekim 2019. s.89

²⁰¹ Bkz. <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da>, (Çevrimiçi) Erişim tarihi, 11 Ekim 2019. s.90

²⁰² Kılınç, a.g.e., s.242

²⁰³ Christou, a.g.e., s.20

Taraf devletlerin genellikle AİHM kararlarını icra etme hususunda gönüllü oldukları ve görece de icra ettikleri söylenebilir. Bu durum, kararların gereklerini iç hukukta uygulamak uzun zaman olsa da Mahkeme kararlarının, çoğu üye devlet üzerinde ikna edici bir statüsü olduğunu göstermektedir²⁰⁴.

AİHS'nin 46. maddesinin 4. paragrafı uyarınca;

“Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeciler Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkrada öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir”. Bakanlar Komitesi İçtüzüğü'nün 11. maddesine göre bu karar temsilcilerin üçte iki çoğunluğu ile alınmaktadır.

AİHS'nin 46. maddesinin 5. paragrafı uyarınca *“Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir”.* Bu durumda Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. maddesinin uygulanması gündeme gelebilir.

5.2. Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. Maddesinin Uygulanması

Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. maddesine göre; *3. madde hükümlerini ciddi biçimde çiğneyen herhangi bir Konsey üyesinin temsil hakları askıya alınabilir ve Bakanlar Komitesi tarafından 7. madde hükümlerine göre çekilmesi istenebilir. Böyle bir üye bu isteğe uymazsa Komite, belirleyebileceği bir tarihten başlayarak bu üyenin Konsey üyeliğinin sona erdiğine karar verebilir.”*

AİHS'ye taraf devletlerin Sözleşme'de yer alan yükümlülüklerine uymamaları halinde birtakım yaptırımlara başvurulabilir ve bu yaptırımların en ağırı olarak, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 8. maddesi uygulanarak yükümlülüklerini yerine getirmeyen taraf devletin üyeliği sona erdirilebilir ya da askıya alınabilir²⁰⁵.

---

²⁰⁴ Christou, a.g.e. , s.20

²⁰⁵ Aybay, a.y, s. 240.

Bu hüküm Bakanlar Komitesi tarafından bugüne dek hiç uygulanmamıştır ancak Bakanlar Komitesinin taraf devletlere karşı aldığı uyarı kararları karşısında bu hüküm her an uygulanabilir olarak değerlendirildiği söylenebilir²⁰⁶.

5.3. 14 No.lu Protokol ile Getirilen Yenilikler

AİHS'e Ek 14. No.lu Protokol, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 13 Mayıs 2004 tarihli toplantısında taraf devletlerin imzasına açılmış olup, 01/06/2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir²⁰⁷. Türkiye 2 Ekim 2006 tarihinde onayladığı bu protokolü 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamıştır²⁰⁸. 14 No.lu Protokol ile Bakanlar Komitesi'nin kararların icrası aşamasında denetimini güçlendirmek, AİHM'nin işleyişini hızlandırmak amaçlanmıştır²⁰⁹. 14 No.lu Protokol, AİHS'nin kontrol sisteminin yapısına ilişkin köklü değişiklikler getirmemekle birlikte, işleyişi ile ilgili yeni düzenlemeler getirmektedir²¹⁰.

Bu kapsamda AİHM kararlarının icrasına ilişkin olarak Bakanlar Komitesi'nin yetkisini düzenleyen AİHS'nin 46. maddesine 3 yeni paragraf eklenmiş ve aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Buna göre; *“1. Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler.*

2. Mahkeme'nin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir.

3. Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın infazının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkeme'ye başvurabilir. Mahkeme'ye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır.

²⁰⁶ Çavuşoğlu, a.g.e. , s.67.

²⁰⁷ Bkz. Avrupa Konseyi Treaty Office, (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/194> , 10 Ekim 2019.

²⁰⁸ Cin, a.g.e, s.224

²⁰⁹ Aybay, a.y, s. 247

²¹⁰ Bkz. 14 No.lu Protokole İlişkin Açıklayıcı Rapor, Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d380f> , 10 Ekim 2019.

4. Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkrada öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir.

5. Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alınacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesi'ne iletir.”

Bakanlar Komitesi'nin sahip olduğu yeni yetkilerden ilki Mahkeme kararlarının yorumuyla ilgilidir. Buna göre Bakanlar Komitesi AİHM'nin bir kararının uygulanması sırasında kararın yorumlanması açısından bir sorun ile karşılaşması halinde, konuyu aydınlatılması amacıyla Mahkeme'ye havale edebilecektir²¹¹. Bakanlar Komitesi'nin bu kararı alabilmesi için Komiteye katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu gereklidir²¹². Böylece, taraf devletlerin kararlarla ilgili olarak yorum farklılıklarından bahisle yükümlülüklerinden kaçması önlenecektir²¹³.

Bakanlar Komitesi'nin sahip olduğu yeni yetkilerden ikincisi, 14 No.lu Protokol ile AİHS'nin 46. maddesine ilave edilen 4. paragraf ile düzenlenen Mahkeme kararlarını uygulamayı reddeden taraf devletlere uygulanacak usuldür. Bu halde, Bakanlar Komitesi söz konusu taraf devlete uyarılarda bulunması akabinde üçte iki çoğunluk ile karar alıp konuyu AİHM'ye intikal ettirebilmektedir. Bahse konu durum Mahkeme tarafından değerlendirilecektir²¹⁴. Bu değerlendirme AİHS 31/c maddesi uyarınca Büyük Daire tarafından yapılacaktır.

²¹¹ Cengiz Serkan. “14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler”. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 56, 2005. s.348

²¹² Cin, a.g.e, s.348

²¹³ Çağırın, Mehmet Emin. “14 No. Lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları”. **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 7.13, 2007, s.10

²¹⁴ Harris, O'Boyle, Bates; Warbrick, a.g.e., s.907

AİHM, bu yolla kendisine gelen durumu inceleyip, ilgili taraf devletin kararına uyup uymadığını tespit edecek olup, Bakanlar Komitesi'nin isnadının yerinde olmadığına karar verirse, Bakanlar Komitesi bu konudaki incelemesine son vererek dosyayı kapatacak, Bakanlar Komitesi'nin isnadının yerinde olduğunu tespit eder ise dosyayı Bakanlar Komitesi'ne geri gönderecek, Bakanlar Komitesi söz konusu taraf devlet ile ilgili olarak alınacak tedbirleri kendi belirleyerek kararın uygulanmasını sağlayacaktır²¹⁵.

14 No.lu Protokol ile AİHS'nin 46. maddesine ilave edilen fıkralarla ilgili olarak ilk kez Bakanlar Komitesi, 5 Aralık 2017 tarihli CM/ResDH (2017) 429 sayılı kararı ile 22 Mayıs 2014 tarihli Ilgar Mammadov/Azərbaycan (15172/13) kararının denetimine ilişkin olarak konuyu AİHM'ye intikal ettirmiştir. Bakanlar Komitesi bu kararında Mammadov/Azərbaycan kararının uygulanmasının Azərbaycan tarafından yerine getirilmediği gerekçesiyle Sözleşme'nin 46/4 maddesini uygulamıştır. AİHM, başvuranın 2013 yılı Şubat ayında tutuklanması ve kamu düzenini bozan eylemleri organize etmek veya aktif olarak katılmak, kamu görevlilerine karşı direnme ve şiddet kullanmak ve sağlık ve yaşamlarını tehlikeye koymak suçlamalarından cezalandırılması sonrası yapılan başvuru ile ilgili olarak Sözleşme'nin 5/1, 5/4, 6/2 ve 18. maddelerinin ihlal edildiğine ve 20.000 Avro manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir. AK Bakanlar Komitesi 5 Aralık 2017 tarihinde esasen Azərbaycan'ın, Mahkeme kararına uyması için gereken bireysel tedbirleri benimsememesi ile ilgili olarak konuyu Mahkeme'nin gündemine taşımıştır.

AİHM, 29 Mayıs 2019 tarihli kararında yaptığı değerlendirmede; Sözleşme'ye Ek 14 No.lu Protokol'den bahsetmiş, Sözleşme'nin 46/4 maddesindeki prosedürün Mahkeme kararlarının icrasını hızlandırmak ve geliştirmek olduğunu, 46. maddedeki gerekliliklerin uluslararası hukuktaki prensipleri yansıttığını, benzer ihlalleri önlemek için katılımcı devletin zorunluluklarını belirtilmiştir. Mahkeme ayrıca, Mahkeme'nin esas olarak başvuranın Sözleşme'nin 18. maddesi ile bağlantılı olarak 5. maddesi altındaki haklarının ihlali ile ilgili Azərbaycan'ın almadığı iddia edilen bireysel tedbirlere odaklandığını, bu nedenle diğer detay unsurların kararda

---

²¹⁵ Cengiz, a.y. , 2005, s.348

incelenmediğini belirtmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin bütün olarak yapısının üye devletlerin yetkililerinin iyi niyetlerine bağlı olduğunu, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hakların teorik olmaktan ziyade pratik ve etkili olması gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak; Mahkeme, başvuran hakkında vermiş olduğu ilk kararlar ilgili olarak Azerbaycan tarafından sınırlı adımların atılmış olmasının, Azerbaycan'ın kararın sonuçları ve ruhu ile ilgili olarak iyi niyetle hareket etmediğini gösterdiğini ve Sözleşme'deki hakların etkili ve pratik olarak korunmasını sağlayan yolun, bu davada ihlal edildiğini belirtilerek Azerbaycan'ın Sözleşme'nin 46/1. maddesindeki yükümlülüklerini yerine getirmediğine karar vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI

1. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURULAR AÇISINDAN TÜRKİYE

Türkiye Sözleşme'ye taraf olması ile bireysel başvuru hakkını kabul ettiği tarihten itibaren AİHM önünde aleyhine en çok başvuru yapılan devletlerden birisidir. Sözleşme ve Sözleşmeye ek protokollerle korunan hakların ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'ye çok sayıda başvuru yapılmıştır. AİHM, başvuru sayısındaki aşırı artış nedeniyle bu başvuruları ancak belli süreler geçtikten sonra ele alabilmektedir. AİHM tarafından başvurular kabuledilebilir bulunduğu takdirde aleyhine başvuru yapılan ülkeden savunma istemekte ve sonrasında AİHM başvuruyu ele alarak esas bakımından incelemektedir.

Bu kapsamda AİHM tarafından 2001 yılından itibaren yayımlanan istatistiklere göre, ülkemiz aleyhine 2001 yılında 1.059, 2002 yılında 3.871, 2003 yılında 3.588, 2004 yılında 3.679, 2005 yılında 2.489, 2006 yılında 2.330, 2007 yılında 2.830, 2008 yılında 3.706, 2009 yılında 4.474, 2010 yılında 5.821, 2011 yılında 8.702, 2012 yılında 8986, 2013 yılında 3505, 2014 yılında 1584, 2015 yılında 2212, 2016 yılında 8308, 2017 yılında 25.978, 2018 yılında 6717 başvuru yapılmıştır. 2019 yılına kadar AİHM'ye ülkemiz aleyhine yapılan ve bir karar organına havale edilen başvuru sayısı toplamda 103.114'tür²¹⁶.

²¹⁶ Bkz. Avrupa Konseyi, İstatistikler, (Çevrimiçi), <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=> , 16 Ekim 2019.

Bu bilgiler değerlendirildiğinde AİHM nezdinde aleyhine başvuru yapılan devletler içinde Türkiye'nin ilk sıralarda olduğu görülmesine rağmen Türkiye'nin nüfus yoğunluğu dikkate alınmadan yapılan bir değerlendirme eksik kalacaktır. 2018 yılı istatistiklerine nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında, AİHM tarafından yayımlanan istatistiklere göre, 2018 yılında ülkemizde her 10.000 kişiye düşen başvuru oranı % 0,83 olarak belirtilmiştir. Bu oranda en yüksek değer olan % 5,11 ile Karadağ ilk sırada yer almaktadır. Ülkemiz ise, AİHS'e taraf 47 ülke arasında 18. sırada yer almaktadır²¹⁷.

Ülkemizle ilgili yapılan her başvuru AİHM tarafından kabul edilmemekte bu başvurularla ilgili olarak kabul edilemezlik veya kayıttan düşme kararı verilebilmektedir. AİHM tarafından 2001 yılından itibaren yayınlanan istatistiklere göre, ülkemiz aleyhine yapılan başvurulara ilişkin olarak 2001 yılında 385, 2002 yılında 1638, 2003 yılında 1636, 2004 yılında 1818, 2005 yılında 1866, 2006 yılında 3169, 2007 yılında 1573, 2008 yılında 1475, 2009 yılında 1965, 2010 yılında 3296, 2011 yılında 7527, 2012 yılında 7914, 2013 yılında 9011, 2014 yılında 2784, 2015 yılında 3060, 2016 yılında 4042, 2017 yılında 30063, 2018 yılında 6789 kabuledilmezlik veya düşme kararı verilmiştir. 2019 yılına kadar AİHM'ye ülkemiz aleyhine yapılan ve kabul edilemezlik veya kayıttan düşme kararı verilen başvuru sayısı 90.596'dır²¹⁸. Türkiye aleyhine yapılan başvurulardan AİHM tarafından kabuledilmezlik veya kayıttan düşme kararı verilen başvuru sayısı da oldukça fazladır.

AİHM tarafından yayımlanan istatistiki verilere göre Türkiye aleyhine en çok ihlal kararı verilen ülkeler arasındadır. Bu istatistiklere göre 1959 yılından 2018 yılı sonuna dek AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilen ihlal kararı sayısı 3,128'dir. Bu sayı ile aleyhine en çok ihlal kararı verilen ülke Türkiye'dir²¹⁹. Son yıllardaki ihlal sayıları dağılımı ise 2000 yılında 23, 2001 yılında 169, 2002 yılında

²¹⁷ Bkz. Avrupa Konseyi, Analysis of Statistics 2018, (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf, 16 Ekim 2019, s.11

²¹⁸ Bkz. İnsan hakları Dairesi Başkanlığı, AİHM istatistikleri, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/istatistikler.html>, 17 Ekim 2019.

²¹⁹ Bkz. AİHM istatistikleri, (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf, 16 Ekim 2019.

54, 2003 yılında 76, 2004 yılında 154, 2005 yılında 270, 2006 yılında 312, 2007 yılında 319, 2008 yılında 257, 2009 yılında 341 , 2010 yılında 228, 2011 yılında 159, 2012 yılında 117, 2013 yılında 118, 2014 yılında 94, 2015 yılında 79, 2016 yılında 77, 2017 yılında 99, 2018 yılında 140 ihlal kararı şeklindedir²²⁰. Yıllara göre ihlal sayılarına bakıldığında en çok ihlal kararı verilen yılın 341 ihlal kararı ile 2009 yılı olduğu görülmektedir. Ancak bu durum en çok ihlal konusu olayın 2009 yılında yaşandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü AIHM iş yoğunluğu sebebiyle başvuruları ancak belli süre geçtikten sonra ele alabilmektedir.

AIHM ülkemiz hakkında en çok ihlal kararını 919 ihlal ile adil yargılanma hakkı ile ilgili olarak vermiştir. Adil yargılanma hakkını 755 ihlal kararı ile özgürlük ve güvenlik hakkı, 660 ihlal kararı ile mülkiyet hakkı izlemektedir. Ülkemizle ilgili olarak en çok ihlal kararı verilen hususlardan bir diğeri de makul sürede yargılanma hakkıdır. 2019 yılına kadar 603 ihlal kararı makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olarak verilmiştir.

30 Kasım 2019 tarihi itibarıyla AIHM önünde 59.850 derdest başvuru bulunmakta olup, ülkeler sıralamasına bakıldığında 14800 derdest başvuru ile Rusya ilk sırada, 9.050 derdest başvuru ile Türkiye ikinci sırada, 8.700 derdest başvuru ile Ukrayna üçüncü sırada yer almaktadır²²¹.

2. TÜRKİYE'DE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASI SÜRECİNİN TAKİBİ

7 Temmuz 2010 tarihli 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun 2. maddesinin (h) bendinde “*Türkiye Cumhuriyetinin tarafı olduğu siyasi nitelikli uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davaları ikame ve takip etmek*” hükmü gereğince AIHM davalarını Adalet Bakanlığı ile işbirliği yaparak ikame ve takip görevi Dışişleri Bakanlığı’na verilmiştir.

²²⁰ Bkz. İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, AIHM istatistikleri, (Çevrimiçi), <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, 28 Aralık 2019

²²¹ Bkz. Avrupa Konseyi, Pending Applications Allocated to a Judicial Formation, (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2019_BIL.pdf, 28 Aralık 2019.

Adalet Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında 14 Kasım 2011 tarihinde imzalanan ve 1 Mart 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe giren "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Önündeki Savunmalar ile *“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrasına İlişkin İşbirliği Protokolü”* uyarınca, Protokolün 4.2. maddesinde yer alan istisnalar (Türkiye'nin uluslararası ilişkileri ve dış politikasıyla bağlantılı olan konular) saklı kalmak kaydıyla, 1 Mart 2012 tarihinden itibaren Türkiye'ye tebliğ edilen başvurulara ilişkin savunmaların Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanması ve AİHM kararlarının icrasının takibi ile AİHM kararları uyarınca Türkiye tarafından yapılması gereken ödemelerin de Adalet Bakanlığı tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu bağlamda Adalet Bakanlığı, 1 Mart 2012'den sonra tebliğ edilen başvurulara ilişkin savunmaları hazırlamakta ve AİHM kararlarının icrası kapsamında ödemeleri yerine getirmektedir. Adalet Bakanlığı bünyesinde bu görev İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Diğer yandan Protokolün 4.2 maddesinde ülkemizin uluslararası ilişkilerini ve dış politikasını ilgilendiren bir kısım başvurularla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı görev alanı belirtilmiş ve bu başvurulara ilişkin savunmaların hazırlanması görevi ve ödemeler Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

10 Temmuz 2018 tarihli 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 49. maddesinde Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının görevleri sayılmış olup, AİHM ile ilgili olanlar şu şekildedir:

“Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruları takip etmek, bu başvurulara ilişkin ilgili tüm kurum ve kuruluşlardan her türlü bilgi, belge ve görüş istemek, savunmaları hazırlamak ve gerektiğinde oturumlara temsilci göndermek,

-Gerektiğinde dostane çözüm ve tek taraflı deklarasyon yöntemlerini kullanmak,

-Dışişleri Bakanlığı tarafından icrası takip edilen kararlar saklı kalmak kaydıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye Cumhuriyeti hakkında verilen ihlal kararlarının icrası ile ilgili iş ve işlemleri yapmak, kararları

ilgili mercilere iletmek, ihlalin ortadan kaldırılmasına yönelik süreçleri takip etmek ve gerekli önlemleri almak,

- Dışişleri Bakanlığı tarafından icrası takip edilen kararlar saklı kalmak kaydıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Cumhuriyeti aleyhine hükmettiği tazminatlar ile dostane çözüm ve tek taraflı deklarasyon sonucu ödenmesine karar verilen ya da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 41 inci maddesi uyarınca taraflarca uzlaşılan tazminat ve masrafların ödemesini yapmak

-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Cumhuriyeti hakkında verdiği kararlar ile diğer ülkeler aleyhine verdiği kararlardan gerekli görülenlerin Türkçeye çevrilmesini sağlamak, bu kararları derlemek ve arşivlemek,

-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve uygulaması ile ilgili bilimsel çalışmaları takip etmek, kitap, makale, rapor, rehber ve içtihatların uygulayıcılara ulaştırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak ve istatistik çalışmaları yapmak”

10 Temmuz 2018 tarihli 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 128. maddesi Dışişleri Bakanlığının görevlerini düzenlemekte olup bu maddenin (h) bendi ile “Türkiye Cumhuriyetinin tarafı olduğu siyasi nitelikli uluslararası davaları ve Adalet Bakanlığı ile işbirliği yapmak suretiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki davaları ikame ve takip etmek” görevi Dışişleri Bakanlığına verilmiştir. Dışişleri Bakanlığında bu görev Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı tarafından yerine getirilmektedir.

Yine 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Hazine ve Maliye Bakanlığı teşkilatında yer alan Başhukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü görevlerini düzenleyen 220. maddesinin g bendindeki “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurulara karşı Devlet adına savunmaların hazırlanması çalışmalarına katılmak, dostane çözüm önerilerini değerlendirmek, dostane çözüm mütalaaları düzenlemek, Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarınca ihtiyaç duyulması halinde oturumlara temsilci göndermek” hükmü ile Hazine ve Maliye Bakanlığında da savunma, dostane çözümde katkı verme görevi verilmiştir.

1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AİHM kararlarının icrası ile ilgili asıl görev Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına verilmiştir. Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ile yapılan işbirliği protokolünde Dışişleri Bakanlığı tarafından takip edilecek dosyalar hariç, tüm dosyaların icra edilmesine ilişkin iş ve işlemleri yürütmektedir. Kararlarla ilgili Bakanlar Komitesine eylem planı, eylem raporu hazırlamak, gerektiğinde dosyaların icrası ile ilgili Bakanlar Komitesine bilgi sunmak, Bakanlar Komitesinin kararları incelediği DH (İnsan Hakları) toplantılarına temsilci göndermek ve bu toplantılarda bilgi sunmak İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan 2018 yılı faaliyet raporuna göre, 2012 yılında 3.929.200,41 TL, 2013 yılında 10.581.273,65 TL, 2014 yılında 13.994.593,24 TL, 2015 yılında 4.617.657,16 TL, 2016 yılında 22.050.119,91 TL, 2017 yılında 52.341.447,73 TL ve 2018 yılında 10.088.351,38 TL AİHM kararları sonucu ödeme yapılmıştır²²².

Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan 2018 yılı faaliyet raporuna göre AİHM kararlarının icrası kapsamında, Adalet Bakanlığı tarafından 2018’de Bakanlar Komitesine 48 eylem planı, 91 eylem raporu ve 12 ek bilgi gönderilmiştir²²³.

AİHM kararlarının tercüme edilerek yayınlanması ile ilgili kurumlara dağıtımını sağlamak görevi de Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir. AİHM’nin ülkemizle ilgili verdiği kararlar tercüme edilmekte ayrıca AİHM’nin diğer ülkelerle ilgili verdiği önemli kararların tercümesi Adalet Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ayrıca bu kararlar AİHM karar veri tabanı “HUDOC” internet sitesinde yayınlanmaktadır. Ayrıca tercüme edilen bu kararlar Adalet Bakanlığı tarafından, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşlara gönderilmektedir. Ayrıca AİHM başvurusuna konu olan olay bir soruşturma veya yargılamadan

---

²²² Bkz. Adalet Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu, (Çevrimiçi), <http://www.sgb.adalet.gov.tr/raporlar/rapor2018.pdf>, 27 Mart 2019, s.86,

²²³ Bkz. A.e., s.88

kaynaklanmakta ise Adalet Bakanlığı tarafından ilgili Cumhuriyet Savcılığı veya mahkemeye de gönderilmektedir.

3. TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÖNEMLİ GRUP KARARLARI

Bakanlar Komitesi önüne icra denetimine gelen davalar aynı ihlal konusuna ilişkin ise veya ilgili devletteki aynı yapısal ya da sistemik sorunlardan kaynaklanmakta ise Bakanlar Komitesi, davaları gruplandırmaya ve ortaklaşa incelemeye karar verebilir. Grup adı genellikle, icrasını denetlemek için Komiteye iletilen ilk davanın adını taşımaktadır²²⁴. Bu ilk davaya ise “öncü dava” (leading case) denilmektedir.

Bir grup ile ilgili ihlal ortadan kalkmış ise o gruptaki tüm başvurular aynı eylem raporu üzerinden Bakanlar Komitesi tarafından incelenerek kapatılabilmektedir. Bununla birlikte belirli bir yapısal sorunla ilgilenen gruba ait sorunlardan bir kısmı çözümlenmiş ise sorunları çözülen başvuruların kapatılmasına izin verilebilir. Uygulamada buna kısmi kapanma denilmektedir. Bu halde gerekirse Bakanlar Komitesi tarafından gruplar değiştirilebilir veya birleştirilebilir. Bakanlar Komitesi nezdinde takip edilerek icrası sonlandırılmış veya halen takip süreci devam etmekte olan ana ihlal konularına ilişkin grup davalara ilişkin bilgilere aşağıda yer verilecektir.

3.1. İcra Süreci Tamamlanan Gruplar

Ülkemiz aleyhine en çok başvuru konusu olan adil yargılanma hakkı bağlamında makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri Bakanlar Komitesi tarafından “Ormancı grubu” (43647/98) altında incelenmiştir. Bu grup altında incelenen başvurular hukuk yargılamaları, ceza yargılamaları ve idari yargılamaların makul sürede tamamlanmamasına ilişkindir. AİHM, bu grubun öncü kararı olarak kabul ettiği 21 Aralık 2004 tarihli Ormancı/Türkiye (43647/98) kararıdır. Bu karar kesinleştiği 21 Mart 2005 tarihinden sonra verilen ihlal kararları ile birlikte 2014 yılına kadar Bakanlar Komitesi denetimde kalmıştır. 9 yıllık bu süreçte makul sürede

²²⁴ Bkz. Yıllık Rapor, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da>, 10 Nisan 2019, s.90

yargılanma hakkı ile ilgili olarak Türkiye’deki birçok yeniliği tetiklemiştir. Bakanlar Komitesi AİHM’nin uzun yargılamalar ile ilgili pilot kararı olan 20 Haziran 2012 tarihli Ümmühan Kaplan/Türkiye (43647/98) kararında uzun yargılamalar ile ilgili olarak iç hukukta bir başvuru yolunun oluşturulmasını istemiştir. Bakanlar Komitesi bu kararı da Ormancı grubu ile birlikte denetlemiştir. Ümmühan Kaplan pilot kararının gereği olarak, İnsan Hakları Tazminat Komisyonu kurulmuştur. AİHM önündeki yargılamaların aşırı uzunluğuna ilişkin başvuru sayısındaki artışın önlenmesi amacıyla idari ve kurumsal eksikliklerin giderilmesi için önemli ve kapsamlı reformlar yapılmıştır. Yargılamaların hızlandırılması amacıyla yargı reformu paketleri hazırlanmıştır. 2012 yılında 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu yürürlüğe girmiş, 2013 yılında yürürlüğe giren medeni uyuşmazlıklarda uygulanacak Arabuluculuk Kanunu hazırlanmış, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 6098 sayılı Borçlar Kanunu ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gibi temel kanunlar tamamen yenilenmiştir. Bu şekilde, güncel olmayan ve yargının hızlı işleyişini engelleyen hükümler ana mevzuattan çıkarılmış ve yargılamaların hızlanması sağlanmıştır. Ormancı grubu, 2014 yılında ülkemiz tarafından alınan önlemler yeterli görülerek Bakanlar Komitesinin *CM/ResDH(2014) 298* sayılı kararı ile kapatılmıştır. Kapatılma tarihinde grup altında bulunan 282 başvurunun 250’sinin icra süreci sonlandırılmıştır. Bakanlar Komitesine Ülkemiz tarafından sunulan eylem raporuna göre, bireysel önlem olarak hükmedilen tazminatların tamamı ödenmiş ve başvurularda yer alan ve uzun süren yargılamaların sona erdiği belirtilmiştir. Genel önlem olarak Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunun başlaması ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonu’nun kurulması, Türk Hukuk Sisteminde, gerek mevzuat, gerek fiziki alt yapı gerekse insan kaynakları yönetimi anlamında hayata geçirilen önlemler, Türk Yargı Sistemindeki uzun yargılama problemi gerek yargı bütçesindeki artış gerekse insan kaynaklarındaki artış ve yapılan farkındalık artırıcı çalışmalar, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları arasında yer alan arabuluculuğun ülkemizde uygulanmaya başlaması, UYAP işletim sisteminin kullanılması, personel ve hâkim, savcı sayılarının artırılması, yargılama sürelerinin kısaltılması ve iş yükünün azaltılmasına yönelik belirli yargı kollarına özgü yapılan iyileştirmeler sunulmuştur²²⁵. 2014 yılından sonra

---

²²⁵ Bkz. Eylem Planı ve Eylem Raporu, Bakanlar Komitesi Kararı, (Çevrimiçi),

kapanan dosyalarla birlikte grup altında yer alan ve icra denetimi sonlandırılmış dosya sayısı 313 olmuştur²²⁶. Bakanlar Komitesinin denetimi ve Türkiye’de yapılan çalışmaların sonucu olarak makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili AİHM önündeki başvuru sayısı azaltılmıştır. Bu konudaki şikâyetler artık iç hukukta çözülmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi istatistiklerine bakıldığında 2967 ihlal kararı ile en çok ihlal kararı verilen konu yine makul sürede yargılanma hakkıdır²²⁷. Ayrıca İnsan Hakları Tazminat Komisyonuna 10 Nisan 2018 tarihine kadar uzun yargılama ile ilgili 7377 başvuru yapılmış, bu başvuruların 7227’si karara bağlanmış²²⁸. Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili başvurular AİHM önünde azaltılmış ancak, hem Anayasa Mahkemesine bireysel başvurular hem de Tazminat Komisyonu istatistiklerine bakıldığında çözülmesi gereken bir sorun olduğu açıkça görülmektedir.

Bakanlar Komitesi tarafından takip edilen ve çok sayıda başvuru ve ihlale konu olan “Salduz grubu” (36391/02) avukat erişimine getirilen kısıtlamalarla ilgili olup özellikle Devlet Güvenlik Mahkemeleri döneminde yargılananlara sistematik olarak getirilen gözaltında avukata erişim yasağı ve avukatsız alınan ifadelerin kişilerin yargılanmasında delil olarak kullanılması nedeniyle adil yargılanma hakkı ihlaline ilişkindir. 3842 sayılı Kanun'un 31. maddesi uyarınca, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yetki alanına giren suçları işlemekle suçlanan kişilere, gözaltında tutuldukları sürede avukata erişimleri sistematik olarak kısıtlanıyordu. Ayrıca avukatsız alınan bu ifadeler yargılamada sanıkların aleyhlerine delil olarak kullanılıyordu. 27 Kasım 2008 tarihli Salduz/Türkiye öncü kararı sonrası bu konudaki 83 karar Bakanlar Komitesi tarafından 2018 yılına kadar denetlenmiş ve 2018 yılında icra süreci sonlandırılmıştır. 10 yıllık bu süreçte Bakanlar Komitesinin denetimi ve ihlale ilişkin genel önlemler alınması yükümlülüğünün bir gereği olarak, avukata erişim ile ilgili engeller ortadan kaldırılmıştır. Bu açıdan, Türkiye tarafından

---

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805b13d2 ,

[http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2013\)82E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2013)82E) , 1 Kasım 2019

²²⁶ Bkz. Hudoc exec, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-5522> ,1 Kasım 2019

²²⁷ Bkz. Anayasa Mahkemesi İstatistikleri, (Çevrimiçi),

<https://anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/>, 3 Kasım 2019.

²²⁸ Bkz. Tazminat Komisyonu İstatistikleri, (Çevrimiçi)

http://www.ihtk.adalet.gov.tr/istatistik/10nisan2018_itibariyleistatistik.pdf, 18 Eylül 2019

hazırlanan eylem raporunda bireysel önlemler olarak başvurulara iç hukukta yeniden yargılama imkânı verilmesi ve tazminatlarının ödenmesi ile genel önlemlerde 4928 sayılı Kanun ile Temmuz 2003'te Devlet Güvenlik Mahkemeleri nezdinde açılan davalarda sanığın avukata erişiminin kısıtlanması hususunun kaldırılması, 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda zorunlu müdafilik halleri düzenlenmesi ve gözaltına alınanlara avukata erişim hakkı tanınması gibi ihlalin çözümüne yönelik değişiklikler belirtilmiştir. Ülkemizin sunduğu eylem raporunda alınan bireysel ve genel tedbirleri yeterli gören Bakanlar Komitesi 2018 yılında aldığı *CM/ResDH(2018)219* sayılı karar ile Salduz grubu altında incelenmekte olan 83 kararın icra sürecini sonlandırmıştır²²⁹. Yasal değişiklikler sayesinde artık gözaltında avukat erişimine ilişkin bir engel bulunmamaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunundaki değişiklikler uyarınca, şüpheli ifadesinin alınmasından önce veya sorgusu sırasında bir avukattan yardım isteme hakkına sahiptir. Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca maddi durumu olmayanlara da adli yardım ile avukat yardımından yararlanma imkânı sağlanmaktadır. Bu gibi durumlarda avukat ücretleri Devlet Bütçesi tarafından karşılanmaktadır. Küçükler, sağır ve dilsizler ile en az beş yıl hapis cezası gerektiren suçlardan dolayı soruşturmalarda, kişilere talep etmedikleri halde resen bir avukat atanmaktadır. Görevlendirilmiş olan avukat duruşmada hazır bulunmaz veya görevlerini başka bir şekilde yerine getiremezse, mahkeme gecikmeden değiştirilmesini sağlayacaktır. Salduz grubu ihlal konusu çözüme kavuşturulmuştur.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri tarafından yapılan yargılamalar AIHM nezdinde çok sayıda başvuruya neden olmuştur. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yapısı ve özellikle yapısında bulunan asker üyeler ile ilgili olarak yargılamanın bağımsızlığı ve tarafsızlığının ihlal edildiği iddiası çok sayıda başvuruya konu olmuştur. AIHM, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin faaliyet döneminde görev yapan askeri hakimler nedeniyle bu mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmadığına kanaat

---

²²⁹ Bkz. Eylem Planı ve Eylem Raporu, Bakanlar Komitesi Kararı, (Çevrimiçi), https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016808aa716 <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-37270> , 1 Kasım 2019

getirerek çok sayıda ihlal kararı verilmiştir. Bu konuyla ilgili olan “Çıraklar Grubu” (19601/92) öncü dosyasının 1999 yılında Bakanlar Komitesi tarafından *Resolution DH (99) 555* sayılı kararı ile icra süreci sonlandırılmıştır. Türkiye’nin 22 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4390 sayılı yasa yapmış olduğu değişiklik Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görev yapan askeri hâkimlerin ve savcılarının görevlerinin sona ermesini öngörmekteydi. Bu değişiklik Bakanlar Komitesi tarafından benzer ihlallerin önlenmesi açısından yeterli görülmüş ve dosya kapatılmıştır²³⁰. AİHM, Çıraklar kararından sonra da Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili olarak Türkiye’ye karşı yapılan birçok başvuruda bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu bağlamda Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yapısı “Gencil grubu” (53431/99), Incal Grubu (22678/93), Hulki Güneş grubu (28490/95) başvuruları ile de Bakanlar Komitesinin gündemine gelmiştir. Bakanlar Komitesi tarafından 2013 yılında *CM/ResDH(2013)256* sayılı kararı ile “Gencil grubu” icra süreci sonlandırılmıştır²³¹.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri tarafından yapılan yargılamaların neden olduğu bir diğer grup olan “Incal Grubu” (22678/93) ise başvuruların terör örgütlerinin propagandasının yapması (Terörle Mücadele Kanunu’nun 6 ve 7. maddeleri) suçundan ve kitap, makale yayınlanması veya halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme ve suçu ve suçluyu övme suçlarından (Türk Ceza Kanunu 215-216. maddeleri) mahkûm edilmeleri nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlaline ilişkindir. Bu grubun ana ihlal konusu ifade özgürlüğü olmasıyla birlikte ihlale neden olan yargılamaları yapan mahkemelerin çoğunun Devlet Güvenlik Mahkemeleri olması nedeniyle, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hususu bu grup altındaki başvurularda da şikayet konusu olmuştur. Bu grubun öncü dosyası olan 9 Haziran 1998 tarihli Incal/Türkiye (22678/93) ihlal kararı sonrası 2018 yılına kadar grup altında yer alan kararlar Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmiş ve grup altındaki 117 kararın icra süreci 2018 yılında Bakanlar Komitesi’nin *CM/ResDH(2018)356* sayılı kararıyla sonlandırılmıştır. Ülkemiz tarafından söz

²³⁰ Bkz. Bakanlar Komitesi Çıraklar Grubu Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-55729>, 29 Ekim 2019

²³¹ Bkz. Bakanlar Komitesi Gencil Grubu Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-5538>, 29 Ekim 2019

konusu grup için sunulan eylem raporunda bireysel önlem olarak, her başvuruya ilişkin olarak yargılamanın yenilenmesine, adli sicil kayıtlarının silinmesine ve AİHM tarafından hükmedilen tazminatların ödenmesine ilişkin bilgi verilmiştir. Genel önlem olarak ise, Terörle Mücadele Kanunu'nda yargı paketleri ile yapılan değişiklikler hakkında bilgi verilmiş, AİHM içtihatları konusunda hakim ve savcılar aydınlatmaya yönelik olarak farkındalık artırıcı faaliyetlerin yapıldığı belirtilmiştir. Bu kapsamda yerel mahkeme kararlarından ifade özgürlüğü bağlamında AİHM kararlarını referans olarak verilen hükümlerden örnekler sunulmuştur²³². “Incal grubu” denetim sürecinde ihlale konu olan mevzuat hükümlerinin değiştirilmesini sağlamıştır. Incal grubunda bulunan ihlal alanlarından biri, “suçu veya suçluyu övmek” suçuyla ilgilidir. Bu suçla bağlantılı bir ihlal tespit eden kararlar, genel olarak eski 765 sayılı Ceza Kanunu'nun 312/1. maddesi düzenlemesinden kaynaklanmıştır. Bu suç, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 215. maddesinde düzenlenmiştir. Bu grupta tespit edilen ihlalin ardından Türk Ceza Kanunu'nun 215. maddesi 11.4.2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun'un 10. maddesiyle AİHM içtihadı ile uyumlu olacak şekilde değiştirilerek “*bu nedenle kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması hâlinde,*” ibaresi eklenmiş ve suç ve suçluyu övme fiilinin belirgin ve yakın bir tehlikeye yol açması şartı getirilmiştir. Aynı şekilde bu grupta çok sayıda ihlale sebebiyet veren 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 312/2 maddesinde ve 5237 sayılı Kanun'un 216. maddesinde düzenlenen “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama” suçu da “*bu nedenle kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması hâlinde*” şartı ile AİHM içtihatlarına uyumlu şekilde düzeltilmiştir. Bu maddelerin yansıra “Incal grubu” ihlallerine konu olan Terörle Mücadele Kanunu'nun 6/2 ve 7/2 maddeleri de AİHM içtihatlarına uyumlu hale getirilmiştir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 6/2 maddesinde 11.4.2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun'un 7. maddesiyle değişiklik yapılarak “*Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar*” şeklinde düzenlenmiş ve terör örgütü lehine yayınların cezalandırılması bazı şartların varlığına bağlanmıştır. Bu değişiklikle, suçun

---

²³² Bkz. Incal grubu Eylem Raporu, (Çevrimiçi), [http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD\(2018\)328E](http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD(2018)328E), 26 Kasım 2019.

unsurları dar ve daha somut hale getirilmiştir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 maddesinde belirtilen suçun unsurları 11.4.2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle yeniden düzenlenmiştir. Değişikliğe göre, terör örgütlerinin propagandasını yapma suçunun unsurları yeniden belirlenmiş, böylece, suçun unsurları somutlaştırılmış ve AİHM içtihadına uygun hale getirmek için daraltılmıştır. Buna göre, terör örgütleriyle ilgili düşünce açıklamalarının barışçıl bir şekilde kullanılması artık bir suç teşkil etmeyecektir. Ayrıca 17 Ekim 2019 tarihli 7188 sayılı Kanun'un 13. maddesiyle bu fıkraya “*Haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz*” cümlesi eklenerek eleştiri kapsamında olan ve habercilik sınırlarını aşmayan düşünce açıklamaları suç olmaktan çıkarılmıştır. Bu grubun icrası sürecinde ihlale konu mevzuat hükümleri AİHM içtihatlarına uyumlu hale getirilmiş, ülkemizde ifade özgürlüğünün gelişmesine olumlu katkılar sağlanmıştır.

“Demirel grubu” (39324/98), haksız tutukluluk, uzun tutukluluk, tutuklamaya karşı etkili başvuru yolunun bulunmaması ve haksız tutma sonrasında etkili tazminat yolunun bulunmaması kapsamında yapılan başvuruların değerlendirildiği grup dosyasıdır. Bu grup altında yer alan 196 başvuru, 2016 yılında Bakanlar Komitesi'nin CM/ResDH (2016) 332 sayılı kararıyla kapatılmıştır. Ülkemiz tarafından sunulan eylem raporunda bireysel önlem olarak başvuruların tutukluluk durumlarının sona erdiği belirtilmiş, yeniden yargılama talepleri ile ilgili bilgi sunulmuş ve AİHM tarafından hükmedilen tazminatların ödendiği belirtilmiştir. Genel önlem olarak ise, uzun tutukluk halini önlemek amacıyla Ceza Muhakemesi Kanununda tutukluk sürelerinin düzenlenmesi, haksız tutukluluk ile ilgili tazminat imkânı tanınması, tutuklama kararının gerekçeli olarak verilmesi gerektiği gibi mevzuat değişiklikleri, hâkim ve savcılara yönelik farkındalık artırıcı faaliyetler, yargı personeli faaliyetinin artırılması, yargıda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânı getirilmesi önlemler hakkında bilgi verilmiştir²³³. “Demirel grubu” kararlarının icrası sürecinde 2005 yılında yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki tutukluk

---

²³³ Bkz. Demirel grubu Eylem Raporu, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37264> , 28 Aralık 2019.

süreleri yeniden düzenlenmiş ve kısaltılmıştır. Ülkemiz tarafından alınan önlemlerin Bakanlar Komitesi tarafından değerlendirildiği 6 Haziran 2013 tarihli 1172 sayılı DH (İnsan Hakları) toplantısında, yapılan reformlar olumlu karşılanmış ayrıca bu toplantıda 10 yıla kadar tutukluluğa imkân sağlayan Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. maddesi eleştirilmiştir. Toplantı sonrası süreçte Terörle Mücadele Kanunu'nun 10.maddesi 2014 yılında yürürlükten kaldırmıştır. Ayrıca 2012 yılındaki Üçüncü Yargı Paketi ile tutuklamaya ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesinin dördüncü fıkrası değiştirilerek “*Sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda*” tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. 5271 sayılı Kanun'un 101. maddesinin ikinci fıkrası da değiştirilerek “ *Tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesini, tutuklama nedenlerinin varlığını, tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunu, gösteren deliller somut olgularla gerekçelendirilerek*” açıkça gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine bu yargı paketi ile tutuklamaya alternatif tedbir olan adli kontrolün kapsamı yeniden belirlenmiştir. Bu gelişmelerin yanında Çocuk Koruma Kanunu'nun 21. maddesi ile üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir. Usule uygun olmayan tutukluluklarla ilgili olarak mağdur olanlara Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141-143. maddeleri ile tazminat elde etme hakkı sağlamıştır. Tutuklama tedbiri ile ilgili olarak bireysel başvurulara konu olan şikâyet sebeplerine karşı önemli tedbirler alındığı göze çarpmaktadır.

“Aksoy grubu” (21987/93) ise ülkemizde 90'lı yıllarda özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde güvenlik güçlerinin terörle mücadele kapsamında yaptığı eylemlerden kaynaklanan ihlaller (zorla kaybetme, işkence ve polis nezaretinde kötü muamele ve güvenlik güçleri üyeleri tarafından işlenen cinayetler ile malların haksız yere tahrip edilmesi) ve bu olaylarla ilgili etkili soruşturmaların olmaması ve iç hukukta tazminat elde etme imkânının bulunmaması ile ilgilidir. Bu grup altında 300 ihlal kararı bulunmakta olup, bu kararların 274 tanesi 2019 yılında Bakanlar Komitesi'nin Resolution CM/ResDH(2019)51 sayılı kararıyla kapatılmıştır. Ülkemiz tarafından hazırlanan eylem raporunda bireysel önlemler olarak tazminatların ödenmesi, yeniden soruşturmaların yapılması, kayıplar için yakınlarına tazminat

verilmesi hususları belirtilmiştir. Genel önlemler açısından Sözleşme gerekliliklerine doğrudan etki verilmesi; Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının sunulması; işkence ve kötü muamele suçlarının soruşturulması ve kovuşturulması için izin şartının kaldırılması; avukata erişim hakkı da dâhil olmak üzere, polis nezaretinde usule ilişkin güvencelerin iyileştirilmesi; gözaltı sürelerinin ve düzenlemelerinin Sözleşme standartlarına uygun hale getirilmesi; 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanunun verimli bir şekilde uygulanması; güvenlik güçleri üyeleri için mesleki eğitimin geliştirilmesi ve hâkim ve savcılarının eğitimine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bakanlar Komitesi tarafından ülkemiz tarafından alınan bu önlemler yeterli görülerek söz konusu grubun icra süreci kapatılmıştır. Bakanlar Komitesi bu kararında Batı grubunda, güvenlik güçlerinin hesap verebilirliği ile ilgili genel önlemlerin uygulanmasını denetlemeye devam ettiğini hatırlatmış, işkence ve kötü muamele dışındaki belirli suçları kovuşturmak için idari izin gerekliliği ve polis ve jandarma operasyonlarının genel gidişatından ilişkin geri kalan sorunları; “Kasa-Erdoğan” gruplarında incelemeye devam ettiğini belirtmiştir²³⁴. Terör ve terörle mücadele nedeniyle insanların yaşamış olduğu mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla atılan önemli adımlardan biri 17.7.2004 tarihinde kabul edilip 27.07.2004 tarihli Resmi gazetede yayınlanan 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların karşılanması Hakkında Kanundur. Bu kanunun çıkarılma amacı AİHM’e bu konuda yapılacak başvuru sayısını azaltılması ve AİHM kararlarıyla Türkiye’nin yüksek tazminatlar ödemesinin önlenmesidir. Bu husus kanunun gerekçesinde de açıkça vurgulanmıştır. Kanun tasarısının gerekçesinde *"19.07.1987 tarihi ile 30.11.2002 tarihi arasında, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören kişilerin maddi zararlarının yargı yoluna gitmelerine gerek kalmadan, idarece en kısa süre içinde ve sulh yoluyla karşılanması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine ancak bu yolla sonuç alamayanların başvurmaları, verilen tazminat miktarlarının haksız zenginleşme aracı olarak kullanılmasının önlenmesi"* amacıyla hazırlandığı belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda illerde Zarar Tespit Komisyonları kurulmuş ve mağdur olanlara iç hukukta tazminat elde etme imkanı sağlanmıştır.

---

²³⁴ Bkz. Bakanlar Komitesi Kararı (Çevrimiçi),

[https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/ResDH\(2019\)51](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/ResDH(2019)51) , 27 Kasım 2019.

AİHM'nin 12 Ocak 2006 tarihli İçyer/Türkiye (18888/02) kararıyla 5233 sayılı Kanun ile getirilen başvuru yolunun etkili ve erişilebilir olduğuna karar verilmiştir²³⁵.

AİHM'ye yapılmış çok sayıda başvuruya konu olan “Akkuş Grubu” (19263/92) ve “Aka Grubu” (19639/92) başvuranların arazisinin kamulaştırılması için yerel mahkemelerce belirlenen ek tazminatların ödemesinde yaşanan gecikme nedeniyle ülkede mevcut yüksek faiz oranları karşısında bahse konu tazminatlara uygulanan yasal faizin yetersiz kalmasından dolayı mülkiyet haklarının ihlali ile ilgilidir. AİHM bu kararlarda yerel mahkemelerce hükme bağlanan ek tazminatın geç ödenmesindeki kusurun idareye ait olduğunu ve yasal faiz oranının enflasyona göre yetersiz kalmasının başvuranları daha fazla zarara sokarak mülkiyet hakkını ihlal ettiğini belirtmiştir. Bu konu “Akkuş grubu” altında 402 ihlal kararına, Aka grubu altında 25 karara sebebiyet vermiştir. Buradaki sorun 4 Aralık 1984 tarihli ve 3095 sayılı Kanun'un devlet borçlarındaki faiz oranını sabitleyen hükümlerinden kaynaklanmaktaydı. O dönemde devlet borçları üzerinde gecikme faizi oranı % 30 iken, ortalama enflasyon oranı yılda yaklaşık % 70 idi. AİHM'nin 9 Temmuz 1997 tarihli Akkuş davasındaki kararının ardından, Bakanlar Kurulu 9 Ekim 1997 tarihinde kabul edilen bir kararla, devlet borçları üzerindeki gecikme faizi oranını % 30'dan % 50'ye çıkarmıştır. Bununla birlikte, enflasyon oranının ülkede hala % 70'e yakın olması 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkını daha fazla ihlal edilmesini önlememesi nedeniyle Bakanlar Kurulu tarafından Meclise 4489 sayılı Kanunda değişiklik önerisi yapılmış ve bu öneride sabit bir oran belirtmeksizin bu değişikliğin yasal gecikme faizi oranını Türkiye'deki enflasyondaki oranına getirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 15 Aralık 1999 tarihinde 4489 sayılı Kanunda yapılan değişikliğin 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra yasal faiz oranı Merkez Bankası tarafından uygulanan yıllık reeskont oranına uygun hale getirilmiştir. İç hukukta AİHM'nin Akkuş ve Aka grup kararlarına konu olan ihlalin önüne geçilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Bakanlar

---

²³⁵ Bkz. İçyer Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-120746>, 30 Aralık.2019

Komitesi gruplar 13 Haziran 2001 tarihinde icra denetimini sonlandırarak dosyaları kapatmıştır²³⁶. Yapılan yasal değişiklik ile iç hukukta sorun çözülmüştür.

Mülkiyet hakkıyla ihlalleri içeren “Turgut grubu” başvuruların arazisinin orman vasfı taşıması nedeniyle mahkeme kararıyla mülkiyetlerinin tazminat ödenmeksizin devlet lehine tescil edilmesiyle ilgilidir. “Turgut grubu” (1411/03) altında incelenen 40 ihlal kararı bulunmaktadır. AİHM kararları uyarınca Yargıtay tarafından içtihat değişikliğine gidilmiş ve devletin yanlış tutulan tapu kaydından sorumlu olduğu belirtilmiş, bireyin tapu kaydının orman arazisi olması nedeniyle geçersiz sayıldığı durumlarda, ilgili kişinin Medeni Kanun'un 1007. maddesi uyarınca tazminat talep etme hakkına sahip olduğuna karar verilmiştir. Bu içtihat değişikliğinin aynı durumdaki herkese uygulanabileceği göz önüne alınarak, Bakanlar Komitesi, 04.06.2012 tarihinde söz konusu grubun kapatılmasına karar vermiştir²³⁷.

3.2. İcra Süreci Devam Eden Gruplar

Bakanlar Komitesi tarafından benzer ihlalleri içermesi nedeniyle birlikte incelenen “Kasa grubu” (45902/99) ve “Erdoğan Grubu” (19807/92) güvenlik güçleri mensuplarının operasyonları sırasında kullandıkları orantısız güç nedeniyle başvuruların yakınlarının hayatını kaybetmesi ile ilgili olmakla beraber, bazı başvurularda Mahkeme, yetkililerin gerekli güvenlik önlemlerini alma konusunda başarısız olduğunu da tespit etmiştir. Aynı zamanda söz konusu başvurularda güvenlik güçleri üyelerine karşı açılan soruşturmaların eksikliklerin bulunması da bu kapsamda değerlendirilmiştir. Söz konusu gruplarda yer alan başvurular halen Bakanlar Komitesi nezdinde derdest olup, kararların icra süreci devam etmektedir. Grup altında incelenen 40 ihlal kararı bulunmaktadır. AİHM öncü kararları olan Kasa/Türkiye (45902/99) kararını 20 Mayıs 2008 tarihinde, Erdoğan vd./Türkiye (19807/92) 25 Nisan 2006 tarihinde vermiş olmasına rağmen, 10 yılı aşkın süredir kararların icrası Bakanlar Komitesi tarafından takip edilmektedir. Türkiye, bahse

²³⁶ Bkz. Bakanlar Komitesi Akkuş Grubu Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-5460>, 30 Aralık 2019

²³⁷ Bkz. Bakanlar Komitesi Turgut Grubu Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=001-111929>, 30 Aralık 2019

konu ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalarını içeren eylem planları sunmuştur. Ancak bu planlarda belirtilen hususlar henüz yeterli görülmemiştir. Bu gruplar Bakanlar Komitesi tarafından geliştirilmiş usulde takip edilmektedir. Bahse konu gruplarda yer alan sorunların giderilmesine çalışmaların hızlandırılması ve yerel mevzuatın AİHM içtihatlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir²³⁸.

Güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili bir diğer önemli bir grup, “Ataman grubu” (74552/01) olup, bu grup hukuka aykırı fakat barışçıl olan gösterileri dağıtmada aşırı güç kullanılmasına ilişkindir. AİHM grubun öncü kararı olan Oya Ataman/ Türkiye (74552/01) kararında 3. maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiş ise de, bu grup kapsamında Sözleşme’nin hem 11. hem de 3. maddesinin ihlaline ilişkin kararların icrası takip edilmektedir. Bu grup uzunca bir süredir Bakanlar Komitesi tarafından takip edilmektedir. Grup altında 68 ihlal kararı yer almakta olup, kararın icrası sürecinde ülkemiz tarafından alınan genel önlemlerin yanı sıra alınan bireysel önlemlerin tamamlanması yani tazminatların ödenmesi, bazı dosyalarda (55 dosya) güvenlik güçleriyle ilgili yeniden soruşturma yapılması, bazılarında ise yargılamaların yenilenmesi Bakanlar Komitesi tarafından yeterli görülerek 12-14 Mart 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 1340. toplantısında CM/ResDH (2019)59 sayılı kararı kapatılmıştır. Ancak Bakanlar Komitesi, grubun ana dosyası ile bireysel önlemleri tamamlanmayanları takip etmeye devam etmektedir. Bu grubun öncü kararı 5 Aralık 2006 tarihli Oya Ataman/ Türkiye (74552/01) kararı olup, grup altında yer alan 16 Temmuz 2013 tarihli Abdullah Yaşa/Türkiye (44827/08) ve 23 Temmuz 2013 tarihli İzci/Türkiye (42606/05) kararlarında “46. madde kararı” vermiştir. Bu kararlarda AİHM, Sözleşmeye taraf devletler ile Bakanlar Komitesine başvuruya konu olayla ilgili hak ihlallerinin çok sayıda olması nedeniyle sistematik hale geldiğini ve sistematik ihlallerin giderilmesi için genel tedbirler alınmasını gerektiğini belirtmektedir. AİHM, Abdullah Yaşa/Türkiye (44827/08) kararında “*olayların gerçekleştiği tarihte, ulusal mevzuatta gösteriler esnasında göz yaşartıcı bomba kullanımını düzenleyen spesifik hükümler bulunmadığı gibi kamu düzeninin korunması amacıyla başvuru bu bombaların kullanım şekillerine ilişkin herhangi*

---

²³⁸ Bkz. Bakanlar Komitesi Kasa-Erdoğan Kararları (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37306>, 30 Aralık 2019

bir talimatın da bulunmadığını(...) yasal veya detaylı idari düzenlemelerle, göz yaşartıcı gaz bombalarının kullanımına bağlı ölüm veya yaralanma riskini minimize etmek için bu bombaların uygun kullanımına dair teminatların güçlendirilmesinin elzem olduğunu” belirtmiştir²³⁹. AİHM, İzci/Türkiye (42606/05) kararında ise “somut kararın Sözleşme’nin 46. maddesi kapsamındaki yükümlüklerine uygun olarak icra edilebilmesi için, davalı Devlet’in gelecekte benzer ihlalleri önlemek amacıyla genel tedbirler alması gerekeceğini(...) sistemden kaynaklandığı düşünülen sorunların giderilebilmesi için, fiziksel güç veya göz yaşartıcı gaz gibi zorlayıcı tedbirlere başvururken, kolluk görevlilerinin Sözleşme’nin 3. ve 11. maddelerine ve CPT’nin tavsiyelerine uygun hareket etmelerini sağlayacak adımların atılmasının kaçınılmaz olduğunu(...),adli makamların, Sözleşme’nin 3. maddesi kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak ve kıdemli polis memurlarının hesap vermelerini sağlayacak şekilde, kötü muamele iddialarına ilişkin etkin soruşturma yürütmelerinin sağlanması gerektiğini(...) göz yaşartıcı gaz kullanımına ilişkin yönergenin uygulanmasına dair açık bir kurallar bütünüünün belirlenmesinin ve kolluk görevlilerinin uygun şekilde eğitilmelerini ve gösteriler esnasında kontrol, denetim ve gözetimlerinin sağlanmasını temin edecek bir sistemin geliştirilmesinin ve ayrıca herhangi bir şekilde, özellikle de sert direniş göstermeyen kişilere karşı güç kullanımının gerekli, orantılı ve makul olup olmadığına ilişkin olarak, olayın gerçekleşmesinden sonra etkin bir inceleme yapılmasının son derece önemli olduğunu” belirtmiştir²⁴⁰. Bu kararlardan sonra Bakanlar Komitesi önünde “Ataman grubu” kararları birçok kez tartışılmış, Türkiye 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanun’da günümüze kadar bir çok değişiklik yapılmış, ancak ülkemizin yaptığı değişiklikler ve aldığı önlemler henüz yeterli görülmemiştir. Bu nedenle “Ataman Grubu” ana dosyası halen derdesttir.

Güvenlik güçlerinin eylemleriyle ilgili bir diğer grup ise “Batı grubu” (33097/96) olup, bu grupta polis ve diğer güvenlik güçlerin kötü muamelesi, işkence,

²³⁹ Bkz Abdullah Yaşa Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-122874>, 31 Aralık 2019

²⁴⁰ Bkz. İzci Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-122885>, 31 Aralık 2019

eylemleri ile ilgili yürütülen soruşturmanın aşırı uzun sürmesi, soruşturma izni verilmemesi nedeniyle etkili soruşturma yürütülememesi, soruşturmayı yürüten makamların bağımsızlıkları durumu, başvuranların soruşturma dosyasına erişiminin mümkün olmaması, polis memurlarına verilen cezalarının hafifliği gibi güvenlik güçleri aleyhine yürütülen soruşturmalarda karşılaşılan sorunlar takip edilmektedir. Grup ana dosyası derdest olup, 25 Eylül 2019 tarihli 1355. toplantısında aldığı CM/ResDH(2019)241 sayılı kararıyla grup altındaki 141 dosyadan 129'nun icra sürecini sonlandırarak kapatılmıştır. "Batı Grubu" icra sürecinde mevzuatta önemli değişiklikler yapılmıştır. Ceza Muhakemesi Kanunu ek 1.madde ile "*Kolluk görevlileri hakkındaki öldürme, kasten yaralama, işkence, zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması ve suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili iddialara ilişkin soruşturmaları Cumhuriyet savcılarının bizzat ve öncelikle yapar. Bu suçlardan dolayı kolluk görevlileri hakkında açılan davalar, acele işlerden sayılır. Bu tür davaların kanun yolu incelemesi de öncelikli olarak yapılacağı*" düzenlenmiştir. 6713 sayılı kanun ile Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmuştur. Kolluk Gözetim Komisyonu ile kolluk şikâyet sisteminin daha etkili ve hızlı işlenmesini sağlanması amaçlanmıştır. 2017 yılında, bu tür suçların zamanlaşımına uğramasını önlemek amacıyla, Adalet Bakanlığı, savcılarının 180 gün içinde işkence iddialarına ve 120 gün içinde aşırı güç kullanımına ilişkin soruşturmalarda yapmalarını gerektiren bir genelge yayınlamıştır. 2019 yılında yeni bir Yargı Reformu Stratejisi uygulamaya konmuş ve bununla çeşitli Kanunlarda değişiklik yapılması öngörülmektedir.

Bu grupların yanı sıra alt dosyaları bulunan ve önemli konuların incelendiği derdest gruplardan bazıları şunlardır:

- Başvurucular lehine hükmedilen tazminat bedellerinin belediyeler ve diğer kurumlar tarafından ödenmemesi nedeniyle adil yargılanma ve mülkiyet haklarının ihlâl edilmesine ilişkin olan 101 alt dosyası bulunan "Kılıç grubu"(38473/02),
- Cezaevlerinde mahkûmlar tarafından gerçekleştirilen eylemlere güvenlik güçleri ve cezaevi personeline yapılan müdahalenin makul sınırları

aşması, yaşama haklarının ve işkence ve kötü muamele yasağının ihlâline ilişkin olan “Gomi grubu” (35962/97),

- Sağlık personeli tarafından tıbbi ihmalkârlık ya da tıbbi hatalar nedeniyle başvuranların ya da yakınlarının hayatlarını koruma yükümlülüğünün ihlaline ilişkin olan “Oyal grubu (4864/05)”;
- Zorunlu askerlik hizmeti sırasında intihar dahil yaşanan ölüm olaylarına ilişkin olan “Servet Gündüz grubu” (4611/05)
- Kadına karşı şiddet olaylarına ilişkin olan “Opuz grubu”

AIHM ihlaline konu olan ve Bakanlar Komitesi tarafından takip edilen hususlar bu konularla sınırlı değildir. Alt dosya sayısı fazla olmayan ama Bakanlar Komitesi tarafından takip edilen farklı konularla ilgili kararlar bulunmaktadır.

Bakanlar Komitesi tarafından ülkemiz hakkında bugüne kadar 358 dosya ana ihlal konusu olarak belirlenerek öncü dosya (lead) kabul edilmiş, bu öncü dosyaların 205 tanesi icra süreci tamamlanarak kapatılmış, hali hazırda 153 öncü dosya icra süreci devam etmektedir²⁴¹.

Bu kapsamda bu öncü ihlal kararları, Türkiye'nin alması gereken tedbirler nedeniyle iç hukukta önemli gelişmeleri tetiklemiştir. Çok sayıda ihlal kararı verilen konulardaki başvuruların gruplar altında incelenmiş. Bu grupların icrası Bakanlar Komitesi tarafından yakından takip edilmiştir. Bakanlar Komitesi çok sayıda ihlal kararı verilen bu grupları belirli dönemlerde toplantılarının ana gündemine almıştır. Türkiye'den eylem planı veya eylem raporu dışında toplantıda gündeminde grup konuları tartışmaya açılarak sözlü bilgi verilmesi istenmiştir. Bakanlar Komitesi gündemine aldığı gruplarla ilgili olarak zaman zaman ara kararlar vermiştir. Bu ara kararlarda Türkiye tarafından sunulan bilgileri değerlendirmiş, ihlale sebebiyet veren mevzuat ve uygulamaların değiştirilmesini istemiştir. Bu kapsamda Türkiye'de özellikle mevzuat değişikliklerinin yapıldığı ve yeni iç hukuk yollarının ihdas edildiği göze çarpmaktadır. Bu durum ülkemizde insan haklarının korunması yönünde gelişmelerin artmasını sağlamıştır.

²⁴¹ Bkz. <https://hudoc.exec.coe.int/eng> (Çevirmişçi), 11 Aralık 2019

4. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İÇ HUKUKA ETKİSİ

AİHM tarafından verilen bazı kararlar, taraf devletin iç hukukunda yer alan düzenlemenin AİHS'ye aykırı olduğunu değerlendirebilir, bu nedenle aynı ihlallerin devamının gelmemesi için ilgili mevzuat hükmünün değiştirilmesini gerektirebilir²⁴². Türkiye'de AİHM tarafından verilen kararların gereğini yerine getirmek için mevzuatta bir önceki başlıkta da bir kısmına değindiğimiz önemli değişiklikler yapılmış ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir.

4.1. Mevzuat Değişiklikleri

Tutukluluğun makul süreyi aştığını değerlendirdiği ve AİHS 5. madde ihlali verdiği *Mansur* kararından sonra CMUK'ta tutukluluk sürelerine düzenleme getirilmiş, *Akkuş*, *Aka* kararlarından sonra devlet borçlarına uygulanan yasal faiz oranı, kısa dönem reeskont faizine bağlı tutulmuş, Yağcı ve Sargın kararından sonra 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile ihlale konu eski TCK 141 ve 142'nin kaldırılması, işkenceyle ilgili Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali kararlarından sonra, yeni bir Yakalama ve Gözaltına Alma, İfade Alma Yönetmeliği yürürlüğe konulmuş, yargılamada askeri hakim bulunması nedeniyle verilen ihlal kararlarından yola çıkarak, askeri yargıçlar sivil mahkemelerden çıkarılmıştır²⁴³. AİHM kararları Anayasal değişikliklerine de neden olmuştur²⁴⁴. Incal ve Çıraklar kararına konu olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri Anayasa'nın 143. maddesinde düzenlenmekteyken, 7 Mayıs 2004 tarihli 5170 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliği ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır.

AİHM'nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal kararları, iç hukukta yargılamanın yenilenmesi nedenleri arasında bulunmaktaydı. 2002 yılında 4771 ve 4793 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler ile HUMK ve CMUK 'da AİHM tarafından verilmiş kesinleşmiş ihlal kararları yargılamanın yenilenmesi nedeni

²⁴² Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e, 2004a, s.128

²⁴³ A.e, 2004a, s.128-129

²⁴⁴ Çavuşoğlu, a.g.e., s.62

olarak öngörülmüştür²⁴⁵. 4771 sayılı kanun ile HUMK'a 445/A maddesi eklemiş ve *“ihlalin niteliği ve ağırlığı bakımından Sözleşme'nin 41. maddesine göre hükmedilmiş olan tazminat ile giderilemeyecek sonuçlar doğurduğu anlaşılırsa(...) muhakemenin iadesi talebinde bulunabilirler”* hükmü ile hukuk yargılamaları açısından verilmiş kararlar için yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. Yine 4771 sayılı Kanun ile CMUK'a eklenen 327/a maddesi ile de aynı şekilde ceza yargılamaları açısından verilmiş kararlar için yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. 4771 sayılı kanunun geçici 2. maddesi ile *“bu maddelerin yürürlüğe girdiği tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır”* hükmü ile başvuruları kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonraki başvurular ile sınırlanmıştır. Başvuru süresi olarak da, AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl süre öngörülmüştür. Bu değişiklik ile yargılamanın yenilenmesi belirli koşulların varlığı halinde mümkündür²⁴⁶.

4793 sayılı Kanun ile ise HUMK 445/A maddesi mülga edilerek, 445. maddenin birinci fıkrasına *“İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması”* hükmü eklenmiş, yine HUMK 447. maddeye üçüncü fıkra eklenerek *“iade-i muhakeme müddeti AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıldır.”* hükmü ile başvuru zaman sınırı çizilmiştir. 4793 sayılı Kanun'un geçici birinci maddesi ile *“Bu Kanunun 1 ve 3 üncü maddeleri, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararları ile bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır. Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kesinleşmiş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına ilişkin muhakemenin iadesi istemleri, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılır.”* hükmü getirilmiştir. Bu madde ile yargılamanın yenilenmesi, maddenin yürürlüğünden önce

²⁴⁵ Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e., 2004a, s. 132

²⁴⁶ Mehmet Handan Surlu, *Hukuk ve cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı nedeniyle yargılamanın yenilenmesi (iade-i muhakeme): Avrupa Mahkemesi İnsan Hakları kararlarının icrası bağlamında adli yargı açısından yargılamanın yenilenmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s.33

kesinleşmiş ihlal kararları ile bundan sonra kesinleşecek olan kararlar ile sınırlı tutulmuş ve bu tarihte AİHM önünde derdest bulunan ve henüz kesinleşmemiş başvuruları kapsamamaktaydı²⁴⁷. 4793 sayılı Kanunla yapılan bu değişikliklerden önce verilip kesinleşmiş Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları kapsamında yürürlük tarihi olan 4.2.2003 ten itibaren bir yıl içinde başvuruların yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunabileceklerdir.

2005 yılında yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde “*Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi*²⁴⁸. Bu hâlde yargılamanın yenilenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilir.” hükmü yer almaktadır. 2. fıkrasında ise “*Birinci fıkranın (f) bendi hükümleri, 4.2.2003 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararları ile, 4.2.2003 tarihinden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurular üzerine verilecek kararlar hakkında uygulanır.*” diyerek zaman bakımından çizmiş olduğu sınırı aynen korumuştur.

30 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6459 sayılı Kanunun 21. maddesi ile 5271 sayılı Kanun'a aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

“Geçici Madde 2 – (1) İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle bir ceza hükmünün verildiğini tespit eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararlarından, 15.6.2012 tarihi itibarıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde denetlenmekte bulunanlar bakımından bu Kanunun 311 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz. Bu durumda olanlar, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunabilirler.”

²⁴⁷ Tezcan; Erdem; Sancakdar, a.g.e, 2004a, s. 143

²⁴⁸ 25/7/2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanunun 18 inci maddesiyle, “dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi” ibaresi eklenmiştir.

Bu madde ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kesinleşmiş kararlarından, 15.6.2012 tarihi itibarıyla Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde denetlenmekte bulunanlar bakımından üç ay içerisinde yargılamanın yenilenmesine başvurma imkânı getirilmiştir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 375. maddesinde ise *“Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi.”* yargılamanın iadesi sebebi olarak düzenlenmiştir. 2018 yılında yapılan değişiklik ile bu madde hükmüne AİHM'nin ve dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon kararları da yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak eklenmiştir. Yargılamanın yenilenmesine ilişkin süre ise 376. maddede *“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği, tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl”* olarak belirlenmiştir.

4928 sayılı Kanunla 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 53.maddesinde düzenlenen yargılamanın yenilenmesi sebeplerine (1) bendi ile *“İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması”* hükmü eklenmiştir. 7145 sayılı Kanun'un 4.maddesi ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 53.maddesinde düzenlenen yargılamanın yenilenmesi sebepleri arasına dostane çözüm ve tek taraflı deklarasyon usulleri de dahil edilmiştir. Değişiklik ile AİHM tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine dair verilen kararların yanında başvurunun dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon gibi usullerle de sonuçlanması durumunda yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilecektir.

AİHS'ye Ek 6 No.lu Protokolü ile yasaklanan ölüm cezası ülkemizde 2002 yılında yapılan düzenleme ile kaldırılmıştır. 765 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan idam cezası savaş ve çok yakın savaş tehdidi hâllerinde işlenmiş suçlar için öngörülen idam cezaları hariç olmak üzere ağırlaştırılmış müebbet hapse

çevrilmiştir²⁴⁹. 7 Mayıs 2004 tarihli 5170 sayılı kanun ile yapılan anayasa değişikliği ile Anayasamızda yer alan ölüm cezası ibareleri Anayasa metninden çıkarılmıştır.

Güvenlik güçlerinin eylemlerinden kaynaklı durumların incelendiği “Ataman grubu kararlarına ilişkin olarak 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda değişiklik yapılarak toplantı ve gösteri hakkının genişletilmesi bağlamında önemli düzenlemeler getirilmiştir. “Aksoy grubu ve “Batı grubu” kararlarına konu olan işkence suçlarında 2013 yılında çıkarılan “İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile işkence suçlarında zamanaşımı kaldırılmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda 256. maddesinde düzenlenen zor kullanma yetkisine sahip, kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanması öngörülmüştür. İşkence ve zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması durumlarında bu suçları işleyen kamu görevlileri hakkında soruşturma izni alınması gerekmemektedir.

Ayrıca Adalet Bakanlığının 20 Şubat 2015 tarih ve 158 sayılı “İnsan Hakları İhlalleri ile İşkence ve Kötü Muamele İddialarına İlişkin Soruşturmalar” konulu Genelgesi ile insan hakları ihlali, işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin olarak yapılan soruşturmaların, kolluk kuvvetlerine bırakılmayarak bizzat Cumhuriyet başsavcısı ya da görevlendireceği bir Cumhuriyet savcısı tarafından etkili ve yeterli bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir²⁵⁰.

Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasını öngören 6713 sayılı Kanun 20 Mayıs 2016 tarihinde yürürlüğe girmiş ve kolluk şikâyet sisteminin daha etkili ve hızlı işlemlerini sağlamak, saydamlığını ve güvenilirliğini geliştirmek amaçlanmıştır. Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmuş ancak uzun süre faaliyete geçmemiştir, 25

²⁴⁹ Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/08/20020809.htm>, (Çevrimiçi), 7 Kasım 2019

²⁵⁰ Bkz. 158. No.lu Adalet Bakanlığı Genelgesi, https://www.adalet.gov.tr/Genelgeler/genelge_pdf/cigm_158.pdf, (Çevrimiçi), 3 Kasım 2019

Temmuz 2019 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan duyuru ile Komisyonun üyelerinin belirlendiği ve faaliyete geçeceği duyurulmuştur²⁵¹.

AİHM kararları üzerine yapılan mevzuat değişiklikleri bu konularla sınırlı değildir. Türkiye’de ilgili kurumlar tarafından mevzuatın AİHS ve AİHM içtihatlarına uyumlu hale getirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

4.2. İç Hukukta İhdas Edilen Başvuru Yolları

AİHM’nin ülkemizde en çok başvuru konularından biri olan makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olarak vermiş olduğu Ümmühan Kaplan (43647/98) pilot kararı gereğince, 6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Olan Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun” hazırlanmış ve 19 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış ve Adalet Bakanlığı bünyesinde “İnsan Hakları Tazminat Komisyonu” kurulmuştur. İnsan Hakları Tazminat Komisyonu 20 Şubat 2013 tarihi itibariyle başvuruları kabul etmeye ve karar vermeye başlamıştır.

Bu komisyonun başvuruları kabul etmesiyle birlikte AİHM’ye yargılamalarının makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla başvurusu olan kişilerin iç hukukta kurulmuş bir komisyonda haklarını arayabilme imkânına sahip olması sağlanmıştır. Ayrıca adil yargılanma hakkı bağlamında mahkeme kararlarının icra edilmemesi veyahut eksik icra edilmesi ile geç icra edilmesinden kaynaklanan başvurular da İnsan Hakları Komisyonu tarafından incelenmektedir. Komisyonun yetkisi 6384 sayılı Kanun 2. maddesi gereğince günümüze dek genişletilmeye devam etmektedir. 6384 sayılı Kanun 2. maddesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihatları doğrultusunda verilen ihlal kararlarının yoğunluğu dikkate alınmak suretiyle, Adalet Bakanlığı tarafından teklif edilecek diğer ihlal alanları bakımından da Bakanlar Kurulu’nun karar alması halinde belirlenecek yeni alanlarda Tazminat Komisyonun görev yapabilmesine imkân tanımaktaydı.

---

²⁵¹ Bkz. <https://www.icisleri.gov.tr/kolluk-gozetim-komisyonu-faaliyetlerine-basliyor>, (Çevrimiçi), 3 Kasım 2019

Bu bağlamda ilk defa, Adalet Bakanlığının teklifi sonrası 10 Şubat 2014 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile komisyonun yetkisi genişletilmiştir. Bu Bakanlar Kurulu Kararı 16 Mart 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda “*Kamulaştırma Kanununa göre yapılan kamulaştırma veya irtifak hakkı tesislerinde uzun yargılama ve enflasyonun etkisiyle kamulaştırma veya irtifak hakkı bedelindeki değer kaybının telafi edilmediği iddiasıyla yapılan başvurular, Ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlü ve tutuklulara uygulanan disiplin yaptırımlarına karşı başvuru incelenen itirazlarda savunma hakkının kısıtlandığı iddiasıyla yapılan başvurular, Ceza infaz kurumlarında Türkçe dışında dil kullanıldığı gerekçesiyle haberleşme hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, Ceza infaz kurumlarında Türkçe dışında yazılan mektup ve benzeri iletilerin kurum idaresi tarafından alınmadığı veya gönderilemediği gerekçesiyle haberleşme hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, Ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlü ve tutukluların yararlanmak istedikleri süreli ve süresiz yayınların değişik gerekçelerle engellendiği iddiasıyla yapılan başvurular*” da Komisyonun görev alanına girmiştir. Ayrıca, Bakanlar Kurulu’nun bu kararı ile İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun zaman bakımından yetkisi 6 ay daha uzatılmış ve 23 Mart 2013 olarak belirlenmiştir. Bu nedenle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla 23 Mart 2013 tarihinden önce AİHM’ye başvuranlar ve 23 Mart 2013 tarihinden önce AİHM önünde derdest başvurusu olanlar da bu ihlal alanları bakımından İnsan Hakları Tazminat Komisyonu’na başvurabileceklerdir.

Adalet Bakanlığı’nın teklifi üzerine, 25 Ocak 2016 tarihli ve 2016/8509 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Komisyonunun yetkisi alanına giren konular tekrar genişletilmiştir. Bahse 9 Mart 2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararı ile “*Orman olduğu gerekçesiyle veya 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Kanunun 2/B maddesinin uygulanması nedenlerine bağlı olarak tapu kaydının iptal edilmesi veya kadastro tespiti ya da orman kadastro sonucunda tapulu taşınmazın ormanlık alanda olduğunun tespit edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, kıyı-kenar çizgisi içerisinde kaldığı gerekçesiyle tapu kaydının iptal edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, taşınmazın imar planında kamu hizmetine tahsis edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan*

başvurular, Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülere verilen disiplin yaptırımları üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, ceza infaz kurumlarında Türkçe yazılan mektup veya benzer iletilerin ceza infaz kurumu idaresi tarafından alınmaması veya gönderilmemesi üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular” da Komisyonun yetki alanına girmiştir.

2018 yılında Komisyonun görev alanına oldukça önemli bir konu da eklenmiştir. 25 Temmuz 2018 tarihinde kabul edilen ve 31 Temmuz 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7145 sayılı Kanununun 20. maddesi ile 6384 sayılı Kanun’a Geçici Madde 2 eklenmiştir. Bu değişiklik ile Anayasa Mahkemesine yapılmış bazı başvurular açısından da Komisyona başvuru imkanı getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi’ne yapılmış, ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı ile Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği iddiasıyla yapılan derdest başvurular açısından da Tazminat Komisyonuna başvurulacaktır. Geçici 2. maddenin yürürlüğe girdiği tarih olan 9 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvurular, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde Komisyona başvuru yapılacaktır.

2 Temmuz 2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 199. maddesiyle 6384 sayılı Kanun’un 2. maddesinde yer alan “Adalet Bakanlığınca teklif edilecek” ibaresi madde metninden çıkarılmış ve “Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik sonrası Komisyonun görev alanı 8 Mart 2019 tarihli ve 809 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Komisyonun yetki alanı tekrar genişletilmiştir. Komisyonun yetki alanına “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ek 1 no.lu protokol 1. maddesi kapsamında ihlal kararı verdiği ve aynı Sözleşme’nin 41. maddesi uyarınca tazminat ilişkin haklarla ilgili karar vermediği veya bu hakları saklı tuttuğu başvurularda(...) maddi ve manevi tazminat talepleri*” de eklenmiştir.

Sonuç itibariyle Komisyona başvuru konusu edilebilecek ihlal başlıkları şunlardır:

- *Ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı.*
- *Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği.*
- *Kamulaştırma Kanununa göre yapılan kamulaştırma veya irtifak hakkı tesislerinde uzun yargılama ve enflasyonun etkisiyle kamulaştırma veya irtifak hakkı bedelindeki değer kaybının telafi edilmediği iddiası.*
- *Ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlü ve tutuklulara uygulanan disiplin yaptırımlarına karşı başvuru ve 16/5/2001 tarihli ve 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanununa göre incelenen itirazlarda savunma hakkının kısıtlandığı iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Ceza infaz kurumlarında Türkçe dışında dil kullanıldığı gerekçesiyle haberleşme hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Ceza infaz kurumlarında Türkçe dışında yazılan mektup ve benzeri iletilerin kurum idaresi tarafından alınmadığı veya gönderilemediği gerekçesiyle haberleşme hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlü ve tutukluların yararlanmak istedikleri süreli ve süresiz yayınların değişik gerekçelerle engellendiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Orman olduğu gerekçesiyle veya 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Kanununun 2/B maddesinin uygulanması nedenlerine bağlı olarak tapu kaydının iptal edilmesi veya kadastro tespiti ya da orman kadastrosu sonucu tapulu taşınmazın ormanlık alanda olduğunun tespit edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Kıyı-kenar çizgisi içerisinde kaldığı gerekçesiyle tapu kaydının iptal edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Taşınmazın imar planında kamu hizmetine tahsis edilmesi üzerine mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*

- *Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülere verilen disiplin yaptırımları üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular.*
- *Ceza infaz kurumlarında Türkçe yazılan mektup veya benzer iletilerin ceza infaz kurumu idaresi tarafından alınmaması veya gönderilmemesi üzerine özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular” Komisyonun görev alanına dâhil edilmiştir.*
- *Anayasa Mahkemesi’ne yapılmış, ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı ile Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği iddiasıyla yapılan derdest başvurular.*
- *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ek 1 no.lu protokol 1. maddesi kapsamında ihlal kararı verdiği ve aynı Sözleşme’nin 41. maddesi uyarınca tazminat ilişkin haklarla ilgili karar vermediği veya bu hakları saklı tuttuğu başvurularda(...) maddi ve manevi tazminat talepleri.*

İnsan Hakları Tazminat Komisyonuna başvuru yolu, AİHM tarafından 6 Mart 2013 tarihinde verilen Müdür Turgut vd./Türkiye (No: 4860/09) kararında, 6384 sayılı kanunda sayılan konulardaki başvurular açısından tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olduğu belirtilmiştir. Bu içtihadı doğrultusunda AİHM tarafından bu konuda verilmiş çok sayıda kabul edilmezlik kararı bulunmaktadır. Bu bağlamda AİHM, 21 Mayıs 2013 tarihli Ayşe Durusoy/Türkiye ve 1283 Diğer Başvuru (34600/04) kararı ile makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili olan 1284 başvurunun iç hukuk yolları tüketilmediğinden bahisle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Komisyonca 10 Nisan 2018 tarihine kadar uzun yargılama (7377), cezaevi (742), mülkiyet (122) ve kamulaştırma (486) olmak üzere toplamda 8727 başvuru yapılmıştır. Yine bu dönem içerisinde komisyon, uzun yargılama (7227), cezaevi (646), mülkiyet (98) ve kamulaştırma (424) olmak üzere toplamda 8395 karar vermiştir. Komisyon, uzun yargılama-geç icra (31.320.000,00 Türk Lirası), Cezaevi

(170.000,00 Türk Lirası), kamulaştırma (4.857.000,00 Türk Lirası) ve mülkiyet (1.501.000,00 Türk Lirası) olmak üzere toplamda 37.848.000,00 Türk Lirası tazminata hükmetmiştir²⁵².

Bununla birlikte AİHM nezdinde ihlallerin önlenmesine ilişkin atılan en önemli adım, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının Türk Yargı Sistemine dahil edilmesidir. Bireysel başvuru hakkı 2010 yılında Anayasa'nın 148. maddesinde yapılan değişiklik ile hukuk düzenimizde yerini almıştır. Anayasa şikâyeti olarak da adlandırılan bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerinin devlet organları tarafından ihlal edildiğini iddia eden kişilerin başvurabilecekleri ikincil nitelikte bir başvuru yoludur²⁵³.

Anayasa'nın 148. maddesi, "*Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiğini düşünen kişinin, iç hukuk yollarına başvurduktan sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurabileceğini*" öngörmektedir.

Başvurular 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmeye başlanmıştır. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruların incelenmesi sonucunda bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin devlet organları tarafından ihlal edilip edilmediğini tespit ederek ve somut olayın koşullarına göre ihlalin ortadan kaldırılması veya maddi/manevi zararların tazminine ilişkin olarak karar vermektedir.

AİHM'ye göre de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, AİHM'ye başvuru yapılmadan önce tüketilmesi zorunlu olan iç hukuk yollarından biridir²⁵⁴. AİHM'ye başvuru yapılmadan Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru tüketilmiş olmalıdır ki aksi bir durumda AİHM iç hukuk yolunun tüketilmediğinden bahisle

²⁵² Bkz. Tazminat Komisyonu İstatistikleri, (Çevrimiçi)

http://www.ihtk.adalet.gov.tr/istatistik/10nisan2018_itibariyleistatistik.pdf, 18 Eylül 2019

²⁵³ Uzun, Cem Duran, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler", **Seta Analiz**, Sayı:50, 2012, s.6

²⁵⁴ Bkz. Hasan Uzun/Türkiye (10755/13) kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-170201>, 3 Kasım 2019

kabul edilemezlik kararı verecektir²⁵⁵.

AİHM, Anayasa Mahkemesi'nce başvuranlara tazminat verilmiş ise başvuranın mağdur sıfatının olmadığını tespit eden kararlar verebilmektedir. Örneğin AİHM, makul sürede yargılanma hakkına kapsamında *Olçay Koç/Türkiye* (8362/14) kararında, başvuranın, Anayasa Mahkemesine yaptığı bireysel başvuru sonrasında kendisine tazminat ödendiğini belirtmiş, bu başvuru yolu ile hak ve özgürlüklerin ihlalini doğrudan ve hızlı şekilde ortadan kaldırılmasının sağladığını, ihlalin açıkça tespit edildiğini ve belirlenen tazminatın uygun ve yeterli olduğunu ifade etmiştir²⁵⁶. Dolayısıyla, vatandaşların ihlal iddiaları iç hukukta çözümlenerek, AİHM'e yapılan başvuru sayısının azalacaktır. Anayasa Mahkemesi'nin resmi istatistiklerine göre, 30 Eylül 2019 itibariyle, Anayasa Mahkemesi'ne toplam 244.783 başvuru yapılmış, 197.761 başvuru sonuçlandırılmış, 8.038 ihlal kararı, 176.150 kabuledilmezlik kararı verilmiştir. 4269 ihlal kararı ile en çok ihlal kararı verilen konu adil yargılanma hakkıdır. Halen de Anayasa Mahkemesi nezdinde 30.218 başvuru derdesttir²⁵⁷.

17.7.2004 tarihinde kabul edilip 27.07.2004 tarihli Resmi gazetede yayınlanan 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun ile illerde Zarar Tespit Komisyonları kurulmuştur. Bu komisyonlar, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören kişilerin maddi zararlarının iç hukukta karşılanmasını sağlamıştır.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin AİHM önündeki durumuna, olumlu yönde etki etmiştir. Bu kurumların ihdas edilmesi ile AİHM'e başvuru yapmadan daha hızlı şekilde sorunlar iç hukukta çözümlenmektedir. Ayrıca AİHM tarafından hükmedilen tazminatların da azaltılması sağlanmıştır. İç hukuktaki bu başvuruları kullanmadan AİHM'e yapılan başvurular reddedilecektir. Bu itibarla Türkiye aleyhine çıkan ihlal kararı sayılarında azalmaya sebebiyet vermiştir.

²⁵⁵ Bkz. Koçintar/Türkiye kararı (77429/12), (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-169159>, 3 Kasım 2019

²⁵⁶ Bkz. Olçay Koç/Türkiye kararı, (8362/14), par. 24-28, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-145502>, 3 Kasım 2019

²⁵⁷ Bkz. Anayasa Mahkemesi İstatistikleri, (Çevrimiçi), <https://anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/> 3 Kasım 2019.

4.3. Diğer Gelişmeler

Ülkemizde AIHM ihlallerini azaltmak amacıyla atılan önemli bir adım “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı”nın hazırlanmasıdır. Ülkemiz ile ilgili AIHM ihlalleri dikkate alınarak hazırlanan “Eylem Planı” 24 Şubat 2014 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilerek 1 Mart 2014 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planında AIHS maddeleri sistematığıne göre hazırlanmış 14 ana amaç, bu amaçların gerçekleştirilmesi için 46 hedef ile 128 faaliyet bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin belirli vadelerde sorumlu kurumlarca yerine getirilmesi, sorumlu kurumlarca yapılan faaliyetlere ilişkin, Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığına altı ayda bir rapor verilmesi ve Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından ise kurumların bildirimleri doğrultusunda eylem planının uygulanması hakkında “Uygulama Raporu” hazırlanıp her yıl Başbakanlığa²⁵⁸ sunulması kararlaştırılmıştır²⁵⁹. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı tarafından Adalet Bakanlığı nezdinde yeni bir “İnsan Hakları Eylem planı” hazırlanacağı duyurulmuştur²⁶⁰.

AIHM’nin ”Opuz grubu” kararlarına konu olan kadına karşı şiddet ile ilgili olarak 2011 yılında İstanbul’da imzaya açılan ve 2012 yılında TBMM’de onaylanan “İstanbul Sözleşmesi” (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) 1 Ağustos 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi imzalayan ilk ülkedir. Bununla birlikte “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ve “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği” de yürürlüğe girmiştir.

AIHM kararlarının iç hukuka etkisi bunlarla sınırlı değildir. AIHM kararları

²⁵⁸ 2018 yılından sonra Hükümet sisteminin değişmesi akabinde Cumhurbaşkanlığına sunulmuştur.

²⁵⁹ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı (Çevrimiçi) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/5122019134136EYLEM%20PLANI.pdf>, 5 Kasım 2019

²⁶⁰ Bkz. 100 Günlük Eylem Planı, (Çevrimiçi), <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2018-12-13-ikinci100gun.pdf>, s.9, 5 Kasım 2019

dolayısıyla iç hukukumuzda birçok mevzuat değişikliği yapılmış ve halen de yapılmaya devam etmektedir. Bu durum AİHM nezdindeki istatistiklere olumlu yansımış, ihlal sayıları ile Bakanlar Komitesi icra denetiminde bulunan kararların sayısını da azaltmıştır. Özellikle grup kararları ile incelenen ve çok sayıda başvuruya konu olan durumlar, Bakanlar Komitesi tarafından sıkı denetime tabi tutulmuş, bu denetim süreci mevzuatın değiştirilmesine ve yenilenmesine, mahkemelerin kararlarını AİHM içtihatlarıyla uyumlu hale getirmesine, iç hukukumuzda ihlal iddialarıyla ilgili olarak başvuru yapabilecek Anayasa Mahkemesi, İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Komisyonu, Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Komisyonu gibi kurumlar sayesinde, AİHM önüne gitmeksizin ülke içinde çözülmektedir.

5. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İCRASINA İLİŞKİN İSTATİSTİKİ VERİLER

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi bünyesinde bulunan AİHM kararlarının İcrası Dairesi tarafından taraf ülkelerle ilgili olarak dönemsel olarak güncellenen Ülke Bilgi Sayfası (Country Facsheet), her sene sonu hazırlanan yıllık raporlarda (annual reports) ve Bakanlar Komitesi içtihat veri tabanı olan Hudoc Exec'ten (<https://hudoc.exec.coe.int>) taraf ülkelere ait bilgilere ve istatistiki verilere ulaşmak mümkündür.

Türkiye'nin icra denetimine giren ilk kararı 8 Aralık 1993'te kesinleşen Erdagöz/Türkiye (17128/90) karardır. Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten bu yana 17 Aralık 2019 tarihi itibarıyla denetim için Bakanlar Komitesine gönderilen toplam karar sayısı 4030 olup 17 Aralık 2019 tarihine kadar kapatılan toplam dava sayısı ise 3354'tür²⁶¹.

Türkiye'nin 2011 yılında 119, 2012 yılında 166, 2013 yılında 327, 2014 yılında 409, 2015 yılında 50, 2016 yılında 274, 2017 yılında 372, 2018 yılında 17 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 528 kararın icra denetimi sonlandırılmıştır²⁶².

²⁶¹ Bkz Country Facsheet, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767>, 25 Aralık 2019

²⁶² Bkz Country Facsheet, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767>, 25 Aralık 2019

AİHM kararları icrasına ilişkin istatistikleri anlamak için, kullanılan terimlerin anlamlarını açıklamak yerinde olacaktır. İstatistiklerde derdest davalar (pending cases), yeni davalar (new cases), sınıflandırmayı bekleyen davalar (case awaiting classification) ve kapanan davalar (closed cases) terimleri kullanılmaktadır. Bu terimleri açıklayarak Türkiye'nin istatistiklerini şu şekilde verebiliriz.

5.1. Derdest Davalar (Pending Cases)

Bakanlar komitesinde derdest davalar (pending cases) kararın icrası süreci devam eden davalardır. Sonuç olarak, derdest davalar çeşitli uygulama aşamalarında ve icra edilmeyen davalar olarak anlaşılmalıdır. Bu davaların büyük bir çoğunluğunda, bireysel önlemler alınarak tazminatları ödenmiştir. Bu davaların bazıları oldukça karmaşık olan ve önemli ölçüde zaman gerektiren genel önlemlerin uygulanmasını beklemektedir.

Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan istatistiklere göre derdest dava sayısı, 2011 yılında 1780, 2012 yılında 1861, 2013 yılında 1728, 2014 yılında 1500, 2015 yılında 1591, 2016 yılında 1430, 2016 yılında 1446, 2018 yılında 1237'dir. 2019 yılında ise derdest dava sayısı 14 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 677'e kadar düşmüştür. Bakanlar Komitesi nezdinde Türkiye hakkında 17 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 677 derdest dava bulunmaktadır²⁶³.

Bakanlar Komitesi önünde 2011 yılında 1780 olan sayının, 2019 yılı Aralık ayında 677'ye kadar düşmesi oldukça önemlidir. Bu süreçte çok sayıda ihlal kararı verildiği ve bu kararların derdest sayısını arttırdığı düşünüldüğünde, ciddi sayıda dosyanın icra sürecinin sonlandırılarak kapatıldığı anlaşılmaktadır.

5.2. Yeni Davalar (New Cases)

Bir takvim yılı boyunca kesinleşen ve icrasının denetimi için Bakanlar Kuruluna iletilen AİHM kararlarıdır. Türkiye hakkında 17 Aralık 2019 tarihi itibarıyla 677 derdest davadan 112 tanesi yeni davadır.

---

²⁶³ Bkz Country Facsheet, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767> , 25 Aralık 2019

AİHM ihlal kararları kesinleşmesi sonrası Bakanlar komitesine iletilir. Aynı şekilde dostane çözüm kararlarının icrası da Bakanlar Komitesi tarafından takip edilmektedir. Yeni davalar, ihlal konusu herhangi bir öncü dosya ile aynı veya benzer ise bu öncü dosyanın altına alınarak tekrarlayan dava olarak incelenecek, farklı özgün bir ihlal konusu ise ayrı olarak incelenecektir.

5.3. Sınıflandırmayı Bekleyen Davalar (Case Awaiting Classification)

Bakanlar Komitesi'nin icra denetiminin standart veya geliştirilmiş usulde denetim altında alınacağı hususunun karara bağlanmasını bekleyen davalar için kullanılan terimdir. Bakanlar komitesi alacağı karar üzerine davayı sınıflandırılarak (case classification) standart veya geliştirilmiş usulde takip edebilecektir.

5.4. Kapatılan Davalar (Closed Cases)

Bakanlar Komitesi'nin, Sözleşme'nin 46/2 ve 39/4. maddeleri uyarınca kararın icrası işlevlerini yerine getirdiğini belirten ve dolayısıyla da davayı incelemesinin kapandığını belirten nihai bir kararı kabul ettiği davalardır.

Bakanlar Komitesi istatistiklerine göre kapatılan dosya sayısı 2011 yılında 119, 2012 yılında 166, 2013 yılında 327, 2014 yılında 409, 2015 yılında 50, 2016 yılında 274, 2017 yılında 123, 2018 yılında 372'dir. 2019 yılında ise 17 Aralık 2019 tarihi itibarıyla kapatılan dosya sayısı 732'dir²⁶⁴. 2019 yılında ciddi bir sayıda kararın icrasının sonlandırıldığı görülmektedir.

Yıllar bazında inişli ve çıkışlı değişim gösteren 2019 yılında 732 dosyayla en yüksek sayıya ulaşan kapanan dosya sayısı, Türkiye'de tarafından kararların icrası için önemli tedbirler alındığını, alınan tedbirlerin Bakanlar Komitesi'ne yansıtılabildiğini, Bakanlar Komitesi tarafından da bu tedbirlerin ihlallerin giderilmesinin sağladığını kabul ettiği anlamına gelmektedir. Her yıl yeni ihlallerin verildiği ve icra edilmeyi bekleyen dosyalara eklendiği düşünüldüğünde, çok sayıda dosyanın kapatılarak derdest dosya sayısının azaltılması, Türkiye açısından oldukça olumludur.

---

²⁶⁴ Bkz Country Facsheet, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767> , 25 Aralık 2019

SONUÇ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenlenen hak ve özgürlüklerin korunması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme Sözleşmeye taraf devletler tarafından hakları ihlal edilen kişiler için güvence oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi insan hakları ihlallerine karşı uluslararası platformda kapsamlı bir denetim mekanizması görevini üstlenmiştir. Mahkeme taraf devletler açısından bağlayıcı nitelikte kararlar vermektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olması ve bireysel başvuruyu kabul ettiği tarihten bu yana Türkiye hakkında binlerce ihlal kararı verilmiş olup bu kararlar Sözleşmeye taraf diğer devletler gibi Türkiye açısından da bağlayıcıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bağlayıcı niteliği gereği, gerek Türkiye gerekse de diğer devletlerin bir takım yükümlükleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği hususunda ise, 11 No.lu Protokol ile değişen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46. maddesine göre, Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrasını takip etmekle görevlendirilmiştir. AİHM tarafından verilen kesinleşmiş ihlal kararları, dostane çözüm kararları ile geçici tedbir kararların icrası Bakanlar Komitesi tarafından takip edilmektedir. Bu bakımdan, AİHM tarafından verilen kararların icrası yükümlülüğü ve Bakanlar Komitesinin denetimi neticesinde taraf devletler iç hukukunu Sözleşme uyumlu hale getirmek zorundadır. Ayrıca AİHM'nin verdiği ihlal kararları sonrasında tazminat kararı vermesi ve bazı tazminat kararlarının miktarının yüksek olması da ihlal kararlarının azaltılmasına yönelik düzenlemelerin yapılmasında zorlayıcı ve teşvik edici rol oynamaktadır. AİHM tarafından verilen kararların icrası yükümlülüğü ve Bakanlar Komitesinin denetimi, Türkiye'nin Sözleşmeye taraf olması nedeniyle ülkemiz açısından da devam etmektedir. AİHM kararlarının icrası sürecinde Türkiye'nin Bakanlar Komitesini düzenli olarak bilgilendirmesi gerekmektedir.

AİHM kararlarının icrası için ihlal kararlarında varsa öncelikle hükmedilen tazminatın başvurulara 3 aylık süresi içinde ödenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde ödemenin faiziyle birlikte yapılması gerekecektir. Ödemeye ilişkin dokümanlar Bakanlar Komitesine sunulmalıdır. Ayrıca ihlal kararının kesinleşmesinden itibaren en geç altı ay içerisinde kararın icra sürecine ilişkin eylem planı ya da eylem raporunun da Bakanlar Komitesine sunulması gerekmektedir. Kararın kesinleşmesinden itibaren altı aylık süre sonunda hiçbir bilgi sunulmazsa, Bakanlar Komitesi, taraf devleti belirlenen tarihe kadar Bakanlar Komitesine bilgi sunması hususunda uyaracaktır. Bu halde dahi bilgi sunulmadığı takdirde kararların inceleme usulü değişebilecek ve standart denetimde olan karar geliştirilmiş usulde denetime alınabilecektir.

İhlal kararlarının yansira başvuru dostane çözüm ile sonlanmış ise taahhüt edilen tazminat ödenmesi ya da başvuru konusu olayla ilgili etkili soruşturma yapılması gibi diğer hususların yerine getirilip getirilmediği de Bakanlar Komitesi tarafından takip edilmektedir. Şu ana kadar hiçbir ülkeye uygulanmamış olsa da AİHM kararları yerine getirilmediği takdirde yaptırımların en ağırı olarak, Avrupa Konseyi Statüsünün 8. maddesi uygulanarak taraf devletin üyeliği sona erdirilebilecek ya da askıya alınabilecektir.

Türkiye'nin AİHM kararlarının düzenli olarak icra ettiği söylenebilir. Yüksek meblağlı tazminatların bile ödendiği, istisnai durumlar hariç ödemelerde gecikme yaşanmadığı, yaşanmışsa bile faizinin zaten ödeneceği gözden kaçmamalıdır. Türkiye tazminat ödemesindeki başarısı diğer bireysel önlemlere de yansıdığı söylenebilir. Türkiye hakkında en çok ihlal kararı verilen ülke olmasına rağmen, AİHM kararlarının icrası istatistiklerine ve Bakanlar Komitesi kararlarına bakıldığında son yıllarda bireysel ve genel tedbirleri alınan çok sayıda dosyanın icra sürecinin tamamlanarak kapatıldığı görülmektedir.

Ayrıca AİHM kararları dolayısıyla genel önlemler alınması yükümlülüğünün gereği olarak iç hukukumuzda birçok mevzuat değişikliği yapılmıştır. Yapılan değişiklikler içerisinde en önemli hususlardan biri Anayasanın 17. Maddesinde yapılan değişiklik ile ölüm cezasının kaldırılmasıdır. Bunun yanından Tür Ceza

Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda ve diğer kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu durum Türkiye'deki demokratikleşme sürecini hızlandırmıştır. Çok sayıda başvuru konusu olan ve ihlale sebebiyet veren hususlar giderilmiş, mevzuat değişikliği yapılmış, iç hukukta Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânının getirilmesi, Tazminat Komisyonun sık ihlal konusu olan makul sürede yargılanma hakkı gibi alanlarda başvuruları kabul ederek sorunu iç hukukta çözmesi oldukça olumlu gelişmelerdir. Bu durum doğal olarak AİHM nezdindeki istatistiklere olumlu yansımış, ihlal sayıları ile Bakanlar Komitesi icra denetiminde bulunan kararların sayısını da azalmıştır.

Bu durum, AİHM istatistiklerine de yansımıştır. Adalet Bakanlığı verilerine göre 31 Aralık 2012 te Türkiye'nin AİHM önünde bekleyen derdest dava sayısı 16.876 iken, bu sayı 31 Aralık 2018 itibariyle bu sayı 7.100'e düşmüştür. AİHM tarafından ülkemiz hakkında verilen ihlal sayısı 31 Aralık 2012 tarihinde 117 iken bu sayı, 31 Aralık 2016 itibariyle 77'e düşmüştür. Ülkemiz 2018 yılında, 140 ihlal kararı ile aleyhine en fazla ihlal kararı verilmiş ikinci ülke konumundadır. Birinci sırada 238 ihlal kararı ile Rusya gelmekte olup, 86 ihlal kararı ile Ukrayna üçüncü sıradadır. Ülkemiz aleyhine 2012 yılında 117 ihlal, 2013 yılında 118 ihlal, 2014 yılında 94 ihlal, 2015 yılında 79 ihlal, 2016 yılında 77 ihlal, 2017 yılında 99 ihlal, 2018'de ise 140 ihlal kararı verildiği dikkate alındığında, 2016 yılında ihlal kararı sayısı en düşük sayıya inmiştir.²⁶⁵

Ancak, her ne kadar bahsi geçen sayılarda azalma olsa dahi, Türkiye'nin mevzuatında yapmış olduğu değişiklikler, yenilikler ve iyileştirmeler tek başında yeterli değildir. Uygulayıcıların bu değişikliklere uygun şekilde hareket etmesi ve değişiklikleri uygulamaya yansıtması gerekmektedir. Yüksek mahkemelerin içtihatlarını AİHM ile uygun hale getirmesi, yerel mahkemelerin AİHM içtihatlarına uygun karar vermesi, kamu görevlilerinin ihlale sebebiyet verecek davranışlardan kaçınması gerekmektedir. Aynı zamanda Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru sayılarının çokluğu ve Bakanlar Komitesi önünde icra süreci devam

²⁶⁵ Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, (Çevrimiçi), 1 Aralık 2019

eden kararlar göz önüne alındığında, başvuru sayılarının azaltılması ve başvurulara konu olan hususların düzeltilmesi çalışmalarına Türkiye'nin yoğun şekilde devam etmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Bakanlar Komitesi önünde 677 derdest davanın bulunması, bu davalardan bir kısmının yeni dava olmasına rağmen uzun yıllardır icrası devam eden kararlar olması nedeniyle hem bireysel hem de genel tedbirlerin alınması hususunda çalışmalara devam edilmesi gerektiği de değerlendirilmektedir. Derdest olan kararlardan bir kısmı oldukça karmaşık olan ve önemli ölçüde zaman gerektiren genel önlemlerin uygulanmasını beklemektedir. Bir kısmı ise mevzuat değişikliği yapılmasını gerektirmektedir. Bunun yanında, genel önlemleri alınmış olmasına rağmen bireysel tedbirlerin gerçekleştirilmesi nedeniyle derdest olan davalar da bulunmaktadır.

Bakanlar Komitesi, bazı durumlarda ülkemizi ve diğer ülkeleri yaptırım tehdidi ile karşı karşıya bırakmış olsa da bu durumun taraf devletleri ve Türkiye'yi harekete geçirmesi açısından olumlu olduğu söylenebilir. Öte yandan Bakanlar Komitesi bu yetkisini zaman zaman siyasi baskı aracı olarak da kullanabilmektedir. Bu da kullanılan araçların amaçla uyumluluğu konusunu tartışmaya açabilmektedir.

Bununla birlikte AIHM ve Bakanlar Komitesi denetimi de değişim ve yeniliğe açıktır. Ek protokollerle Sözleşmede değişiklikler yapılmış, Bakanlar Komitesi de çeşitli dönemde almış olduğu kararlarla icra denetimini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Bakanlar Komitesinin denetim sistemini çift şeritli hale getirmesi, bir davayı standart usulden geliştirilmiş usule, geliştirilmiş usulden alabilmesi, kararın kesinleşmesinden itibaren 6 içerisinde taraf devletten eylem planı veya eylem raporu yoluyla bilgi beklemesi gibi yeni usulleri uygulaması, bu değişime örnek gösterilebilir.

Gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, gerekse de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları zaman içerisinde gelişmekte ve değişmekte olup, bu değişimi vermiş olduğu kararlar kapsamında Bakanlar Komitesi vasıtasıyla taraf ülkelerin iç hukukuna yansıtılmaktadır. Türkiye'de de bu yansımanın sonuçları görülmektedir. Bu vasıta ile Türkiye'de insan hakları alanında yapılacak değişiklikler ve yenilikler

demokratik hak ve temel özgürlüklerin güçlendirilmesine katkı sağlamış ve sağlamaya da devam edecektir.

KAYNAKÇA

Abdelgawad, E.L. (2008), *The execution of judgments of the European Court of Human Rights*, (2nd edition), Strasbourg: Council of Europe Publishing

Akay, S. (2009). “Etkili Bir İnsan Hakları Mekanizması İçin: AİHS Sisteminde Hükümlerin İcrasının Denetimi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Y: 8, S: 16

Akıllıoğlu, T. (1989). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz. Üniversitesi SBF Dergisi, 44.03., Ankara.

Aktepe Artık, S. (2014). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında, Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*. Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Arıkoğlu, E. (2011). İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarının Türk Hukukunda Uygulanması, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 24 / 1-2, 71-126.

Aybay, R. (2015). *İnsan Hakları Hukuku*, (1. Baskı), : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Aybay, R. (2010) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 88, 225-260

Aydın M. (2016). Bireysel Başvuruda Zaman Bakımından Yetki, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:25, 2016/3, 283-303

Aygut, H. (2017) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Sisteminde İhlallerin Onarılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:37, 177-216

Baderin M.A, Ssenyonjo M. (2010). *International Human Rights Law: Six Decades After the Udhhr and Beyond*, Ashgate Publishing, 2010

Barkhuysen T. , Emmerik M.L.A. (2005). *Comparative View on The Execution of Judgments of The European Court of Human Rights. European Court of Human Rights, Remedies and Execution of Judgments*, London: British Institute of International and Comparative Law, 1-23

Batum, S. (1996). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*, (1. Baskı), İstanbul: Kavram Yayınları

- Baysal M. (2006). *(Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukukta) Yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İhlal Kararları*, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Bilgin, A.B. (2016). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22.1: 81-130
- Bilgin, H. (2014). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları*, Ankara: Adalet Yayınevi
- Bilir, F. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargılama Yetkisi*, (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi
- Bilir, F. (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14. Protokol*, (1. Baskı), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:55, Sayı: 1, 135-155
- Blackburn R. , Polakiewicz J. (2001). *Fundamental Rights in Europe, The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950-2000* New York: Oxford University Press
- Bond, M. (2010). *The Council of Europe and Human Rights: An Introduction to the European Convention on Human Rights*, Strasbourg: Council of Europe
- Bozkurt, E. (2006). *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Asil Yayıncılık
- Cengiz, S. (2008). AIHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 79, 334-350
- Cengiz, S. (2016). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS M.41 Kapsamındaki hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları* Ankara: Adalet Yayınevi
- Cengiz S. (2005). 14 No'lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 56. 341-358
- Christou, T.A. (2005). *European Court of Human Rights: remedies and execution of judgments*, London: The British Institute International and Comparative Law
- Cin, T. (2019). *İnsan Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:9, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları
- Çağırın, M. E. (2007). 14 No. Lu Protokol Çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Denetim Sisteminde İyileştirme Çalışmaları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7.13: 1-29.
- Çavuşoğlu, N. (2003). *İnsan hakları Avrupa mahkemesi: Kararların uygulanması Türkiye kararları 1995- Haziran 2003 tazminat tutarları*, Su Yayınevi, İstanbul,

Dinç, G. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları*, Türkiye Ankara: Barolar Birliği Yayınları, Birinci Baskı

Durmaz, C. vd. (2013). *Bireysel Başvuru: İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*; (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi), Ankara: Şen Matbaa

Doğan, İ. (2013). *İnsan Hakları Hukuku*, (Birinci Baskı), Ankara: Astana Yayınları.

Doğru, O; Nalbant A. (2012). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, (1. Cilt), Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara: Şen Matbaa

Dutertre, G. (2003). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları

Dülger, M.V. (2008) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler, *Uğur Alacakaptan'a Armağan, CI, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 2008, 237-328.

Erdem, M. , Korkmaz, Ö. (2003). Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İhlali, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 182-212

Erge, Recep Ersel (2016). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin*, İstanbul, Oniki Levha Yayıncılık

Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Beta Yayıncılık, 3.Bası

Göçmen, İ., (2015) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Gözübüyük, Ş. , Gölcüklü F. (2011). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, (11. Baskı) Ankara: Turhan Kitabevi

Gürhan, A.,(2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşum Biçimi, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt:82, Sayı:5, 2417-2436

Gözlügül, S.V. (2014). *Avrupa İnsan Hakları Hukuku* Ankara: Turhan Kitabevi.

David H. , O'Boyle M., Bates E., Warbrick C., (2013), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Çev. Bingöllü M., Karan U., (1.Baskı), Ankara: Avrupa Konseyi

Karakul S. (2018). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kendi Kararlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: V Sayı: 2 Güz, 125-156

Karaman, E. (2014). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72 / 1, 411-434

Karaosmanoğlu, F. (2011). *İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Kılınç, B. (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı* Ankara: Seçkin Yayıncılık

Kombe A. François J. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*. Çev. Çınar Ö.H., Kaya A., *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap*, Strasbourg:Avrupa Konseyi, İnsan Hakları El Kitapları, 7.

Korkut, L. (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği. *Ankara Barosu Dergisi*, S:4: 20-35.

Mowbray A. (2012). *Cases, Materials, And Commentary On The European Convention On Human Rights*. United Kingdom: Oxford University Press.

Özdemir, M. (2018). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5), *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, Temmuz, 133-184

Özmen, M. (2013). *AİHM'ye Bireysel Başvurunun Önemi*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları,

Özmen, M. (2018). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) bireysel başvuru, AİHM kararına karşı başvuru yolları ve AİHM kararlarının icrası ile ilgili pratik bilgiler, Ankara, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,229-257

Salihpaşaoğlu, Y. (2009). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 .1-2.

Surlu, M. H. (2003). *Hukuk ve cezada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı nedeniyle yargılamanın yenilenmesi (iade-i muhakeme): Avrupa Mahkemesi İnsan Hakları kararlarının icrası bağlamında adli yargı açısından yargılamanın yenilenmesi*. Seçkin Yayıncılık,.

Rainey B.; Wicks E., Ovey C.,(2014). *The European Convention on Human Rights*, United Kingdom:Oxford University Press,Sixth Edition

Selçuk, S., (1999). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Uygulaması, *Yargıtay Dergisi*, 3, 399-428

Tanrıkulu, M.S. (2007). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru İçin El Kitabı*, Ankara: Seçkin Yayınları, Dördüncü Baskı

Tezcan, D. Erdem, M. R. , Sancakdar, O. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, (İkinci Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık İkinci Baskı

Tezcan D. Erdem M.R, Sancaktar O. (2004), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: TC Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı

Turhan, M. (1996). *Anayasal Devlet*. İstanbul: Gündoğan Yayınları

Türmen R. (2000). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:17, 32-42

Uzun, Cem Duran (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler*, Seta Analiz Dergisi, Sayı:50

Ünal, Ş. (2000). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı:17, 63-85

Ünal, Ş. (1995). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara: TBMM Yayınları,

Yıldırım, K. (1997). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İle Divan Kararlarının Hukuksal Niteliği Ve Taraf Devletlerde Uygulanması.*, İstanbul Kazancı Hukuk Yayınları

İNTERNET KAYNAKLARI

Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, 8 Mart 2019

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*, Çev., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2014, <http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112404Kabul%20Edilebilirlik%20Kriterlerini%20Uygulama%20Rehberi.pdf>, 20 Mart 2019

Avrupa Konseyi, Treaty Office, (Çevrimiçi) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/213>, 24 Mayıs 2019.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 50 Soruda AİHM, Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_TUR.pdf , 26 Mayıs 2019

AİHM Yıllık Rapor, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> , 21 Haziran 2019.

Tematik Bilgi Notu- Geçici Tedbirler (çev: Adalet Bak. İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı) https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_TUR.pdf , 7 Eylül 2019

Tematik Bilgi Notu, Pilot Karar Usulü, (Çev. İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı) (Çevrimiçi), https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_TUR.pdf , 08 Eylül 2019.

Avrupa Konseyi Denetim Süreci, (Çevrimiçi), <http://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process>, 2 Ekim 2019

Tavsiye Kararı, (Çevrimiçi), [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec\(2004\)6](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec(2004)6) , 8 Eylül 2019.

Taşınmaz Mal Komisyonu Resmi Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.tamk.gov.ct.tr/index.html>, 17 Aralık 2019

Guide for the drafting of action plans and reports for the execution of judgments of the European Court of Human Rights, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/guide-drafting-action-plans-reports-en/1680592206> , Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019

Avrupa Konseyi İnternet Sitesi, (Çevrimiçi), <http://www.coe.int/en/web/execution/glossary> , Erişim tarihi, 23 Temmuz 2019.

Avrupa Konseyi İnternet Sitesi, Ministers' Deputies Information documents, CM/Inf/DH(2010)37, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a327f> , Erişim Tarihi, 10 Temmuz 2019,

Bakanlar Komitesi Kuralları için Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/16806eebf0>, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2019

Bakanlar Komitesinin gündemi ve kararları, (Çevrimiçi) <http://www.coe.int/en/web/execution>, 15 Mayıs 2019

Bakanlar Komitesi Yıllık Raporu, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da> Erişim tarihi, 21 Haziran 2019

Bakanlar Komitesi İttüzüğü, (Çevrimiçi) Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi, <https://rm.coe.int/16806eebf0>, Erişim tarihi.15 Ekim 2019

Avrupa Konseyi Treaty Office, (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/194> , 10 Ekim 2019.

14 No.lu Protokole İlişkin Açıklayıcı Rapor, Avrupa Konseyi, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d380f> , 10 Ekim 2019.

Avrupa Konseyi, İstatistikler, (Çevrimiçi), <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=> , 16 Ekim 2019.

Avrupa Konseyi, Analysis of Statistics 2018, (Çevrimiçi),
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf, 16 Ekim 2019,
s.11

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, AIHM istatistikleri, (Çevrimiçi),
<http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/istatistikler.html>, 17 Ekim 2019.

AIHM istatistikleri, (Çevrimiçi),
https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2018_ENG.pdf , 16
Ekim 2019

Avrupa Konseyi, Pending Applications Allocated to a Judicial Formation,
(Çevrimiçi),https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2019_BIL.pdf , 28 Aralık 2019.

Adalet Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu, (Çevrimiçi),
<http://www.sgb.adalet.gov.tr/raporlar/rapor2018.pdf>, 27 Mart 2019

<https://hudoc.exec.coe.int/eng> (Çevrimiçi), 11 Aralık 2019

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/08/20020809.htm>,(Çevrimiçi), 7 Kasım
2019

158. Nolu Adalet Bakanlığı Genelgesi,
https://www.adalet.gov.tr/Genelgeler/genelge_pdf/cigm_158.pdf, (Çevrimiçi), 3
Kasım 2019

<https://www.icisleri.gov.tr/kolluk-gozetim-komisyonu-faaliyetlerine-basliyor>,
(Çevrimiçi), 3 Kasım 2019

Tazminat Komisyonu İstatistikleri, (Çevrimiçi)
http://www.ihtk.adalet.gov.tr/istatistik/10nisan2018_itibariyleistatistik.pdf, 18 Eylül
2019

Anayasa Mahkemesi İstatistikleri, (Çevrimiçi),
<https://anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/>, 3 Kasım 2019

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı
(Çevrimiçi)
<http://www.inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/5122019134136EYLEM%20PLANI.pdf>, 5 Kasım 2019

100 Günlük Eylem Planı, (Çevrimiçi)
<https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2018-12-13-ikinci100gun.pdf>, s.9, 5 Kasım.2019

Country Facsheet, (Çevrimiçi) <https://rm.coe.int/tur-eng-fs4/1680709767>, 25 Aralık
2019

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, (Çevrimiçi), 1 Aralık 2019

AIHM VE BAKANLAR KOMİTESİ KARARLARI

Louizidou/Türkiye Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-124295> , (Çevrimiçi), 20 Mart 2019

Monedero Angora/İspanya Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119547>, (Çevrimiçi), 21 Mart 2019

Azemi/Sırbistan Kararı, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139052> , (Çevrimiçi), 3 Mart 2019

Mansur /Türkiye Davası, Mitap ve Müftüoğlu/ Türkiye, Louizidou/Türkiye kararları <https://hudoc.echr.coe.int/eng>, Erişim tarihi, 10 Ağustos 2019

Varnava ve diğerleri kararı (16064/90), para. 131, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162> , 5 Mart 2019

Janowiec ve Diğerleri/Rusya, para.141 (no. 55508/07 ve 29520/09), (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144736> ,6 Mart 2019

Mihalache/Romanya, Nicolae Virgiliu Tănase /Romanya kararları, (Çevrimiçi), <https://hudoc.echr.coe.int/>, 12 Mart 2019

Fırat/Türkiye Kararı (40851/08) (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126569> , 27 Temmuz 2019

Ümmühan Kaplan/ Türkiye kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-120398>, para. 63, 5 Mayıs 2019

Demopoulos vd./Türkiye kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-119650> , 17 Aralık 19

Marckx/Belçika kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> , para.58, 27 Nisan 2019

Yılmaz/Türkiye kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-198841> para. 51, 2 Mart 2019

Sefer Yılmaz-Meryem Yılmaz/Türkiye Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-160820> , 02 Mart 2019

Tarman/Türkiye Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-187815> , 02 Mart 2019

Kar Revizyon kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191924> 5 Mayıs 2019

İshak Sağlam Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195253> , 7 Temmuz 2019

Bakanlar Komitesi, 1059. Toplantısı (DH), 19 Haziran 2009, https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805adb14 , 10 Temmuz 2019.

Bakanlar Komitesi'nin 13 Kasım 2019 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-198789> , Erişim tarihi, 25 Kasım 2019.

Bakanlar Komitesi 5 Aralık 2007 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-84488> , Erişim tarihi. 10 Ekim 2019.

Bakanlar Komitesi 12 Kasım 2003 tarihli ara kararı, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-71912> , Erişim tarihi. 10 Ekim 2019.

Louzidou Kararının İcrası, <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37072> , (Çevrimiçi) , Erişim tarihi, 10 Ekim 2019.

<https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da>, (Çevrimiçi), Erişim tarihi, 11 Ekim 2019.

Eylem Planı ve Eylem Raporu, Bakanlar Komitesi Kararı, (Çevrimiçi), https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016808aa716 <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-37270> ,1 Kasım 2019

Hudoc Exec, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-5522> ,1 Kasım 2019

Bakanlar Komitesi Çıracılar Grubu Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-55729> , 29 Ekim 2019

Bakanlar Komitesi Gencil Grubu Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-5538> 29 Ekim 2019

Incal grubu Eylem Raporu, (Çevrimiçi), [http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD\(2018\)328E](http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=DH-DD(2018)328E) , 26 Kasım 2019

Demirel grubu Eylem Raporu, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37264> , 28 Aralık 2019.

Bakanlar Komitesi Kararı (Çevrimiçi), [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/ResDH\(2019\)51](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=CM/ResDH(2019)51), 27 Kasım 2019

İçyer Kararı (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-120746>, 30 Aralık 2019

Bakanlar Komitesi Kasa-Erdoğan Kararları (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37306> , 30.12.2019

İzci Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-122885> , 31 Aralık 2019

Bakanlar Komitesi Akkuş Grubu Kararı, (Çevrimiçi), <http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=004-5460> , 30 Aralık 2019

Bakanlar Komitesi Turgut Grubu Kararı, (Çevrimiçi),
<http://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=001-111929> , 30 Aralık 2019

Hasan Uzun/Türkiye (10755/13) kararı, (Çevrimiçi),
<http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-170201> , 3 Kasım 2019

Koçintar/Türkiye kararı (77429/12), (Çevrimiçi), <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-169159> , 3Kasım 2019

Olçay Koç/Türkiye kararı, (8362/14), par. 24-28,(Çevrimiçi),
<http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-145502> , 3 Kasım 2019

Yalçinkaya/Türkiye davası, (Çevrimiçi) <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-34917>,
29 Aralık 2019

EK-1

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : İPEKSÜMER, Burak
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 05.06.1986, Mardin
Medeni Hali : Evli
E-Posta : burakipk@gmail.com

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET TARİHİ
Lise	Keçiören Fethiye Kemal Mumcu Anadolu Lisesi	2004
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2008

İŞ DENEYİMİ

YIL	YER	POZİSYON
2009-2013	Ankara Barosu	Serbest Avukat
2013-2019	Adalet Bakanlığı- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı	Adalet Uzmanı
2019-Halen	T. C. Cumhurbaşkanlığı	Adalet Bakanlığı Temsilcisi